

QAFQAZ

CAUCASUS TOURISM **TURİZM**

Günəş, dəniz,
çay və Lənkəran

Təbiətin möcüzəsi –
Altiyağac

Güneyin gözü
Ərdəbil

TALE

QORUYUCUSU

Stounhenc necə tikilib?

Heroqliflərin sirri

Ölümdən sonrakı həyat

Uğurlu biznes və xoş əyləncələr aləmi

AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASI

REPUBLIC
OF AZERBAIJAN

MEHMANXANA VƏ ONA BƏR PƏR TUTULAN
YERLƏŞDİRMƏ OBYEKLƏRİNİN DÖVLƏT TƏSNİFATI

STATE CLASSIFICATION OF HOTELS AND OTHER
ACCOMMODATIONS

MƏDƏNİYYƏT
VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

MINISTRY OF CULTURE
AND TOURISM

“Şəki saray” Bakıdan kənarda istifadəyə verilən beynəlxalq səviyyəli “5 ulduz”lu ilk oteldir. Şəkinin mərkəzində, Xan sarayına, dövlət idarələrinə və mağazalara yaxın ərazidə yerləşir. Xatırladaq ki, Şəkinin iqlimi mülayim dağ iqlimidir. Yay ı sərin, qışı yağmurludur, amma mülayim keçir.

Oteldə biznes mərkəzi, 6 növ qonaq otaqları var, “Şəbəkə” restoranı və “Buta” barı fəaliyyət göstərir. Otel yüksək banket və toplantı imkanlarına malikdir.

ELANTRA

4 il və ya 100 000 km zəmanətlə

 HYUNDAI

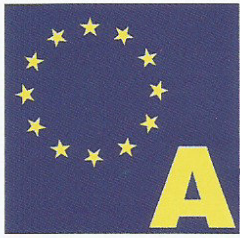
www.hyundai.az

«Avromed» şirkəti tərəfindən Azərbaycana idxal olunan 5000-dən artıq adda dərman preparatları Bakı şəhərində və bölgələrdə yayımlanır.

SAĞLAM

gələcək üçün!

U.K. - Azerbaijan Joint Venture

AvroMed

Ünvan:

AZ 1072, Azərbaycan, Bakı, Dərnəgül küç., 2136.

Tel. + 99412 514 25 99;

Fax. + 99412 567 10 31.

«Avromed» - dünyada tanınmış 40-dan çox beynəlxalq miqyaslı əczaçılıq şirkətinin Azərbaycanda rəsmi distributorudur.

Pfizer H.C.P. Corporation (ABŞ)
 Pharmacia & Upjohn (ABŞ)
 GlaxoSmithKline (İngiltərə)
 Alcon Pharmaceuticals (ABŞ)
 Sagmel (ABŞ) Sanofi-Aventis (Fransa)
 Schering AG (Almaniya)
 Schering Plough Central East AG (İsveçrə)
 Servier Les Laboratoires (Fransa)
 Solvay Pharmaceuticals (Almaniya)
 Beaufour Ipsen (Fransa)
 Nycomed (Avstriya)
 Janssen Cilag (İsveçrə)
 Innotech International (Fransa)
 Berlin-Chemie (Almaniya)
 Gedeon Richter (Macarıstan)
 KRKA (Sloveniya)

Cheminova Internacional & Catalysis (İspaniya)
 Egis (Macarıstan)
 EuroMedex (Fransa)
 HAYAT (Türkiyə)
 PLIVA (Xorvatiya)
 Balkanpharma (Bolqarıstan)
 Brupharmexport (Belçika)
 Polpharma (Polşa)
 LEK (Sloveniya)
 Биохимик (Rusiya)
 Юнифарма (Ukrayna)
 IVAX Pharmaceuticals (Çexiya)
 Букаев (Rusiya)
 Борисовский Завод Медицинских Препаратов (Rusiya)
 Фармацевтическая Фабрика Санкт-Петербурга (Rusiya)
 Биосинтез (Rusiya)

NOVARTIS

SCHERING AG

sanofi-synthelabo

HAYAT

JANSSEN-CILAG

Schering-Plough

Alcon

www.azal.az

An e-ticket is an electronic version of a paper ticket. The only difference between E-tickets and standard air tickets is that when a passenger is E-ticketed, all his travel information that was previously available on traditional paper ticket is stored electronically in the Computer System of the airline.

Purchasing of E-ticket

Purchasing procedure of the electronic air ticket is very simple and convenient. As it was already mentioned the E-ticket remains in an electronic format in computer system of airline. Passengers will be provided with the passenger itinerary receipt of E-ticket containing the same information as usual paper ticket.

Procedure of purchase of E-ticket.

Electronic air ticket can be purchased at sales offices of Azerbaijan Airlines and its official agents. Procedure remains almost the same without changes:

- 1) You are visiting sales office or agency.
- 2) The agent works out an optimal route, confirm final cost, book if you approve.
- 3) You are paying for air ticket.
- 4) Agent provides you with print-out of the E-tick-

et that also acts as confirmation of a payment.

As the air ticket is not given to passengers in paper format, at the airport you will need to show only your passport or credit card to check-in agent who will check up availability of your E-ticket in the database and provide you with the boarding pass.

Advantages of the E-ticket

- 1) It cannot be lost, mislaid or stolen.
- 2) Simplified and fastest check in at the airport.
- 3) An opportunity of online air ticket purchase.

Implementation of E-ticketing in AZAL

The National Air Carrier «Azerbaijan Hava Yolları» plans to finalize the full transition from paper air tickets to E-tickets by October, 2007. The issue of the first electronic air ticket is planned to the beginning of the 2007.

AZERBAIJAN AIRLINES
WE ARE CREATED FOR YOU

Təsisçidən

Payızın gəlişi təkəcə təbiətin rənglərini, ahəngini dəyəşdirmir, yurdumuzun insanların fəaliyyətində də dönüş nöqtəsinə çevrilir. Ulu babalarımızın müdrik hesablamalarından yaranan məsəl var: «cücəni payızda sayarlar». Adətən, il ərzində görülən işlərin nəticələri bu fəsildə üzə çıxır. Xalqımız təsadüfi olaraq payız aylarında bolluğun-bərəkətin təntənəsi kimi böyük el şənlikləri və məhsul bayramları keçirmir.

Jurnalımızın yaradıcı heyətinin payız mövsümündə ilk səyahəti şimal bölgəsinə olub. Altağacın füsunkar təbiətinə - meşələrə, dağlara tamaşa etmək xüsusi zövq versə də, ən önəmlisi budur ki, bu yerlərin saf və sərin havası adamın ruhuna dinclik gətirir. Payız yağışları başlayar-başlamaz titrəyirsən, əyninə isti paltar geyməyə tələsirsən. Elə ki, Xəzər boyunca cənuba doğru hərəkətə başlayırsan, Salyanı, Sabirabadı, Biləsuvarı keçib Lənkərana qədəm basırsan, istidən özünə daldalanmaq üçün kölgəlik axtarırsan. Təbiətin səxavətindən ətrafda xan çinar, palıd, şam, dəmir ağaclarının göyləri dəldiyini görüb heyrətlənməyə bilmirsən. Əslində Altağac-la Lənkəranı bir-birindən o qədər də böyük məsafə ayırmır. Lakin hər biri ayrılıqda tamamilə əks iqlim şəraitinə malikdir. Sanki Dünyamız öz təbiətinin sirlərini ilk dəfə Azərbaycanda sınaqdan keçirib, sonra başqa ölkələrə tətbiq edib. Ona görə də yurdumuzun şimalı cənubundan, şərq qərbindən, aranı yaylağından, dağı düzənindən müxtəlif iqlim qurşaqlarına düşməsi ilə fərqlənir. İnsanlarımız hər yerdə qonaqpərvər, optimist və işgüzdürlər. Torpağın qədrini, qiymətini bilib becərilirlər. Onların yaşayış tərzinin yaxşılaşdığını yüksək əhval-ruhiyyələrdən aydın sezmək mümkündür.

Yer kürəsinin sirləri guşələri çoxdur. Stounhensdə iri qaya parçalarının necə dik qaldırılıb üst-üstə qoyulması sualına hələ də dəqiq cavab tapılmayıb. Siz «Maraq dairəsi» rubrikasında dünyanın bir sıra qəribəlikləri ilə tanış olacaqsınız. Bizimlə yolçuluqdan yorulmamağınıza əminəm.

Yaradıcı kollektivə və əziz oxuculara minnətdarlıq hissi ilə,

Cavanşir Feyziyev

Baş redaktordan

Jurnalımıza maraq artdıqca, yaradıcı kollektivimizin üzünə daha böyük məsuliyyət düşür. Artıq hər ay işıq üzü görür və buraxılışları ölkəmizin 1500 ən iri müəssisəsində daimi oxuculara göndəririk. Eləcə də jurnalımız «Azal»ın reymlərində yayımlanır və xarici ölkə səfirliklərinə, bölgələrin icra strukturlarına da çatdırılır. Ünvanımıza gələn məktublardan görürük ki, düz yolla addımlayıyıq. Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin magistr dərəcəsinə yiyələnmiş oxucumuz **Rustəmzadə Mehriban** xanım bizə xeyir-duasını verməklə yanaşı haqlı iradlarını da bildirir:

«Salam, çox hörmətli «Qafqaz turizm» jurnalının redaksiya heyəti!

Sizə bu mövzuda jurnal tərtib etdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Oxucuların bu tipli jurnallara çox ehtiyacı var. Mən də böyük həvə ilə hər nömrənizi oxuyuram. Məqalələriniz çox maraqlıdır. İlk nömrələrdə jurnalın keyfiyyəti bir qədər geri qalırdı, yəni, səhifələr dərhal qopurdu. İndi çox seviniyəm ki, bu baxımdan artıq bec bir problem yoxdur. Jurnalda ki, şəkillər çox canlıdır. Yalnız əlavə edəcəyim bəzi qusurlarınız da var. 6-cı nömrənizdə «Körpü» rubrikasında həddindən artıq çap səhvləri vardır. 33-cü səhifə tərsinə yazılmışdır, 35-ci səhifə isə sadəcə səhifələrin arasına qoyulmuşdur. Yağın ki, bu jurnal xarici vətəndaşların əlinə də düşür. Buna görə də, ilk növbədə, Azərbaycanın aparıcı jurnalı olaraq dilimizi yüksək səviyyədə təmsil etməliyik. Bu cür səviyyəli jurnalda məncə nəşr, çap səhvləri olmamalıdır. Mən sizin jurnalın daimi oxucusuyam, çox bəyənirəm və onun gələcəkdə ən reytingli jurnal olmağını arzulayıram. Mən sizə bu yolda uğurlar arzulayıram və hər zaman kömək etməyə hazırım».

Kollektivimiz hələ kiçik olduğundan, Mehriban xanım kimi vətənpərvər gənclərin dəstəyinə və yardımına ehtiyacımız var. Gələcək işlərimizi tələbkar oxucularımızın təklif və rəyləri əsasında qurmağa çalışacağıq. Vətən sevgisindən yaranan jurnalımızın ilk addımları kövrək olsa da, işıqlı və sağlam gələcəyə doğru durur.

Ramazan Qafarlı

Təsisçi
Cavanşir Feyziyev

Direktor və baş redaktor
Ramazan Qafarlı

Baş redaktor müavini və bədii rəhbər
Rəşad Qafarov

Redaktor
Aysel

Tərtibat və səhifələmə
Xeyyam Əliyev

Fotoqraf
Rüfət Abduxalıqov

Yaradıcı heyət
Qumru Şəhriyar,
Nuranə, Ləman və Günay

Bölgə müxbirləri
Akif Salam (Şəki)
Bəxtiyar Hüseynov (Lənkəran)
Rəfael Tağızadə (Şamaxı)
Bəhrüz Əbülfəzoğlu (Güney Azərbaycan)

Reklam və yayım şöbəsi
Vüsal F. Cəfərov
(055) 761 91 10
vusal@caucasustour.az

Maliyyə şöbəsi
Cavid Bağırli

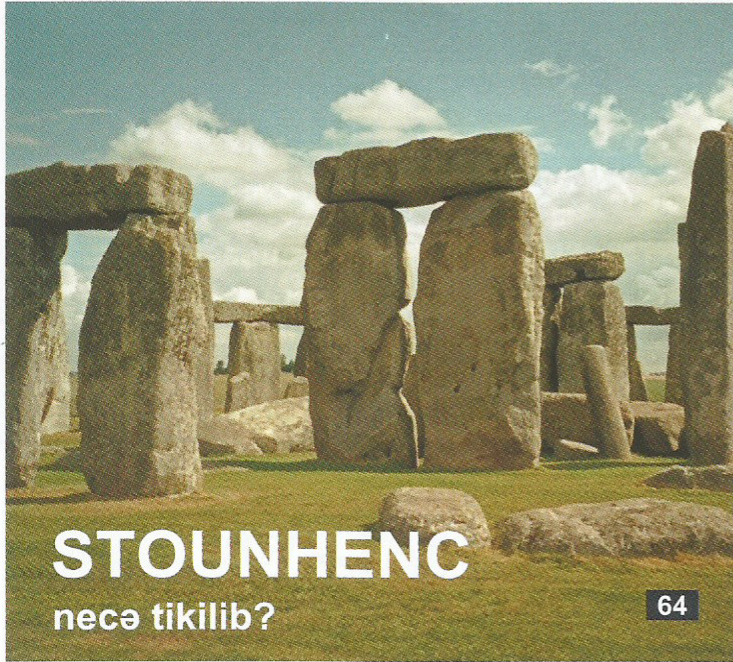
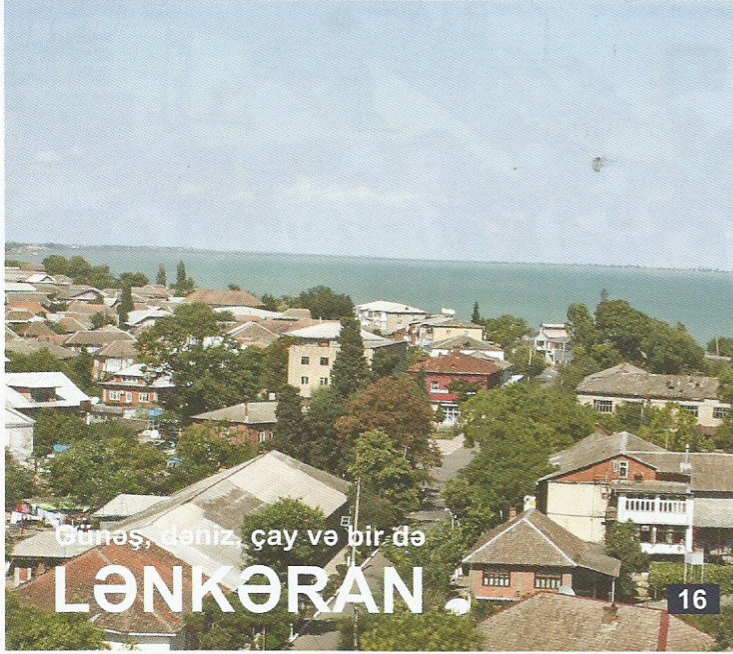
Redaksiya şurası
Bəxtiyar Vahabzadə (sədr)
Zəlimxan Yaqub
Rəhim Hüseynzadə
Qəzənfər Paşayev
Hüseyn İsmayilov
Seyfəddin Rzasoy
Abbas Mazanov
Akif Salam
Oqtay Alxasov
Fikrət Türkmən (Türkiyə)
Osman Fikri Sərtqaya (Türkiyə)
Gülaq Öz (Türkiyə)
Cavad Heyət (Cənubi Azərbaycan)
Çoban Xidir Uluxan (İraq)

Ünvan:
Az-1033, Azərbaycan, Bakı,
Heydər Əliyev pr., 73/1, mənzil 31
Tel. +994 12 567 24 88
Mob. 050 532 66 41
www.caucasustour.az
letter@caucasustour.az

Jurnal Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Dövlət qeydiyyatı № 0105-P171-44295
Şəhadətnamə № 0089471
VÖİN 1400706511
H/n.: 38030000001237
Bank Standart, 9900006801, kod 505237
M/h.: M/h.: 013 701 000 3944

Redaksiyanın icazəsi olmadan jurnaldakı material və şəkilləri çap etdirmək qadağandır. Göndərilən məqalə və şəkillər geri qaytarılmır. Reklamların məzmununa görə məsuliyyəti sifarişçi təşkilatlar daşıyır.

Reklamlar

Şəki Saray Hotel	üz qabığının içi
Hunday	ön səhifə
Avromed	02
AZAL	03
Pepsi-Cola	09
GARADAGH Sement	14-15
İşıq İnşaat MMC	25
Aitf 2008	45
Case Travel	47
AzSığorta	104
HB Co LTD	arxa cildin içi
ALTES PLAZA	arxa cild

BU SAYIMIZDA

RƏSMİ GUŞƏ

Heydər Əliyev mərkəzinin təməli qoyuldu	6
Azərbaycan turizmi sərhədləri aşır	8
«5 ulduz»lu «Şəki saray» oteli	10
«Əsrin müqaviləsi»nin imzalandığı gün	12

YURDA GƏLƏN GÖRƏR

Günəş, dəniz, çay və bir də Lənkəran	16
Günəşə açılan şərqin qapısı	18
Lənkəranın turizm zonaları	24
Mirəhməd xanın evi	27
Lənkəran Olimpiya İdman Kompleksi	28
«Lənkəran» sanatoriyası	29
Bağçalı – bağlı Sinovli	30
Dəmir ağacı	32
Quşlar məskəni Qızılağac	34
Həzi Aslanovun davamçısı	42
Ağaxan Quliyevi xatırladıqca	43
Əbədi qaldı	44
Salyanda yüz il əvvəl	46
Təbiətin möcüzəsi – Altıağac	48
Xızıda ocaqlar qalanır	52
Atları yehərleyin	59
Günəyin gözü Ərdəbil	60
Vilayətin şəhərləri	62

DÜNYANI GƏZƏN BİLƏR

Stounhenc necə tikilib?	64
Vudhenc və Sihenc	66
Daşları ram edənələr	67
Heroqliflərin sirri	70
Papiruslar	71

TARİXƏ SƏFƏR

Atlıların döyüşü	76
Dünyanın ən böyük döyüşü	76

MARAQ DAİRƏSİ

Mirvari səadət müjdəçisidir	80
Mirvarilərin müalicəvi xüsusiyyətləri	84
Xacə Əli Təbrizi	85
Ölümdən sonrakı həyat	86
Frederik Mayersin sirlə aləmi	87
Ananın ruhu bu dünyada qaldı	88
Ölümdən sonrakı həyatın təsdiqi üçün üç yeni test	89
Arktika 2040-cı ilədək ərziyə bilər	90
Günəş sisteminin onuncu planetini kəşf ediblər	91
Təbiət hadisələri	92
Azon qatının gələcək perspektivləri	92
Azon deliyi artıq böyümür	93
Azon – eyni zamanda dost və düşməndir	93
Şimal maqnit qütbü yerini dəyişir	94
Okeanın varlığı bir axından asılıdır	95

LƏZİZ

Lənkəran mətbəxi	96
------------------	----

PEYZAJ

Nərgiz çiçəyi	98
Nərgiz çiçəyi Azərbaycanda	102

ÜZ QABIĞI

Tale qoruyucusu	103
-----------------	-----

«Ölkələr arasında dostluq münasibətlərinin möhkəmlənməsində mədəniyyət və elm sahəsində əlaqələrin təsiri böyükdür... Xalq həmişə öz ziyalıları, öz mədəniyyəti, öz elmi ilə tanınır... Xalq gərək daim öz kökünü xatırlasın...»

Heydər ƏLİYEV

HEYDƏR ƏLİYEV

MƏRKƏZİNİN TƏMƏLİ QOYULDU

Türkiyənin "DİA Holding" şirkətinin tikdiyi Mərkəzin landşaft ərazisindən muzeyin və konfrans salonunun girişi Heydər Əliyev prospektindən görünəcəkdir.

Sentyabrın 10-da Bakıda, Nərimanov rayonu ərazisində Heydər Əliyev Mərkəzinin təməlqoyma mərasimi keçirilmişdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mərasimdə iştirak etmişdir. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva əvvəlcə Mərkəzin maketi ilə tanış oldular, onun məqsəd və vəzifələrini, eləcə də gələcək görünüşünü nümayiş etdirən filmə baxdılar. Prezident İlham Əliyev ulu öndərin adını daşıyacaq Mərkəzin baş planını, gecə görünüşünü, muzeyin, 1284 yerlik konfrans salonunun, daxili məkanın, səhnənin, kitabxananın, mətbuat mərkəzinin və digər bölmələrin görünüşünü əks etdirən fotostendlərlə tanış oldu.

Layihənin müəllifi, tanınmış memar xanım Zaha Hadid və "DİA Holding" şirkətinin nümayəndəsi dövlətimizin başçısına ətraflı məlumat verdilər. Bildirildi ki, ümumi ərazisi təxminən 9 hektar olacaq, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi

Heydər Əliyevin adını daşıyan memarlıq abidəsi kimi ucaldılacaq bu Mərkəz ən son texnologiyalarla təchiz ediləcəkdir. Tikinti üslubuna görə Yaxın Şərqi bölgəsində ilk belə layihə olan Heydər Əliyev Mərkəzi dünya memarlığında layiqli yerini

tutacaqdır. Mərkəzin əsas binasının fasadının qarşısındakı məli landşaft buraya gələnlər üçün elit bir keçid yolu olmaqla bərabər, həm də şəhər əhalisinin mədəni istirahəti üçün ən gözəl məkanlardan birinə çevriləcəkdir. Xüsusi dizayna malik ərazidə yaşıllıq zonası, istirahət meydançaları, fəvvarələr, eskalatorlar və müasir işıqlandırma sistemlərinə malik geniş və yaraşlıq park salınacaqdır.

Türkiyənin «DİA Holding» şirkəti tərəfindən iki ilə tikiləcək Mərkəzin əsas binasının daxili və xarici görünüşü vəhdət yaradacaqdır. Mərkəzin landşaft ərazisindən muzeyin və konfrans salonunun girişi Heydər Əliyev prospektindən görünəcəkdir. Bu tərəf günəş şüalarını tənzimləyən şüşə və alüminium konstruksiyalardan düzəldiləcəkdir. Landşaft ərazisinin altında 1350 yerlik avtomobil dayanacağı yerləşəcəkdir. Ümumi sahəsi 20,5 min kvadratmetr, hündürlüyü isə 22 metrə bərabər konfrans salonunda müasir texnologiyanın bütün imkanlarından istifadə ediləcəkdir. Əsas səhnənin hərəkət edən ön hissəsinin hündürlüyü 7-14 metr, ümumi sahəsi isə 315 kvadratmetr olacaqdır.

İnşası nəzərdə tutulan Heydər Əliyev Mərkəzi dövlətçilik fəlsəfəsi və azərbaycanlıq məfkurəsinin dərinəndən öyrənilməsi, geniş təbliğ olunması və hərtərəfli inkişaf etdirilməsi baxımından ölkənin ictimai-siyasi və mədəni həyatında böyük rol oynayacaqdır. Mərkəz beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin, konfransların, müsabiqələrin, festivalların, sərgi, konsert və ziyafətlərin təşkilinə imkan verən müasir texnologiyalarla təchiz edilmiş və bir məkanda konfrans zalı, muzey və mədəni irs mərkəzi, açıq foye, kitabxana və digər məqsədlər üçün nəzərdə tutulan salonları özündə birləşdirən çoxşaxəli struktura malik olacaqdır. Bu möhtəşəm tikili Heydər Əliyevin adını daşıyan memarlıq abidəsi kimi ucaldılacaqdır.

Tanışlıqdan sonra dövlətimizin başçısı içərisində «Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev «10 sentyabr 2007-ci il» sözləri yazılmış kağız olan gilizi təmələ qoydu və beton qarışığı tökdü. Prezident İ.Əliyev mərasimdə nitq söylədi. ►

Leyihə üzərində müzakirələr

Mərkəz belə olacaq

AZƏRBAYCAN TURİZMİ SƏRHƏDLƏRİ AŞIR

BAKIDA VI ÜMUMRESPUBLİKA DAXİLİ TURİZM KONFRANSI KEÇİRİLMİŞDİR

Sentyabrın 27-də Bakıda "Holiday Inn" mehmanxanasında VI ümumrespublika daxili turizm konfransı keçirilmişdir.

Konfransda Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayev çıxış etmişdir. Respublikamızın geniş turizm imkanlarına malik olduğunu diqqətə çatdıran nazir, ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində bu sahədə bir sıra nailiyyətlərin əldə olunduğunu söyləmişdir.

Ölkəyə gələn turistlərin sayının hər il orta hesabla 25 faiz artdığını deyən nazir, rəsmi statistikaya əsasən, bu ilin ilk altı ayı ərzində respublikanın müxtəlif

bölgələrində 78 mindən çox turistin istirahət etdiyini diqqətə çatdırmışdır. Bu isə ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2 dəfə çoxdur.

Ə.Qarayev bildirmişdir ki, son bir ayda müxtəlif beynəlxalq idman yarışlarının keçirilməsi, habelə dünya səviyyəli müğənnilərin paytaxtımıza gəlişi ölkəmizdə turistlərin sayının artmasına səbəb olmuşdur. Eyni zamanda, turizmin inkişafı üçün ölkədə mehmanxanaların vəziyyətinin də yaxşılaşdırılması mühüm əhəmiyyət ►

DYU
et

Konfransda “Şəki Saray”, “Holiday Inn”, “Batabat”, “Azcot”, “Retro” və “Palıdlı sahil” mehmanxanalarına lisenziyalar təqdim olunmuşdur.

kəsb edir. Nazir demişdir ki, ölkədə mövcud olan 289 mehmanxananın hamısı bu ildən etibarən lisenziya əsasında fəaliyyət göstərəcəkdir. Lisenziyalar 5 il müddətinə veriləcəkdir.

İndiyədək lisenziya almaq üçün 200-ə yaxın mehmanxanadan nazirliyə müraciət daxil olmuş, onlardan 52-sinin xahişi yerinə yetirilmişdir. Nazir xəbərdarlıq etmişdir ki, bu il dekabrın 30-dək lisenziya almayan mehmanxanaların fəaliyyəti dayandırılacaqdır.

Ə.Qarayev ölkəyə turist axınına sürətləndirmək məqsədi ilə teatrların, muzeylərin və digər mədəniyyət ocaqlarının müasir standartlara uyğun qurulmasının

vacibliyini qeyd etmişdir. Nazir Azərbaycan Turizm İnstitutunun açılmasının bu sahədə mövcud olan kadr çatışmazlığının aradan qaldırılmasına kömək edəcəyini vurğulamışdır.

Konfransda “Şəki Saray”, “Holiday Inn”, “Batabat”, “Azcot”, “Retro” və “Palıdlı sahil” mehmanxanalarına lisenziyalar təqdim olunmuşdur.

Tədbirdə müxtəlif rayonların icra hakimiyyəti orqanlarının, habelə, turizm agentliklərinin və mehmanxanaların nümayəndələri çıxış edərək, respublikamızda bu sahədə mövcud vəziyyət barədə məlumat vermiş, qarşıya çıxan müxtəlif problemlərin həlli ilə bağlı təkliflərini bildirmişlər. ■

«5 ULDUZ»LU «ŞƏKİ SARAY» OTELİ

“Şəki saray” Bakıdan kənarında istifadəyə verilən beynəlxalq səviyyəli ilk “5 ulduz”lu oteldir. Şəkinin mərkəzində, Xan sarayına, dövlət idarələrinə və mağazalara yaxın ərazidə yerləşir. Bina zirzəmi və 5 mərtəbədən ibarətdir. Xatırladaq ki, Şəkinin iqlimi mülayim dağ iqlimidir. Yay ı sərin, qışı yağmurludur, amma mülayim keçir.

Uğurlu
biznes və
eyləncələr
aləmi

Biznes Mərkəzi: İnternet. Faks. Sürətçixarma. Tərcümə. 12 nəfərə qədər toplantı keçirmək imkanı.

Banket və toplantı imkanları: “Nuxa” otağı 40 nəfərə qədər toplantı, mətbuat konfransı, ad günləri, uşaqlar üçün tədbirlər, işgüzar nahar və şam yeməkləri üçün çox münasibdir. İsti mövsümlərdə binanın damı müxtəlif banket tədbirləri təşkil etmək üçün çox gözəldir.

Otel eyni zamanda mehmanxanadan kənar Şəkinin içərisində banket tədbirləri təşkil edir. Bütün tədbirlər audio-vizual avadanlıqlarla təmin olunur.

Qonaq otaqları: adi otaq – 2, enliçarpayılı otaq – 21, ikiçarpayılı otaq – 5, junior lüks otağı – 3,

ekskluziv lüks otağı – 2, prezident otağı – 1. Otelə qəbul vaxtı – 2:00 pm. Otelə tərk etmə vaxtı – 12:00 am.

Oteldə “Şəbəkə” restoranı və “Buta” barı fəaliyyət göstərir. Oturacaqların sayı restoranda 38, barda 50-dir. Restoranda günün hər vaxtı beynəlxalq yemək çeşidləri, gündəlik dəyişən «Günün yerli yeməyi», barda saat 10:00-dan 24:00-dək müxtəlif qəlyanaltılar verilir.

Əyləncə üçün hələlik həzin musiqidən istifadə olunur. Turizm mövsümündə (yaz və yay aylarında) Azərbaycan estrada və xalq musiqisi ustalarının canlı konsertlərinin təşkili nəzərdə tutulur.

Şəkilə: Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayev «Şəki Saray» otelinin lisenziyasını «Tour-Invest» şirkətinin rəhbəri Cavanşir Feyziyevə təqdim edir.

İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir.
Heydər Əliyev

AZƏRBAYCAN NEFTÇİLƏRİNİN BAYRAMI

«ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ»NİN

İMZALANDIĞI GÜN AZƏRBAYCANIN müstəqilliyə doğru atdığı ən böyük addımdır

Sentyabrın 20-də Dənizkənarı Milli parkda Neftçilər günü münasibətilə müxtəlif bayram tədbirləri keçirilmişdir.

Bakılılar və paytaxtın qonaqları burada təşkil olunmuş pavilyonlarda Azərbaycan neft sənayesinin inkişafını əks etdirən sərgiyə maraqla tamaşa etmişlər. Neftçixarma və neftayırma sənayələrinin müxtəlif mürəkkəb qurğularının maketləri, rəngarəng stendlər və fotosəkillər tamaşaçılarda şərəfli peşə sahiblərinin əməyi haqqında aydın təsəvvür yaradırdı.

Parkda quraşdırılmış səhnədə Azərbaycan incəsənət ustaları maraqlı konsert proqramı ilə çıxış etmişlər. Konsertin aparıcıları Azərbaycanın tarixinə qızıl hərfələrlə yazılmış 1994-cü ilin 20 sentyabrını - "Əsrin müqaviləsi"nin imzalandığı günü, o vaxtdan bəri görülmüş nəhəng işlər barədə konkret faktları xatırlatmışlar.

Səhnənin kənarındakı böyük ekranlarda ölkə neftçilərinin rəşadətli əməyini, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müdrikliyi, uzaqgörənliyi və qətiyyətinin tənənəsi olan yeni neft strategiyasının reallaşmasını, o cümlədən Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac neft kəmərinin çəkilişini əks etdirən sənədli kadrlar nümayiş etdirilmişdir.

Milli Parkda bayram gəzintisi və konsert gecədən xeyli keçənə qədər davam etmiş, atəşfəşanlıqla başa çatmışdır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin mətbuat xidmətinin məlumatda bildirilir ki, neftçilər bu əlamətdar günü, eləcə də "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasının 13-cü ildönümünü yüksək göstəricilərlə qarşılayırlar. "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasından keçən müddət ərzində Azərbaycanın neft sənayesi görünməmiş tərəqqi dövrü keçmişdir. 1994-cü ildən indiyədək 33 xarici şirkətlə imzalanmış 28 neft-qaz müqaviləsi ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin, habelə sosial infrastruktur obyektlərinin inkişafına əsaslı təkan vermişdir. Ötən müddət ərzində bir çox irimiqyaslı layihələr həyata keçirilmiş, neft-qaz hasilatında yüksək göstəricilərə nail olunmuşdur. 2006-cı ildə Azərbaycanda 32 milyon ton neft çıxarılmışdır ki, bu da ölkəmizin neft sənayesi tarixində rekord nəticə hesab olunur.

Ötən il ölkəmizdə həyata keçirilən qlobal enerji

«Əsrin müqaviləsi»nin imzalanması ilə Azərbaycan Xəzər dənizi və onun enerji ehtiyatlarını bütün dünyanın üzünə açdı və bu hadisənin ölkənin gələcəyi üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu tarixçilər yazacaqlar».

Heydər Əliyev

layihələrinin reallaşdırılması istiqamətində də mühüm mərhələ olmuşdur. Heydər Əliyev adına Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin dünya iqtisadiyyatının vacib bir hissəsinə, tranzit ölkələrdə iqtisadi inkişafın, Avropanın enerji təhlükəsizliyi sisteminin ayrılmaz amilinə çevrildiyi, onun coğrafi-siyasi əhəmiyyəti bütün dünyada etiraf olunur. Vaxtilə BTC-nin uğur qazanacağına inanmayan, onu xəyal və əfsanə hesab edən qüvvələr

belə etiraf edirlər ki, Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin davamlı iqtisadi yüksəlişə güclü təkan vermiş yeni neft strategiyası möhkəm elmi əsaslar üzərində qurulmuşdur və yalnız Azərbaycanı deyil, region dövlətlərini də uğurlu inkişaf magistralına çıxarmışdır. İndi artıq Bakı–Tbilisi–Ceyhan kəməri genişləndirilməkdədir. Kəmərin Mərkəzi Asiya neftinin də dünya bazarlarına çıxarılmaq imkanı vardır.

"GARADAGH"

Holcim Awards müsabiqəsinə

layihələrin qəbulu davam edir

Davamlı tikinti davamlı inkişafın ayrılmaz hissəsidir. "Holcim" LTD tərəfindən Holcim Foundation yaradılmışdır ki, bu təşkilat müxtəlif vasitələrlə tikintidə davamlı inkişafı dəstəkləyir. Həmin vasitələrdən biri də məşhur Holcim Awards layihə müsabiqəsinin keçirilməsidir.

"Qaradağ Sement" ASC Holcim şirkətlər qrupunun üzvü olaraq öz fəaliyyətində davamlı inkişafın prinsiplərini əsas götürür və Holcim Awards müsabiqələrinə tam dəstək verir. Bu müsabiqənin keçirilməsində məqsəd regional və global miqyasda texniki, ekoloji, sosial-iqtisadi və mədəni tələblərə cavab verən bina və infrastruktur tikintilərini həvəsləndirməkdir. Bu münasibətlə "Qaradağ Sement" ASC iyun ayının 18-də Bakı Əyləncə Mərkəzində memarların, mühəndislərin, dizaynerlərin və mətbuat nümayəndələrinin iştirakı ilə "Tikintidə Davamlı İnkişaf" naminə Holcim Awards layihələr müsabiqəsinin təqdimat mərasimini keçirdi.

Təqdimat mərasimində müsabiqə haqqında ətraflı məlumat verildi, həmçinin müsabiqənin iki mərhələsi - regional və qlobal mərhələlər – izah olundu. Belə ki, Holcim Awards müsabiqəsi 5 regional müsabiqədən və qlobal müsabiqədən ibarətdir. Ümumi məbləği 2.000.000 ABŞ dolları olan Holcim Awards mükafat fondu regional və qlobal mərhələlərdə yer tutmuş layihələr arasında bölünür. Müsabiqəyə təqdim olunan layihələr mütləq davamlı tikintinin 5 meyarına uyğun olmalıdır. Bu meyarlara əsasən, layihələr tikinti yenilikləri nümayiş etdirməli, reallaşdırılacaq bölgənin gözəlliyinə və sosial-iqtisadi inkişafına təsir göstərməli, ekoloji cəhətdən münasib, iqtisadi baxımdan olmalı və texnoloji cəhətdən başqa sahələrdə həyata keçirilməsi mümkün olmalıdır.

Mərasimdə həmçinin layihələrin müsabiqə üçün təqdim olunması və qiymətləndirilməsi haqqında açıqlamalar verildi. Beləliklə, layihə ərizələrinin qəbulu artıq başlanmışdır və 29 fevral 2008-ci ilə qədər davam edəcəkdir. Əsas şərtlərdən biri ərizələrin yalnız ingilis dilində tərtibi və onlayn qeydiyyatdan keçirilməsidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu müsabiqədə ayrıca "Gələcək Nəsil" mükafat fondu ayrılmışdır. Həmin kateqoriyaya yalnız planlaşdırılmış layihələr deyil, həm də konseptual layihələr və fikirlər də təqdim oluna bilər. Bu xüsusi kateqoriyaya layihə təqdim etmək üçün müəlliflərin yaşı 35-dən az olmalıdır.

Həmçinin ərizələrin qəbul müddəti dövründə Holcim Awards müsabiqəsinin rəsmi internet səhifəsində (www.holcimawards.org) Qlobal Yardım Xidməti fəaliyyət göstərir. Ərizə verən şəxslər öz suallarını həmin xidmətə telefon və e-mail vasitəsilə verə bilərlər. "Qaradağ Sement" ASC də öz növbəsində ərizəçilərə kömək göstərməyə hazırdır və onlar üçün layihələrin ingilis dilinə çevrilməsini, məlumat paketinin yüklənməsini təşkil edə bilər. Təqdim olunmuş layihələr beş regional jüri üzvü və daha sonra qlobal jüri tərəfindən davamlı tikintinin əsas meyarlarına uyğun olaraq qiymətləndiriləcək və müsabiqənin qalibləri seçiləcəkdir. Jüriyə beynəlxalq səviyyədə tanınmış memarlar və akademiklərdən ibarətdir.

Bu müsabiqədə davamlı tikintinin əsas beş meyarına uyğun olan hər bir layihə qalib ola bilər. Bunu nəzərə alaraq, "Qaradağ Sement" ASC beynəlxalq səviyyədə tanınmaq arzusunda olan dizaynerləri, memarları, mühəndisləri, sponsorları öz layihələrini Holcim Awards müsabiqəsinə təqdim etməyə dəvət edir və onlara UĞURLAR arzulayır.

Müsabiqə haqqında əlavə məlumat

<http://www.holcimawards.org>

<http://www.garadagh.com>

(+994 12) 441-88-88 (1-553)

Gələcəyimiz üçün yeni perspektivləri inkişaf etdirin. Davamlı inşaatda olan layihələr üçün ümümdünya Holcim Awards Mükafatları

müsabiqəsinə qatılın. *

Ümumi pul mükafatı 2 milyon ABŞ dollarıdır.

www.holcimawards.org saytına müraciət edin.

* Müsabiqəni həyata keçirməkdən ötrü, Holcim Foundation aparıcı texniki universitetlərlə sıx əməkdaşlıq edir: İsveçrənin Federal Texnologiya İnstitutu (ETH Sürix), İsveçrə; Kembriçdəki Massaçusets Texnologiya İnstitutu (MIT), ABŞ; Şanxaydakı Tonqci Universiteti (TCU), Çin; Meksika Situdə Universidad Iberoamericana (UIA), Meksika və Yohannesburqda Vitvatersrand (Vits) Universiteti, Cənubi Afrika. Bu universitetlər qiymətləndirmə meyarlarını müəyyən edir və dünyanın 5 regionlarında müstəqil jüriyə rəhbərlik edirlər. Qeydiyyat www.holcimawards.org saytında 2008-ci il, 29 fevral tarixində bitir.

Holcim Awards Mükafatları müsabiqəsi Davamlı İnşaat üçün Holcim Fondunun Holcim Ltd. tərəfindən dəstəklənən, lakin onun kommersiya maraqlarından asılı olmayan təşəbbüsüdür. Holcim Ltd dünyanın sement, doldurucu (qırma daş, qum və çınqıl), hazır qarışıq beton və asfalt istehsal edən və bu sahədə xidmətlər göstərən aparıcı şirkətlərindən biridir. Holcim dünyanın bütün qitələrində, 70-dən artıq ölkədə yerləşən müəssisələrdə müxtəlif həcmli səhm paketlərinə malikdir.

Azərbaycanda bu müsabiqə "Qaradağ Sement" ASC tərəfindən dəstəklənir. www.garadagh.com

"GARADAGH"

Holcimawards

for sustainable construction

GÜNƏŞ, DƏNİZ, ÇAY VƏ BİR DƏ LƏNKƏRAN

Lənkəran bölməsinin məsləhətçiləri:

*Mir Həşim Talişlı,
Süccəddin Kərimov və
Bəxtiyar Hüseynov*

Səyahət zamanı insanın ən çox rastlaşmaq istədiyi təbiət varlıqları günəş, dağ, dəniz, meşə və çaydır. Azərbaycanın Cənub bölgəsində, xüsusilə Lənkəranda bunların hamısı var. Şəhər mavi Xəzərin sahilində, Taliş dağlarının ətəklərində yerləşir. Təbii bu ərazidə özünün bütün səxavətini göstərib.

Beş-altı il olar ki, yurdumuzun bu qədim mədəniyyət mərkəzlərindən birinə ayaq basmırdım. Doğrusu, o zaman küçələri, kənd yolları xoşagəlməz deyildi. Toz-forpaq, palçıq və çala-çuxurlar zəhlə töküdü.

Cənub səyahətimizə böyük həvəslə yardım edən iş adamı Süccəddin Kərimov əslən lənkəranlıdır. Onda mənim indiki vəziyyəti barədə soruşanda dedi ki, gedərik, görərsiniz...

Şəhərə səhər saat 10 radələrində çatdıq. İlk dayanacağımız "Lənkəran qapısı" oldu. Ətirli çayı simvollaşdıran heykəllər, iri samovar və stəkan abidəsinin qarşısında, lap girəcəkdə gözəl istirahət mərkəzi var idi. Yanıyana düzəldilmiş müasir kottecləri seyr edəndə meydana tikintiye bir neçə rəsmi səkini bas çəkdiyini gördük. Süccəddin məəllim bildirdi ki, icra başçısı Süleyman Mikayılovdur. Qəribə təsadüf olsa da, Lənkəranda görüşdüyümüz ilk insan bölgənin rəhbəri oldu.

Lənkəranın təbiətinin özəlliyini də şəhərə çathaçatda arx kənarında bitmiş böyürtkən kolu büruzə verdi. Kolu bir qolunda qara böyürtkənlə yetişib adama "gəl-gəl" deyirdi yanındakı qolda isə yenidən çiçəklər açırdı, böyürtkən palçıq qədər basdığı günlərdə ikinci barına hazırlaşdı.

Doğrusu, şəhəri tanımadım. Ən maraqlısı o idi ki, burada mərkəzi küçələr də, ucqarlara, kənd və qəsəbələrə istiqamətlənən yollar da asfaltlanmışdı. Müasir tipli gözəl parklar salınmış, sosial obyektlər - Diaqnostika Mərkəzi, Olimpiya Kompleksi, stadion, məktəblər, otellər, yeni məscidlər tikilmiş, teatr, institut, muzey və tarixi abidələr bərpa edilib, çoxlu iş yerləri açılıb. Lənkəranın qocaman sakini, filoloq-alim Mir Həşim Talişlının söylədiyi kimi, son illərdə görülən quruculuq işləri yeni sakinlərin əhval-ruhiyyəsini, güzəranını da dəyişdirilib. Başqa bölgələrdən fərqli olaraq Lənkəranda şəhər kənd arasında fərq tamamilə azalıb. Hətta ucqar dağ kəndlərində belə insanlar özəlliklə imarətlər tikmişdi. Lənkəranda o qədər yeniliklərlə rastlaşdıq ki, onları bir buraxılışda oxuculara çatdırma bilməyəcəyimizi anladıq. Hirkan kəndinə, Yanbulan gölü ətrafına, Dairəvi qalaya gəzintimizi sonraya saxladıq.

Ramazan Qafarlı

Coğrafi vəziyyəti və relyefi. Lənkəran rayonu inzibati ərazi vahidi kimi 8 avqust 1930-cu ildə yaradılmışdır. Rayonun ərazisi 1539 kvadrat kilometrdir. Onun 91291-Kv.kilometrini quru sahə təşkil edir. Rayonda 2 şəhər, 7 qəsəbə və 84 kənd vardır. Bakıdan rayon mərkəzinədək olan məsafə 296 kilometrdir. Azərbaycanın ən gözəl guşələrindən biri olan Lənkəran, Respublikanın cənub-şərqində əlverişli fiziki-coğrafi şəraitdə yerləşir. O, ölkə daxilində mövcud olan 5 təbii coğrafi zonadan biridir. Lənkəranın ərazisi 38° 24' -39° 24' şimal və 47° 58' şərq coğrafi en dairəsində yerləşir, şimaldan Kür-Araz ovalığı, şərq və cənub şərqdə Xəzər dənizi ilə həddlanmışdır. Lənkəran Astara, Masallı, Lerik inzibati rayonları ilə əhatə olunmuşdur. Relyefinə görə ərazi əsasən düzənlik və müəyyən qədər dağlıq hissədən ibarət olmaqla cənuba doğru getdikdə ensizləşir. Hündürlüyü dağətəyi sahədə 200 metrdir, Xəzər dənizi sahilində okean səviyyəsindən 28 metr aşağıda yerləşir.

Təbiəti (bitki və canlı aləm). Lənkəran subtropik zonasıdır və burada bu iqlimə uyğun olaraq zəngin təbiət mövcuddur. Əsasən, podzollu sarı və dağ-sarı torpaqlar yayılmışdır. Bitki örtüyü müxtəlifdir. Ovalıq hissədə çəmən bitkiləri üstündür. Dağlıq və dağətəyi yerlər əsasən meşələrlə (dəmirağac, şabalıtyarpaq palıd, azat, vələs və s.) örtülüdür.

Heyvanları: oxlu kirpi, süleysin, yenot, canavar və s. Lənkəran ərazisi bir sıra quşların (qaz, ördək, qağayı və s.) qışlağıdır. Qızılağac qoruğu və Hirkan milli parkının çox hissəsi Lənkəran rayonundadır.

İqlim. İqlimi çox yerdə yayı quraq keçən mülayim istidir. Orta temperatur yanvarda 3,7°C, iyulda 25,5°C-dir. İllik yağıntı 1400 mm-dir.

Qısa tarix. Lənkəranın salındığı tarix dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir. Lənkəran sözünün etimo-logiyası barədə müxtəlif ehtimallar mövcuddur. Mənbələr göstərir ki, indiki Lənkəran XVIII əsrə qədər kiçik yaşayış məntəqəsi olmuşdur. Lakin bu ərazidə hələ qədim dövrlərdə insanlar məskunlaşmışdır. Buna rayonun kəndlərində olan qədim abidələr sübutdur. Məsələn rayonun Bəlləbur kəndinin ərazisində Bünönc-İlk dəmir dövrünə aid olan Sığın daş nekropolu, Dəvətaş məbədi və başqa abidələri göstərmək olar. İndiki Lənkəran şəhəri 1770-1780-ci illərdə XVIII əsrin ikinci yarısında inkişaf etməyə başladı. Qara xanın hakimiyyəti dövründə (1747-1780) Təbriz xanlığının mərkəzi Astaradan Lənkərana köçürüldü. Bu Lənkəranın iqtisadi, sənəi və mədəni həyatına müsbət təsir göstərdi. 1813-cü ildə Lənkəran qalası rus qoşunları tərəfindən işğal edildi və Gülistan müqaviləsinə görə Rusiyaya birləşdirildi.

İqtisadiyyat. Lənkəran rayonu ölkənin mühüm kənd təsərrüfatı rayonlarından biridir. Rayonun iqtisadiyyatında tərəvəzçilik, meşəçilik, və heyvandarlıq aparıcı rol oynayır. 2006-cı il vəziyyətinə görə, Lənkəran rayonunda 61 sənaye müəssisəsi qeydə alınmış və hazırda onların 38-i fəalliyət göstərir. Rayon sənayesi əsasən qida məhsulları istehsalı, elektrik enerjisinin, qaz və suyun bölüşdürülməsi kimi sənaye sahələri ilə təmsil olunmuşdur. Rayonda məhsulunu beynəlxalq bazara çıxaran bir neçə iri müəssisə də mövcuddur, yeni beynəlxalq standartlara uyğun məhsul istehsal edə biləcək süd emalı zavodunun bu yaxınlarda istifadəyə verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

GÜNƏŞƏ AÇILAN ŞƏRQİN QAPISI

Zümrüd rəngli Talış dağlarının ətəyində, nəğməli Xəzərin qızıl qumlu sahillərində əsrarəngiz bir şəhər var. Buranı «Cənub mirvarisi, qızıl Lənkəran» adlandırırlar. Yamyaşıl meşələr, baş-başa vermiş dağlar, mavi Xəzər təbiətin Lənkərana bəxşisidir. Seyrindən doymadığımız Hirkan Milli Parkı və Qızılağac qoruğu, buz bulaqlar, İstisu qaynar bulaqları onun inciləridir. Bu dilbər guşə rayonun icra başçısının rəhbərliyi və lənkəranlıların zəhməti ilə daha da abadlaşır, gözəlləşir. Bu füsunkarlığı isə ancaq görmək, duymaq, yaşamaq lazımdır. Sizi Lənkəranla daha yaxından tanış olmağa dəvət edirik!

Təmir-tikinti, abadlıq işləri

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına uyğun olaraq son iki ildə Lənkəranda tikinti-quruculuq işləri geniş vüsət almışdır. Şəhərdə Ulu Öndərin adını daşıyan xatirə parkı müasir üslubda yenidən tikilmiş, meydan başdan-başa keramik üzlüklərlə örtülmüş, bəzəkli elektrik işıqlandırıcıları quraşdırılmış, yaşıllıq zolaqları salınmış, dekorativ ağaclar və gül kolları əkilmişdir. Parkın əsas hissəsində incəsənət əhəmiyyətli qonur mərmər tikinti materialı nümunələrdən hazırlanmış 3 fontan tikilmişdir. Hazırda xatirə parkının ərazisi daha da genişləndirilir və orada Ümummilli Liderin xatirə muzeyi tikilir.

Şəhərin Heydər Əliyev, Akademik Zərifə Əliyeva, Tofiq İsmayılov, Paşa Təhməzov küçələri yenidən qurulmuş, küçə boyu yeni dəmir işıqlandırıcılar quraşdırılmış, səkilər keramik üzlüklərlə örtülmüşdür. 2006-cı ildə Regional Diaqnostika Mərkəzi, Tikiş fabriki, Xalq Yaradıcılığı Nümunələri Mərkəzi, Dənizkənarı bulvar, Uşaq Əyləncə Mərkəzi, Liman şəhərində park, Göyşaban kəndi ərazisində çaydərən qadın və çayçı abidələri ucaldılmış, Həzi Aslanov xiyabanındakı park, azərbaycanlıların soyqırım abidəsi ətrafındakı ərazidə istirahət zonası tikilib istifadəyə verilmişdir. Qumbaşı və Gərmətük ərazisindəki magistral yol dairələri yenidən qurulmuş, ətrafı yaşıllaşdırılmış və işıqlandırılmışdır.

Heydər Əliyev Fondu hesabına Liman şəhərində 1200 yerlik, Digah kəndində 360 yerlik, dövlət hesabına Veravul kəndində 360 yerlik, daxili imkanlar hesabına Bürcəli kəndində 120 yerlik, yardımçı internat məktəbi üçün yeni binalar tikilmişdir. Bu il 15 min nəfərlik yeni futbol stadionu istifadəyə verilmişdir. Şəhərdə beynəlxalq tələblərə cavab verən hava limanının, müasir texnologiya ilə işləyəcək süd zavodunun tikintisi davam edir. Ümumiyyətlə, lənkəranlılar il boyu tikir, qurur, şəhər və kəndlərin daha da abadlaşmasına çalışırlar.

Mütəmadi iməciliklər yolu ilə yol kənarlarında ağacların gövdələri ağardılmış, sosial obyektlər və idman meydançaları ►

Şəhərin park və bağlarında, ayrı-ayrı yaşayış yerlərində quruculuq - abadlıq işləri davam etdirilir, 100 minlərlə dekorativ ağac və gül kolu əkilir, çəmən otu səpilir.

QISA ARAYIS: Süleyman Surxay oğlu Mikayılov 1962-ci il aprelin 27-də anadan olub. 1979-cü ildə Naxçıvan şəhər 2 saylı orta məktəbini, 1984-cü ildə Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi Akademiyasını və 2004-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitir-mişdir. 1979-cu ildə Naxçıvan şəhər uşaq-gənclər idman məktəbində məşqçi kimi əmək fəaliyyətinə başlayıb. 1984-1994-cü illərdə Naxçıvan şəhər orta ixtisas musiqi məktəbində bədən tərbiyəsi müəllimi, 1994-1995-ci illərdə «Səma» kiçik müəssisəsinin direktoru işləyib. 1995-1999-cu illərdə Bakı Baş Gömrük İdarəsinin qaçaqmaçılıq və gömrük qaydalarının pozulmasına qarşı mübarizə şöbəsinin rəisi, idarə rəisinin birinci müavini, idarənin rəisi vəzifələrində çalışıb. 1999-2001-ci ildə Dövlət Gömrük Komitəsinin işlər idarəsi rəisinin müavini, bir müddət Vergilər Nazirliyinin operativ nəzarət idarəsinin rəisi işləyib. 2005-ci ilin dekabr ayınadək Yardımlı Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifəsində çalışıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21 dekabr 2005-ci il tarixli Sərəncamı ilə Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı təyin edilib. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikası Boks Federasiyasının birinci vitse-prezidentidir. Ailəlidir, iki övladı var.

Şəkildə: Lənkəran Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı S.S.Mikayılov yeni inşaat obyektində

TORPAQ,
UĞRUNDA
ÖLƏN VARSA -
VƏTƏNDİR!

təmir edilmiş, rayonun və şəhərin küçə, park və meydanlarında yaşıllıqlar qorunmuş, yaşıllıqlar yeniləri salınmışdır.

Tikiş fabriki

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramının tərkib hissəsi kimi, paytaxtdan kənar rayon və şəhərlərdə əhalinin rifah halının, güzəranının daha da yaxşılaşması üçün yeni iş yerlərinin açılması baxımından Lənkəranda görülən işlər daha çox diqqətə layiqdir. Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Süleyman Mikayılovun təşəbbüsü ilə şəhərin Nəsimi küçəsində inşa edilmiş yeni tikiş fabriki bunun bariz nümunəsidir. Tikintisi 100 min yeni manata başa gəlmiş fabrikdə 110-120 nəfər yerli sakin işlə təmin ediləcəkdir. Xaricdən gətirilmiş ən müasir

texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuş tikiş fabrikinin istehsal edəcəyi malların nəinki respublika daxilində, həmçinin xarici ölkələrdə də satışı nəzərdə tutulub.

Heydər Əliyev küçəsi

Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı S.Mikayılovun təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə Lənkəran şəhərinin müxtəlif ərazilərində aparılmış abadlıq-quruculuq işləri ümummilli liderin adını daşıyan H.Əliyev küçəsində xüsusi mütəşəkilliyi ilə seçilir. Burada bir aya yaxın davam etmiş iş prosesindən sonra ürəkaçan, gözoxşayan mənzərə yaranmışdır. Küçənin başdan-başə bütün hissəsində, yolun kənarlarında bardürlər yeniləri ilə əvəzlənmiş, yolboyu hər iki tərəfdə piyadaların hərəkəti üçün ayrılmış səkilər yenidən qurulmuş, yerə

daşlar döşənmişdir. Həmçinin yolun kənarlarında olan yöndəmsiz və çürümüş ağaclar kəsilib götürülmüş, yerlərində həmişəyaşıl dekorativ kollar əkilmişdir. Yolboyu ətrafda yerləşən yaşayış və digər obyektlərin divarları eyni formada rənglənmişdir. Ərazidə yerləşən avtobus dayanacaqları ən müasir üslubda təmir edilmişdir. Küçənin hər iki tərəfində quraşdırılmış elektrik dirəkləri gecələr ətraflı füsunkar nura qərq edir.

Lənkəran humanitar kolleci

Şəhərin H.Əliyev küçəsində yerləşən Humanitar Kollecdə əsaslı təmir işləri aparılmışdır. İş prosesi sonunda kollecin yerləşdiyi binanın dam örtüyü tamamilə sökülüb yenisi ilə əvəz olunmuşdur. Binanın daxili otaqlarında köklü təmir

işləri aparılaraq şagirdlərin və müəllimlərin istifadəsi üçün gözəl şərait yaradılmışdır. Kolleca məxsus olan həyətyanı sahədə təmizlik işləri aparılmış, ərazi yabani otlardan təmizlənmiş, yerlərində gül kolları basdırılmışdır. Ağacların dibləri yumşaldılmış və əhənglənmişdir. Məktəbi dörd bir tərəfdən əhatə edən hasar ağardılmışdır.

Heydər Əliyevin xatirə parkı

Qədim Lənkəran hazırda ömrünün gənclik dövrünü yaşayır. Haraya üz tuturuqsa böyük quruculuq işlərinin şahidi oluruq. Ulu öndərin adını daşıyan və böyük tarixi hadisələrin şahidi olmuş mərkəzi meydan da yenidən qurulur və baxımlı bir parka çevrilir. Təxminən 2,47 hektar ərazini əhatə edən parkda iş yüksək

tempo davam etdirilir. Heydər Əliyevin şəərəfinə ucaldılan əzəmətli abidənin ətrafı xüsusi zövqlə abadlaşdırılıb və yaşıllaşdırılıb. Parkda artıq qranitdən hazırlanmış iki fəvvarə quraşdırılıb. Geniş ərazidə elektrik dirəkləri yenisi ilə əvəz olunub. Meydan kompleksinə başdan-başa kafel düzülüb. Salınan yaşıllıqlar bir qayda olaraq bardürlərlə ayrılır. Parkın ərazisi tamamilə hasara alınaraq burada mövcud olan bütün çürümüş ağaclar yenisi ilə əvəz olunub. Abadlıq və yaşıllaşdırma işlərində bir qayda olaraq amerikan tuyalarından (limonlu), yaşıl tuyalardan, şarvari-dekorativ ağaclardan və həmişəyaşıl bitkilərdən, gül kollarından istifadə olunur. Toxum səpilməmiş qazonlarda yüksək keyfiyyətli çıxış alınır. Mövcud ağac və gül kollarına aqrotexniki qaydada xidmət

göstərilir.

Heydər Əliyev xatirə parkı tezliklə lənkəranlıların istifadəsinə veriləcək və Lənkəranın gələcəkdə gözəl, müasir cənub şəhərinə çevrilməsi yolunda ilk mühüm addım olacaqdır.

Diaqnostika mərkəzi

Sentyabr ayının 8-dən Lənkəran şəhərində inşasına başlanılmış Müalicə-Diaqnostika Mərkəzinin tikintisi başa çatmışdır. Dövlət Neft Şirkətinin vəsaiti hesabına inşa edilmiş yeni tibb müəssisəsi Avropa standartlarına uyğun, 2.7 milyon ABŞ dolları dəyərində avadanlıqla təchiz edilmişdir. Mərkəzdə 300 nəfər yerli sakinin daimi işlə təmin olunması nəzərdə tutulub. Burada cərrahiyyə, diaqnostika şöbələri həmçinin oftalmologiya, kompü-▶

ter tomoqrafiyası və kardiologiya kabinetləri də fəaliyyət göstərəcəkdir. Mərkəz üçün əlavə 10 ədəd təcili tibbi yardım avtomobili alınmışdır.

Liman şəhəri

«Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı haqqında Dövlət Proqramı» rəhbər tutaraq Liman şəhərinin bütün sahələrində abadlıq və quruculuq işləri yüksək səviyyədə aparılır. Şəhərin mərkəzi meydanı yenidən qurulub, meydanını ərazisində olan çayxanalar, bilyardxana, ticarət köşkləri və digər qanunsuz tikililər götürülmüşdür. II Dünya müharibəsi cəbhələrində həlak olan limanlıların şərəfinə ucaldılmış abidənin olduğu parkda ətraf təmizlənmiş, yeni yaşıllıqlar salınmışdı. Şəhərin ərazisində olan çürümüş, qocalmış ağaclar kəsilmiş, yerində həmişəyaşıl, dekorativ ağaclar, kollar əkilməmişdir. Mərkəzi meydanda yaşıllıqların ətrafına plitələr döşənilmiş, piyada yolların kənarlarına yeni bordürlər düzülmüşdür. Meydanın tən ortasında fəvvarə quraşdırılmışdır. Şəhərin elektrik sistemi təzədən qurulmuşdur. Yolların kənarlarında suötürücü kanallar təmizlənmiş və yenidən bərpa edilmişdir. Şəhərin mərkəzindəki mədəniyyət sarayı

tamamilə yenidən təmir olunmuşdur.

Qumbaşı

Lənkəranın giriş qapısı olan Qumbaşı kəndində aparılan geniş miqyaslı abadlıq, quruculuq işlərindən sonra kəndin mənzərəsində böyük dəyişiklik nəzərə çarpır. Ərazidə yerləşən, Lənkəranın qala divarlarını xatırladan abidə kompleksi başdan-başa təmir edilib, yenidən işlənmişdir. Burada yerləşən körpünün piyada yolu keyfiyyətlə yenidən işlənmişdir. Yolların kənarlarına daş plitələr döşənilmiş, şkillərin ətrafı bordürlərlə sərhədlənmişdir. Bir neçə ay ərzində aparılan kütləvi iməciliklərdən sonra salınmış yaşıllıqlar, aparılmış abadlıq işləri göz oxşayan mənzərə yaratmışdır.

Göyşaban dairəsi

Göyşaban kəndində geniş vüsət alan abadlıq-quruculuq işləri müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Bütün bunların nəticəsidir ki, kəndin ərazisində yerləşən iki binanın, kənd orta məktəbinin və həkim ambulatoriya məntəqəsinin dam örtüyü əsaslı təmir edilmiş, kəndin ərazisindən keçən hissəsində nəqliyyatın hərəkəti üçün təhlükə yarada biləcək tikililər sökülmüş, yol genişləndirilmişdir.

Göyşaban dairəsində olan böyük samovar kompleksi rənglənmiş, ərazidə yaşıllıq salınmış, gül-çiçək kolları basdırılmışdır. Dairə kənarı bordürlər rənglənmiş, asfalt üzərinə piyadaların və nəqliyyatın hərəkət sərhəddini bildirən rəngli zolaqlar çəkilmişdir. ŞİH-nin başçısı S.Mikayılovun şəxsi vəsaiti hesabına ərazidə «Çayyığan qadın» abidə kompleksi ucaldılmışdır. Artıq kəndin daxili yollarının asfaltlanması və yolkənarı səkilərin yenidən düzəldilməsinə başlanılmışdır.

Tofiq İsmayılov küçəsi.

Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı S.Mikayılovun göstərişinə əsasən şəhərin T.İsmayılov küçəsində, dənizkənarı ərazidə sakinlərin istirahəti üçün bulvar salınmışdır. 3 km.-lik ərazini əhatə edən parkda yerə daş plitələr düzülmüş, ərazi dekorativ ağaclarla və gül-çiçək kolları illə bəzədilmişdir. Burada əhalinin istirahətinin şərait və mənalı təşkili üçün hər cür lazımı şərait yaradılmışdır.

Lənkəran çayı üzərində körpü

Yarım əsrlik tarixi olan Lənkəran çayı üzərində salınmış Sütəmurdov körpüsündə aparılan abadlıq, səliqə-səman işlərindən sonra körpünün

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə 24 may 2007-ci il tarixdə milli muğam sənətinin görkəmli nümayəndəsi Həqiqət Rzayevanın 100 illiyinə həsr olunan yubiley tədbirləri keçirilmiş, musiqi məktəbinin qarşısında sənətkarın büstü qoyulmuşdur.

görkəmi tamamilə dəyişmişdir. Onun giriş-çixış hissəsində olan, avtomobillərin hərəkəti üçün təhlükə yarada biləcək, yöndəmsiz ticarət köşkləri götürülmüş, yerlərində gül-çiçək kolları basdırılmışdır. Körpünün dəmir örtük və dirəkləri göz oxşayan görkəmdə rənglənmişdir. Piyadaların hərəkəti üçün nəzərdə tutulmuş keçid rənglənərək daha da möhkəmləndirilmişdir. Körpüyə hər iki istiqamətdən gələn avtomobil yolunun kənarlarına bordürlər düzülmüşdür. Səkilərə daş plitələr döşənməklə yenidən qurulmuşdur.

Hava limanı

Təmali dövlət başçısı İlham Əliyev tərəfindən qoyulmuş Lənkəran hava limanında iş bulaq kimi qaynayır. «Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserninə məxsus hava limanında tikintini Türkiyənin «Zema», Azərbaycan və Almaniyanın «AZVİRT» müştərək tikinti şirkətləri aparır. 40 hektardan çox ərazini əhatə edən limanın tikintisində 30-a yaxın müxtəlif tipli inşaat texnikası və maddi təchizat vasitələri cəlb edilmişdir. Beynəlxalq statusa malik olması nəzərdə tutulmuş hava limanı müasir tipli avadanlıq və texnika ilə təmin ediləcəkdir. Uçuş-enmə zolağının uzunluğu 3.3 min metr olacaqdır. Bakıdan Lənkərana hava reysləri yeni alınmış «AN» tipli təyyarələrlə həyata keçiriləcəkdir. Lənkərandan Moskvaya da birbaşa reys açılacaq, meyvə-tərəvəz və digər kənd təsərrüfatı məhsulları daşınacaqdır.

Mədəniyyət

Lənkəranda 2 muzey, Dövlət Dram Teatrı, 100 kitabxana, 87 mədəniyyət müəssisəsi, 2 uşaq musiqi və, rəssamlıq məktəbi, şəkil qaleryası, mədəniyyət və istirahət parkı fəaliyyət göstərir. Rayonun ərazisində 20 ölkə əhəmiyyətli arxeoloji, 53 yerli əhəmiyyətli memarlıq, 2 monumental, 2 daş-heykəltaraşlıq və 9 yerli əhəmiyyətli arxeoloji abidələr vardır. Ən maraqlı tarixi abidələr: Mayak, Dairəvi Qala (Zindan), Lənkəran qalası, Həzi Aslanovun ev-muzeyində, Böyük və Kiçik bazarda olan məscidlər, Alman kilsəsi, Yəhudi sinaqoqu, Mir Əhməd xanın evi, Bəlləbur qalası, Sığın qəbiristanlığı, Şeyx Zahid və Seyid Xəlifə türbələridir. Son vaxtlar Rayon Tarix-Diyarşünaslıq muzeyində bərpa işləri aparılmışdır. Muzey yeni ekspozisiya planı əsasında qurulmuşdur. Burada Heydər Əliyev idarəçilik məktəbi təşkil edilmiş, müstəqilliyimizlə bağlı geniş guşə yaradılmışdır. Mərkəzi kitabxanada «Regional Internet Mərkəzi» fəaliyyət göstərir. Mədəniyyət müəssisələrində əlamətdar və tarixi günlər, dövlət bayramları qeyd olunur, yazıçı və şairlərin yubileyləri, əyləncəli, şoular, ədəbi-bədii gecələr, disputlar, müharibə veteranları ilə görüşlər, musiqi kollektivlərinin iştirakı ilə konsertlər, teatrlaşdırılmış mədəni-kütləvi tədbirlər keçirilir. ►

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Lənkəran şəhərində sosial obyektlərin tikintisi ilə tanış olurlar

LƏNKƏRANIN TURİZM ZONALARI

Rayonda əsasən üç turizm zonası mövcuddur:

Sahilyanı zona. Təbiətin Lənkərana bəxş etdiyi incilərdən biri də Xəzər dənizidir. Xəzər dənizi və onun sahili müalicə əhəmiyyətli qara qumla zəngindir. Sahilyanı zonaya daxil olan Vel kəndində Dəniz limanının (terminalın) inşası təkcə Lənkəranda deyil, ümumilikdə cənub zonasında turizmin dinamik inkişafına stimül olacaqdır.

Haftoni zonası

Haftoni turizm zonasında bir sıra tarixi mədəniyyət abidələri ilə yanaşı, istirahət obyektləri də mövcuddur. Bunlardan biri də «Lənkəran» sanatoriyasıdır. Haftoni meşələrində təbii isti-su bulaqları da vardır ki, bunlar da müalicəvi əhəmiyyəti olan qaynaqlardır. Haftoni zonasında ekoturizm inkişafı üçün də müvafiq şərait vardır.

Nərimanabad (Sarı yarımadası) zonası

Nərimanabad turizm zonası əsasən Sarı yarımadasından ibarətdir. Yarımada Xəzər sahilində yerləşir. Zona Lənkəran rayonunda Xəzər dənizinin qərb sahilində, Lənkəran-Bakı dəmir yolu və şose yolunda, rayon mərkəzindən 17 km şimaldan başlayır. Şimal tərəfdən Qızılağac qoruğu ilə, cənub-

şərqdən Xəzər dənizi suları ilə, qərbdən isə Liman torpağı ilə əhatə edilmişdir. Tarixi çox qədimdir. 1956-cı ildə Sarı adası Liman şəhəri ilə torpaq yolla, bəndlə birləşdirilmiş və o, ada şəkilindən daha çox yarımada şəkilini almışdır. Torpağı, qumu sarı olduğu üçün belə bir ad ona verilmişdir. Yarımadanın dəniz sahillərində suyun təmiz və şəffaf olması gələcəkdə çimərliklərdən turistlərin səmərəli istifadəsinə zəmin yaradır. Mülkiyyətçi forması dəyişmədən aşağıda qeyd olunmuş ərazilərdə turizm komplekslərinin, bazalarının tikintisi mümkündür.

I.ZONA (Sahilyanı zona): Sutəmurdov kəndi - 5 ha; Aşağı-Nüvədi qəsəbəsi - 5 ha; Kənarmeşə kəndi-4 ha; Xolmili kəndi - 5 ha; Bürcəli kəndi-3 ha.

II.ZONA (Haftoni zonası): Xanlıq kəndi - 4 ha; Haftoni qəsəbəsi (İbadi) - 5 ha.

III.ZONA (Nərimanabad zonası): Nərimanabad qəsəbəsi (Balıqçılar) - 10 ha.

«Qala» oteli

Lənkəran şəhərində yerləşən «Qala» oteli 2003-cü ilin oktyabr ayından fəaliyyətə başlamışdır. Müasir tələblərə cavab verən mehmanxananın bir apartament, 14 altı lüks, 51 müxtəlif tərtibat səviyyəli və tələbli nömrələri vardır. ►

“İŞİQ İNŞAAT” MMC

Telefon: (+994 12) 430 97 70, (+994 12) 430 97 71

*Xalqımızı müqəddəs Ramazan bayramı
münasibəti ilə təbrik edirik!*

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə tikilib istifadəyə verilmiş Regional Müalicə-Diaqnostika Mərkəzi rayonda tibbi xidmətin səviyyəsini heç vaxt olmamış səviyyəyə qaldırmışdır.

Son vaxtlar Nəcəf Bəy Vəzirov adına Lənkəran Dövlət Dram Teatrının fəaliyyətində ciddi dönüş yaranmış və kollektivdə işgüzar şərait bərpə olunmuşdur.

Dəmir körpüdən baxanda Lənkəran çayının ilan kimi qıvrılıaraq şəhəri iki hissəyə böldüyünü görə bilərsiniz.

MİRƏHMƏD XANIN EVİ

Gözəl memarlıq abidələrindən biridir və bu binanın tikintisi 1913-cü ildə tamamlanmışdır. Milli memarlıq elementlərindən bacarıqla istifadə olunmuşdur. Onun fasadları əlvan naxışlarla zəngindir. Bina tikilərəkən bir çox inşaat materialları Lənkərana Fransadan və Bakıdan gəmi ilə getirilmişdir. Bu üç mərtəbəli bina şəhərin ilk çoxmərtəbəli binası olmuşdur. Bəzi məlumatlara əsaslanaraq, Lənkəranda ilk dəfə 1908-1910-cu illərdə Mirəhməd xanın evi tikilərəkən daimi cərəyanla işləyən kiçik elektrik qurğusu olmuşdur. Bunun vasitəsi ilə quyudan su namamın çəninə vurulmuş. 1910-1912-ci illərdə isə elektrik gücü 1-2 kvt olan sabit cərəyan elektrik qurğusu yaradılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, binanın şimal və qərb fasadlarına kəpik və yonulmuş ağ daş işlənmişdir. Şərq və cənub fasadları isə yalnız kərpicdən hörülmüşdür. Evin giriş hissəsi şimal fasadında yerləşmişdir, ağ daşdandır. Şimal-qərb fasadının birinci mərtəbəsinin küncündən bir sütun qalır. Sütunun üstündən ikinci mərtəbə üçün ekker tikilmişdir.

Lənkəranın hər yerində səliqə-səhman, təmizlik, abadlıq gördük. Küçələr asfaltlanmış, yeni parklar, bağlar salınmış, meydanlar genişləndirilmiş, tarixi yerlər və abidələr yenidən bərpa edilib ikinci, daha uzun ömrünə başlamışdır. Məsciddəki, bazar və yarmarkadakı insanların əhval-ruhiyyəsindən hiss olunurdu ki, onların yaşayış tərzı yaxşıdır.

Rayonda turizmin inkişafı üçün əlverişli şərait vardır. Xəzər sahili hissə, dağlıq ərazi, İstisu bulaqları ən tələbkar turistləri belə özünə cəlb edə bilər.

Otelin avtonom və stabil işığı, istilik, ventilyasiya, soyuq və isti su, kanalizasiya sistemi vardır və şəhərin əsas şəbəkələrinə qoşulmuşdur. Müasir dizayn tərtibatı olan otaqlar peyk antenaları vasitəsilə dünyanın aparıcı televiziya kanallarını izləməyə imkan verən televizorlarla, məsafədən idarə olunan kondisionerlərlə, şəhər telefon şəbəkəsinə qoşulan telefonlarla təchiz olunmuşdur. Oteldə idarəetmə işlərini avtomatlaşdırmaq məqsədilə müasir kompüter şəbəkəsi qurulmuşdur. «Qala» otelinin ikinci mərtəbəsində beynəlxalq standartlara cavab verən 40 nəfərlik konfrans zalı və kompüter avadanlıqları ilə təchiz olunmuş biznes mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Mehmanxanada ən yeni texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuş camaşırxana quraşdırılmışdır. «Qala» otelində müasir tələblərə cavab verən yüksək səviyyəli restoran, yay kafesi və bar fəaliyyət göstərir. Otelin vestibülündə də gələn qonaqların rahatlığı üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Lənkəran Olimpiya İdman Kompleksi

2003-cü ilin oktyabr ayından fəaliyyət göstərir Olimpiya Kompleksinin əsas binası 830 nəfər azarkeş tutumu olan 60x30 metr ölçülü əl oyunları meydançasından, bədii gimnastika, şahmat və trenajor zallarından ibarətdir. Bundan əlavə,

kompleksdə müasir tələblərə cavab verən 2470 nəfər azarkeş tutumu olan futbol stadionu, mini-futbol, voleybol və böyük tennis meydanları vardır. Kompleksin arxa tərəfində 100 metr uzunluğunda süni örtüyə malik qaçış yolu qurulmuşdur. Kompleks üçün «Olimpik» mehmanxanası (18 yerlik, 2 lyüks) da inşa edilmişdir. Olimpiya kompleksinin açılışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevdə iştirak etmişdir.

«Lənkəran» sanatoriyası

Təbiət Lənkərana bütün gözəllikləri-əzəmətli dağları, mavi dənizi, yaşıl meşələri bəxş etməklə yanaşı, bu yerlərdə insanların sağlamlığı qayğısına da qalmışdır. Talış meşələrində o qədər durna gözlü bulaqlar var ki, bunlardan biri yayın istisində yanar ürəkləri sərinlədir, o biri isə isti suyu ilə insanları müalicə edir. Belə isti su qaynaqlarından biri Talış dağlarının əyində, Lənkəranın 12 kilometrliyində gözəl bir şəhərcikdə yerləşən «Lənkəran» sanatoriyasıdır. Burada olan isti suyun çox böyük müalicəvi əhəmiyyəti olması ilə yanaşı, dağların əzəmətli gözəlliyi, qalın kölgəli meşələrin sakitliyi də müalicə olunanlara dinclik, rahatlıq gətirir. «Lənkəran» sanatoriyası dayaq-hərəkət sistemi orqanlarının, periferik

sinir sisteminin xəstəliklərinin müalicəsi ilə məşğul olan ixtisaslaşdırılmış sanator-kurort müalicə müəssisəsidir. Sanatoriyada arteri tər, poliartritlər, həmçinin revmatik və revamaitli ploartritlər, radikulitlər, periferik sinirlərinin iltihabları-nevritlər, ostraxandroslar, osteandroslar, travmadan sonra qalıq hallar, miozidlər, nevrozlar müalicə olunur. Sanatoriya xəstələrin müalicəsində hidrogen sulfidli isti sudan, fizioterapevtik müalicə metodlarından, digər təbii müalicə vasitələrindən, müalicəvi qidalanmadan, dərman pre-paratlarından, müalicəvi idmandan istifadə edir.

Təbii müalicə metodu kimi geniş istifadə olunan hidrogen sulfidli mineral isti su sanatoriya ərazisində təbii şəkildə spontan olaraq yerdən xaric olur, bundan hovuz, vanna, duş kimi istifadə olunur. Bu termal su mənbələri «B» kateqoriyalı balneo müalicəvi sular olub, çıxarkən azot qazı xaric olur. Hidrogensulfit iyinə malikdir. Minerallığı 3,8-4,0 q/L, temperaturları 38-41 C⁰ -dir. Tərkibi xlor, sulfat anionlarından, natrium, kalium, kalsium, kationlarından, mikr-okomponentlərdən ibarət olub zəif qələviliyə (7,8 - 8,3) malikdir. Bu termal su mənbələri minerallıq, qaz, ion tərkiblərinə görə «Staroe russkie pyarnusskaiye» mineral isti suların analoqudur. İsti suyun müalicəvi

əhəmiyyəti böyükdür. Bu suyun tərkibində kükürd çoxdur. Belə kükürlü isti su ilə ürək, qan-damar, ətraf sinir, oynaq hərəkət, dəri xəstəlikləri müvəffəqiyyətlə müalicə olunur.

«Lənkəran» sanatoriyası 400 çarpayılıqdır. 150 çarpayılığı köhnə tikililər adlanan 5 katecdən və 1 iki mərtəbəli binadan ibarətdir. 250 çarpayılıq yataq korpusunda mövsümü olaraq 3 ay müddətində xəstələr qəbul edilir. Yataq korpusunun 150 çarpayısından istifadə olunur. Yataq korpusu 3-4 mərtəbəli 3 blokdan, müalicə şöbəsindən, yeməxanadan və klubdan ibarətdir. Yataq otaqları əsasən 2 nəfərlik, eyni quruluşda və eyni ölçüdə olan otaqlardır. Sanatoriya mövsümü işləyir, hər ilin may ayından sentyabrın 1-dək fəaliyyət göstərir.

Beynəlxalq dəniz limanı

Lənkəran rayonunun Vel-Siyavar ərazisində dəniz limanı tikintisinə başlanılmışdır. Liman üçün 20 ha torpaq sahəsi ayrılmışdır. Liman istifadəyə verildikdən sonra Lənkəranın iqtisadiyyatına böyük köməyi olacaqdır. Liman sərnişin və yükdaşıma üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu, turizmin və kənd təsərrüfatının inkişafına stimol olacaqdır. ►

BAĞÇALI – BAĞLI SİNOVLI

Bəxtiyar Hüseynov

Sinovli kəndi
Talış dağlarının
ətəklərində
yerləşən
ilk insan
məskənlə-
rindən biridir.
Burada hər şey
elə bil Tanrının
qüdrəti ilə
yaranıb.

Dünyanın çox yerində bitməyən nadir dəmirağac, şabalıdyarpaq palıd, Azat, Qızılgöz palıd, Qızılağac... Ən nəhayət, sitrus bitkiləri buranın bəzəyidir.

Kəndin yerləşdiyi coğrafi mövqə müsafiri elə ilk anda özünə cəlb edir. Hələ burada yaşayan əhalinin qonaqpərvərliyini demirik. Sinovli sanki bağlı-bağçalı bir xonçanın təzahürüdür. Kənd yolu nisbətən narahat olsa da adam elə bil əziyyət çəkmir. Burdakı gözəlliklərə baxdıqca və seyr etdikcə gözə dəyən xırda-para nöqsanlar bir anlıq unudulur. Payızın ilk günlərinin birində «Qafqaz» jurnalının əməkdaşlarını elə kəndin özündə qarşıladım. Əvvəlcə onları kəndin yaxınlığındakı dağın uca zirvəsinə qaldırdım. Bu zirvədən cənub mirvarisi adlanan güllü-çiçəkli Lənkəran, həm də mavi gözlü Xəzər elə bil ovcumuzun içində görünürdü.

Heç şübhəsiz ki, əsrarəngiz mənzərə nüfuzlu «Qafqaz» jurnalının əməkdaşlarını özünə cəlb etməyə

bilməzdi. Bildirdilər ki, belə bir ərazidə yaşadığınıza görə dünyanın ən xoşbəxt adamları sırasındasınız. İstər-istəməz qəlbimiz iftixarla doldu. Bəlkə də qədrini bilmədiyimiz, həm də Lənkəranın dağ kəndi sayılan doğma, bizi dünyaya pərvazlandıran Sinovli kəndinə məhəbbətimiz birəmin artdı. Qonaqların xahişi ilə yolumuzu ulu əcdadlarımızın uyuduğu kənd məzarlığına saldıq. Hər qəbir daşına diqqətlə baxan Ramazan Qafarlı sevincini gizlətmədən «Axtardığımı tapdım» deyər fikrini bildirdi. Sonra üzünü bizə və Bakıdan gələn jurnalist həmkarına tutub dedi:

«Bir baxın, mən bu məzar daşını deyirəm. Hələ çox-çox illər əvvəl Suriya dövlətinin Hələb şəhərində ezamiyyətdə olarkən ölməz şairimiz Nəsiminin məzarını ziyarət etdim. Elə orda da belə bir baş daşına rast gəldim. Bir daha yəqin etdim ki, yaşayış məntəqələrimizin tarixi çox-çox qədimlərdən xəbər verir. ►»

Səliqə-sahmanlı kənd məscidi.

DƏMİR AĞACI

Lənkəran meşələrinin şahı sayılan dəmir ağacı (*Parrotia persica*) Cənub bölgəsinin vizit kartı hesab edilir, təxminən dəniz səviyyəsindən 250 metr yüksəklikdə yayılıb. Çox qiymətli oduncağı olan bu relikt ağac üçüncü dövrün yadigarıdır. Dəmir ağacının xüsusiyyətlərindən biri onun qışda öz yarpaqlarını tam tökməməsidir, daha doğrusu, yarpaqlar quruyur və ağacın üzərində qalır. Deyirlər ki, milyonçu Nobel əvvəllər tufəng düzəldib satırmış. O, eşidir ki, dünyada ancaq Lənkəran meşələrində qeyri-adi ağac - dəmir ağacları yetişir. Bu bərk və dözümlü ağacdan ən yaxşı tufəng qundaqları düzəltmək mümkündür. Dəmir ağacını Avropaya aparmaq arzusu Nobeli Azərbaycana gətirib çıxardır. Lakin o, Bakıda fontan verən neft quyularını görüb mədənlərə sahib olmaq arzusuna düşür. Beləcə dəmir ağacı Nobelin taleyində dönüş yaradır. O, yurdumuzda böyük sərvətə çatır və ömrünün sonuna kimi dəmir ağacına borclu olduğunu söyləyir.

(R.Q.)

Dəmirağacı meşəsində kimsəsiz qalmış, başı dairəvi qədim bir məzar daşı torpağın bağına sancılmaqda sanki Nəsiminin zamanından bu günümüzə boylanır.

Tarixin açılmamış hansısa sirrini özündə saxlayan bu məhək daşı hələ ki, Sinovli məscidinə «sığınmış».

Bölge müxbirimiz, ekoloq-jurnalist Bəxtiyar Hüseynov Lənkəranın portağal, limon, feyxua vətəni olduğunu nümayiş etdirir.

Qonaq gilib bizə quşlar
Uzaq-uzaq ölkələrdən...

QUŞLAR MƏSKƏNİ QIZILAĞAC

Bəxtiyar Hüseynov, *jurnalist-ekoloq*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ekoloji siyasət, ətraf mühitin mühafizəsi, xüsusilə, biomüxtəlifliyin qorunması və inkişafı sahəsində ölkədə həyata keçirilən tədbirlər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Ekologiyanın qorunması, ətraf mühitin mühafizəsi və meşələrin inkişafı sahəsində son bir neçə ildə ölkə Prezidenti İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi nəticəsində böyük işlər görülmüşdür. Uzun illər ərzində yaranmış ekoloji problemlər təhlil edilərək, onların kompleks həllinə yönəldilən 5 milli və dövlət proqramları təsdiq edilmiş, ekoloji və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qanunvericilik aktları, hökumət qərarları təkmilləşdirilmiş, ölkəmiz beynəlxalq əlaqələrini genişləndirərək 20-yə yaxın Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmuşdur. Prezident İlham Əliyev ətraf mühitin mühafizəsinə, ekologiyanın qorunmasına, ölkəmizdə xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin inkişafına böyük diqqət göstərir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzaladığı 2006-cı il 28 sentyabr tarixli sərəncamla respublikamızda ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər planı təsdiq edilmişdir. Planın 2006-cı ilin iyul ayının 3-də ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması məsələlərinə həsr olunmuş müşavirədə prezident İlham Əliyevin verdiyi göstərişlərə uyğun surətdə hazırlanmışdır.

Kompleks Tədbirlər Planında əksini tapmış məsələlər əhali tərəfindən razılıqla qarşılanmış, dövlət başçısının təbiətimizə göstərdiyi böyük diqqət və qayğıya görə minnətdarlıq edilmişdir.

Xalqımız üçün çox əlamətdar bir hadisədir ki, Prezident İlham Əliyevə ekologiya sahəsində dünyanın çox böyük nüfuzlu Mixael Zakkov Fondunun ali mükafatı təqdim olunmuşdur. Eyni zamanda onun 15 min avro dəyərində mükafatı ətraf mühitin mühafizəsinə yönəltməsi onun biomüxtəlifliyin qorunmasına olan sonsuz marağının təzahürüdür.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının zəngin

təbiətini qorumaq, yeni meşələri bərpa etmək üçün Prezident İlham Əliyevin tapşırıq və tövsiyələrini rəhbər tutaraq yeni-yeni layihələr həyata keçirən Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ölkəmizin ən ciddi ekoloji problemlərinin həllinə cəmiyyətin, qeyri-hökumət və beynəlxalq təşkilatların diqqətini cəlb etməklə dövlətin müəyyənləşdirdiyi ekoloji siyasəti həyata keçirir. Son illər respublikamızda təbiətin mühafizə işində əsaslı dönüş yaranmış, ətraf ►

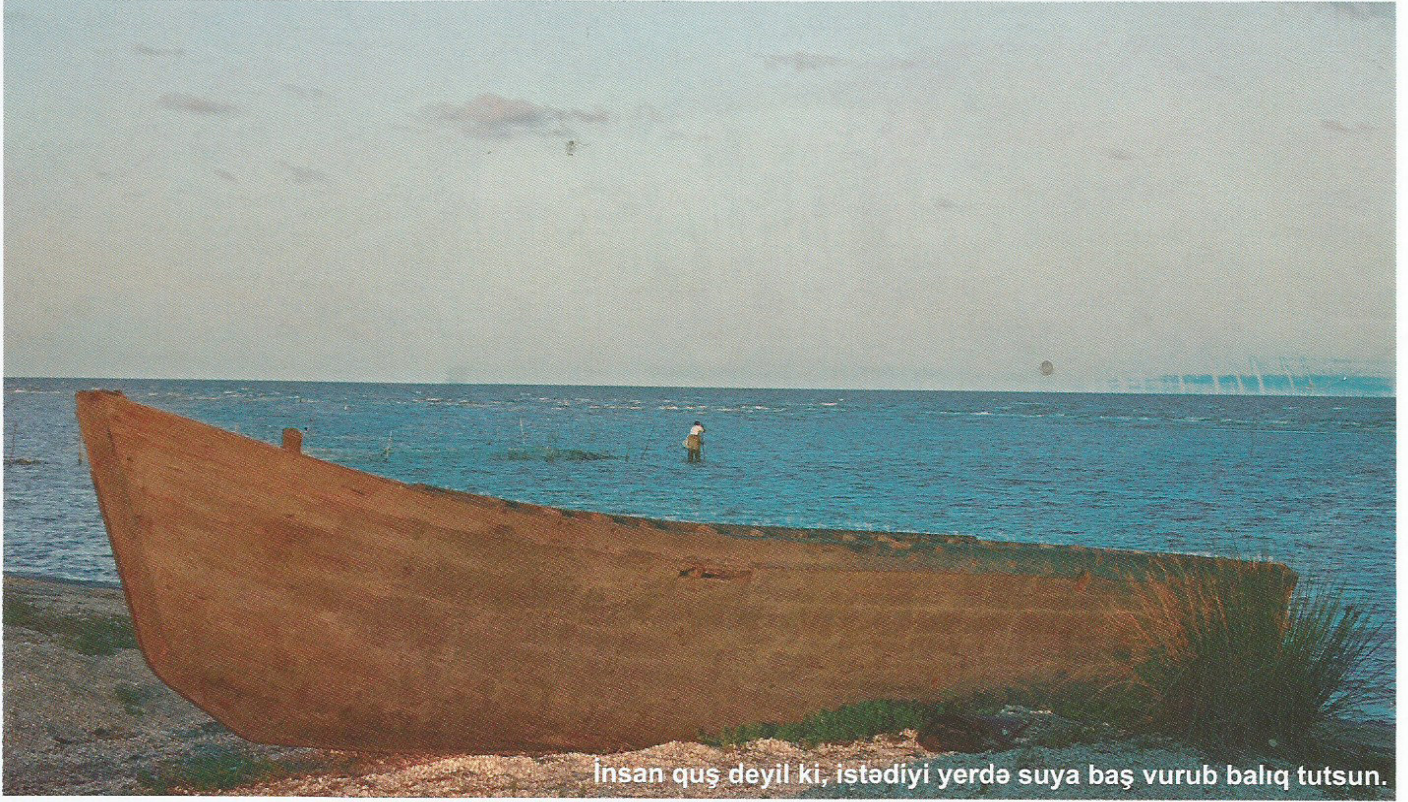

Azərbaycanda köçəri quşların da xüsusi torpaq, su payı var. Onlar qışlamağa buraya gələr, yuva qurar və nəsil artırırlar.

Quşların baliq ovu.

İnsan quş deyil ki, istədiyi yerdə suya baş vurub balıq tutsun.

Dəstədən ayrı düşmüş quş gölməçəni dəniz bilib yeməyə balıq axtarır.

Lənkəran ərazisi bir sıra quşların (qaz, ördək, qağayı və s.) qışlağıdır. Qızılağac qoruğunun və Hirkan milli parkının çox hissəsi burada yerləşir.

mühitin qorunmasında, təbii ehtiyatların, o cümlədən faydalı qazıntıların, su, torpaq, hava kimi əvəzsiz sərvətlərin, meşələrin və biomüxtəlifliyin mühafizəsi sahəsində bir sıra mühüm əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yarandığı qısa vaxt ərzində xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsini davam etdirir. Qısa müddət ərzində beynəlxalq normativlərə uyğun olaraq Xüsusi Mühafizə Olunan Təbiət ərazilərinin sahəsi genişləndirilərək 5 faizdən 8 faizə çatdırılmışdır. Gələcəkdə belə ərazilərin sahəsinin 10 faizə çatdırılması istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir. 2003-cü ilədək ölkə ərazisində bir milli parkı olmayan respublikamızda hazırda 6-sı fəaliyyət göstərir.

Tarixə baxış: Hələ XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan Respublikasının ərazisində Xəzər dənizinin sahili istiqamətində su-bataqlıq quşlarının cənub istiqamətində miqrasiyası müəyyən edilmişdir. Qızılağac körfəzi miqrasiya edən quşların qışlaması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. O vaxtdan da həmin ərazinin qorunması zəruriliyi meydana çıxdı.

1913-1914-cü illərdən başlayaraq Qızılağac körfəzi xüsusi qorunan ərazi kimi mühafizə olunmağa başlandı. 1926-cı ildə Qızılağac körfəzinə yasaqlıq statusu verildi. Həmin ərazidə ovçuluğa qadağa qoyuldu. 1929-cu ildə isə SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin 3 iyun 337 sayılı qərarı ilə Qızılağac körfəzi ətraf sahil zolağı ilə birlikdə qoruq elan edilib. Bu ərazidə hər cür təsərrüfat fəaliyyətinə qadağalar qoyulub.

Qoruqda əvvəl flora və faunanın qorunmasına diqqət yetirilib. Sonradan isə qoruqda elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına başlanılıb. Bura dünyanın tanınmış alimləri, elm adamları, ornitoloqlar, ixtioloqlar və hidrioloqlar dəvət olunmuşlar. Elmi-tədqiqat işlərinin geniş vüsət alması dövrü başlanıb.

Qızılağac qoruğu Xəzər dənizinin cənub-qərbində 88.400 hektar ərazidə yaradılmışdır. Böyük Qızılağac körfəzini və Salyan düzünün bir hissəsini əhatə edir. Eyni zamanda qoruğun ərazisi Lənkəran, Masallı, Neftçala rayonlarının

Qoruqda nadir quşların nəsli davam edir

Körpə quşlar yuvada analarından dən gözləyir

Bir budaqda oturub min budağa göz qoyurlar.

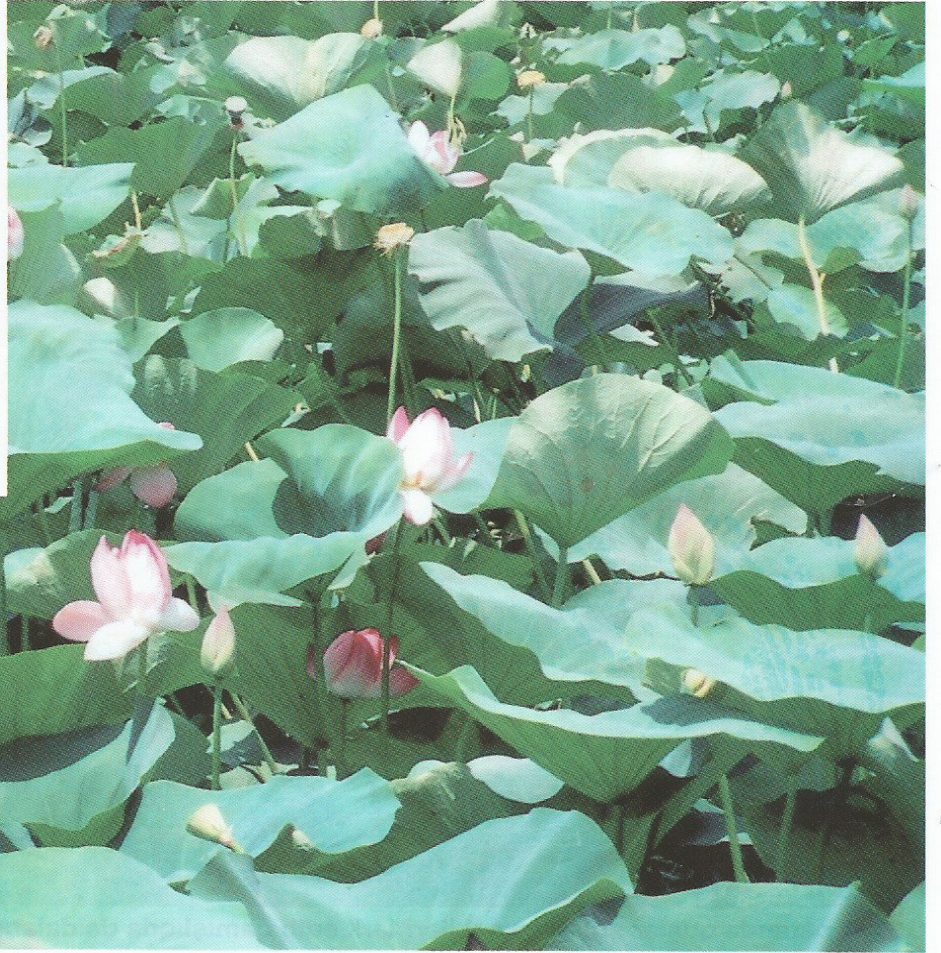
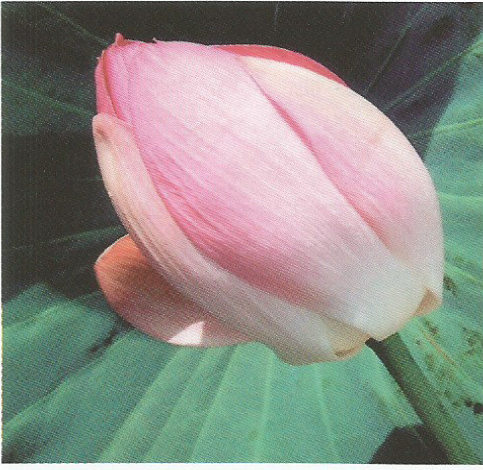

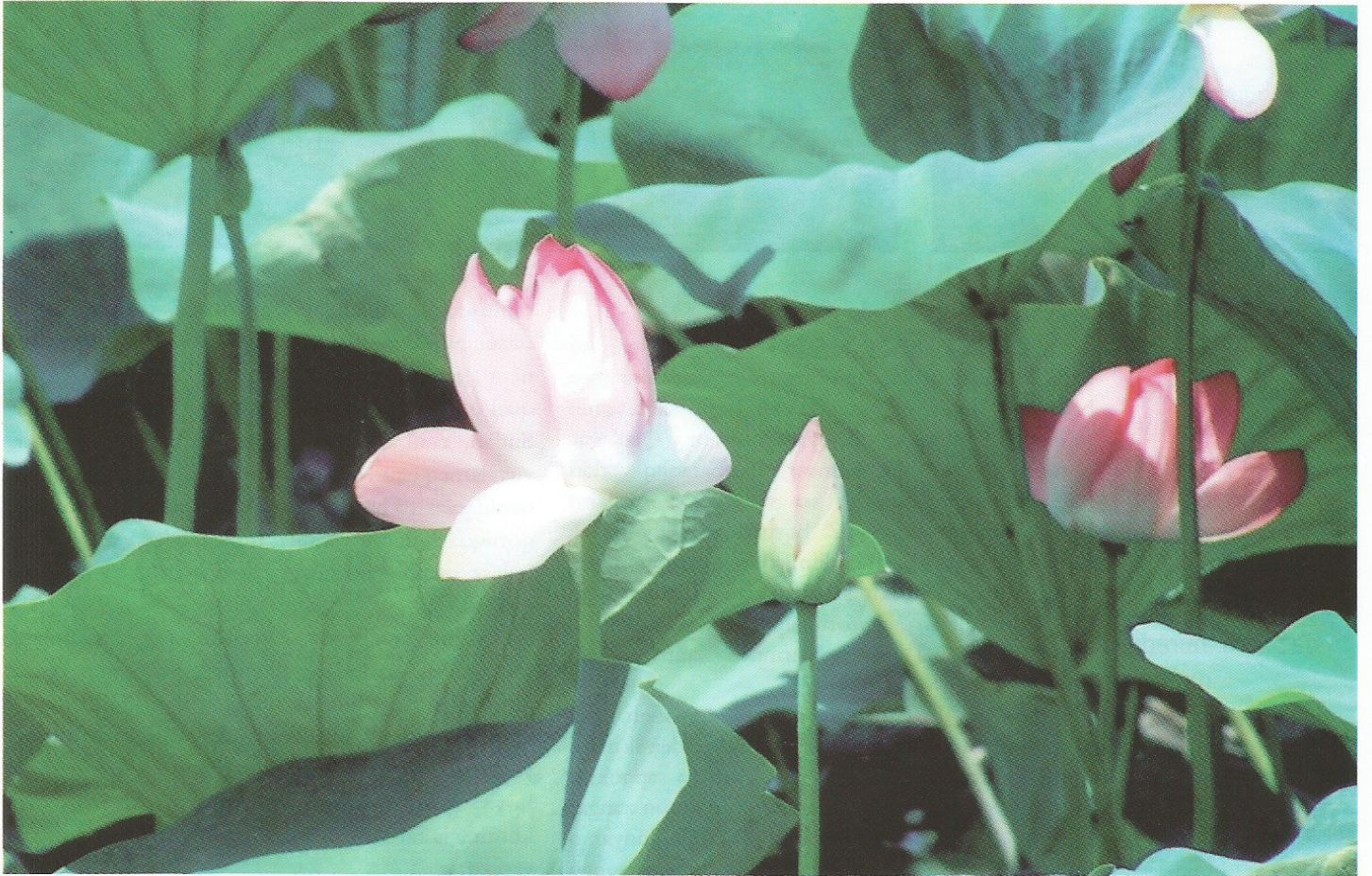
Qamışlıqda doğulanlar

Qızılağac sularının papaqları

Günəş batanda quşlar suları və səkiləri tərk edib qamışlıqda daldalanırlar.

Uraldan, tundradan, digər regionlardan, uzaq Sibirdən, Avropadan və başqa yerlərdən uçub gələn qırmızıdöş qaz, ağ durna, qu quşu, qızıl quş, qızıl qaz və s. burada qışlayır.

əraziləri ilə həmsərhəddir.

Qızılağac Dövlət Təbiət Qoruğu – köçəri su-bataqlıq və çöl quşlarının qorunması və çoxaldılması, həmçinin təbii su-bataqlıq landşaft sahələrinin mühafizəsi məqsədi ilə yaradılmışdır. Qızılağac qoruğu 1976-cı ildə (Ramsar) «Su-bataqlıq yerləri Konvensiyası»nı suətrafı və suda üzən quşların məskunlaşması üçün 12 beynəlxalq əhəmiyyətli qoruq sırasına daxil edilmişdir. Qoruq ərazisi müxtəlif təbii landşaft sahələrindən ibarətdir. 61,9 min hektarını su akvatoriyası, 17,9 min hektarını cəngəlliklər, 26,3 min hektarını isə quru sahələr təşkil edir.

Qoruğun florasını 360 növ, o cümlədən 4 az yayılmış quş növü, həmçinin Qafqazın 3 endemik növü – hibrid qovağı, Qrosheym zəncirotu və sapaoxşar bağayarpağı təşkil edir. Qızılağac qoruğunun zəngin təbii landşaftı və iqliminin mülayimliyi dünyanın müxtəlif yerlərindən bura quşların gəlməsinə səbəb

olmuşdur. Uraldan, tundradan, digər regionlardan, uzaq Sibirdən, Avropadan və başqa yerlərdən uçub gələn qırmızıdöş qaz, ağ durna, qu quşu, qızıl quş, qızıl qaz və s. burada qışlayır. Misir, İraq, Sudan, Yeni Zelandiya və s. yerlərdən bura yazda yuvalamaq üçün ərsindimdiklər, sarı və Misir vağları, qarıldaqqlar və başqaları uçub gəlirlər. Eyni zamanda qoruqda sultan toyuğuna, turaca, bəzdəyə, dovdağa, qulara, qızılboğaz vəhşi qaza, çöl qartalına və s. rast gəlmək olur.

Qoruq ərazisində 270 növ quş məskunlaşır. Bu quş növlərindən 20 növü isə nadir quşlar kimi «Qırmızı kitab»a daxil edilmişdir. Qızılağac qoruğunda məməlilərin, sürünənlərin, suda-quruda yaşayanların və həşəratların bir çox növü yaşayır. Su hövzəsində isə 30 növdən çox balıq (siyənək, çəki, kütüm, kefal və s.), eyni zamanda Xəzər suiti də yaşayır. ■

Bəzi yırtıcılar yolunu azıb quş məskəsinə gəlir və özünü meşənin şahı sayır

HƏZİ ASLANOVUN DAVAMÇISI

İnsan doğulur ki, dünyanın işıqlı və qaranlıq günlərini görsün. Torpağın üstündə kövrək addımlarını ata-ata təbiətin və dünyanın sirlərinə bələd olsun. Görüb götürsün, öyrənib bilsin, qurub yaratsın, yeni nəsil yetişdirsin. Hamıya bir ömür payı verilir və insan missiyasını yerinə yetirmək üçün çox vaxta ehtiyac duyar. Lakin bəzilərinə qoca Zaman haqsızlıq edir, onların həyat payının əsas hissəsini əlindən alır. Qədim Hirkan diyarında dünyaya gələn Ağaxan da böyük arzularla yaşayırdı. Ata ocağında ana laylasından qidalanaraq Vətəni sevməyi, gələcək nəsle düzgün təlim-tərbiyə verməyi öhdəsinə götürmüşdü. Onun bir amalı vardı: haqqı nahaqqa verməmək. Yetirmələrinə də tövsiyə edirdi ki, Vətən və doğma torpaq üzərində yaşayan insanlardan önəmli dünyada heç bir şey yoxdur. Yaşadığı dövrün olayları onu dünyanın ən qarışıq nöqtəsinə - Əfqanıstana aparıb çıxardı. Əlinə silah tutuzdurdu. Səngərin o biri tərəfində duranlar din qardaşlarıydı. Bəlkə də haqqı tapdalanmaq üçün özünü qurban verdi. Arzularını həyata keçirə bilmədi.

(Baş redaktordan)

QULİYEV AĞAXAN ƏYYUB OĞLU - 19 iyun 1955-ci ildə Lənkəran rayonunun Avrora (indiki Hirkan) qəsəbəsində doğulub. 1962-ci ildə Avrora qəsəbə orta məktəbinin 1-ci sinifinə daxil olub. 1972-ci ildə həmin məktəbi yaxşı və əla qiymətlərlə bitirib. 1972-ci ildə ADU-nun Şərqsünəslük fakültəsinə daxil olub. Təhsilini başa vurduqdan sonra 1977-1978-ci illərdə İran İslam Respublikasında tərcüməçi işləyib. 1978-1983-cü illərdə Lənkəran şəhər 1 saylı orta məktəbində təlim-tərbiyə işləri üzrə direktor müavini və fars dili müəllimi vəzifələrində çalışıb. 1983-cü ilin payızında beynəlmiləl döyüşçü-tərcüməçi kimi Əfqanıstan Respublikasında xidməti borcunu yerinə yetirməyə başlayıb. Döyüşlərin birində (30 yanvar 1984-cü ildə) qəhrəmancasına həlak olub. Ölümündən sonra SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 13 iyun 1984-cü il tarixli qərarı ilə «Qırmızı Ulduz» ordeni və Fəxri Fərmanla (15.05.1988-ci il tarixli qərarla) təltif edilib. Əfqanıstan Respublikası prezidentinin fərmanı ilə o, Əfqanıstan Xalq medalı ilə mükafatlandırılıb. 1992-ci ildən Hirkan qəsəbə orta məktəbi Ağaxan Quliyevin adını daşıyır.

AĞAXAN QULİYEVI XATIRLADIQCA

Hacı Mirhaşım Talışlı

Gözel insan, hörmətli iş yoldaşım, istedadlı müəllim, Əfqanıstanda həlak olmuş AĞAXAN QULİYEVİN əziz xatirəsinə ithaf edirəm.

O bir cavan müəllim təmiz idi təmizdən,
Tale onu tez ayırdı sevimli cərgəmizdən.
Danışardıq Nizamidən, Füzulidən, Hafızdən,
Müəllim də heç doymazdı bizim söhbətimizdən.

Yavaş-yavaş yayılırdı müdrikliyi səhərə,
Çalışırdıq axşamımız tez göz açsın səhərə.
Hamı qulaq kəsilərdi məzəli söhbətlərə,
Birdən dedi: - Mən gedirəm yad ellərə - səfərə.

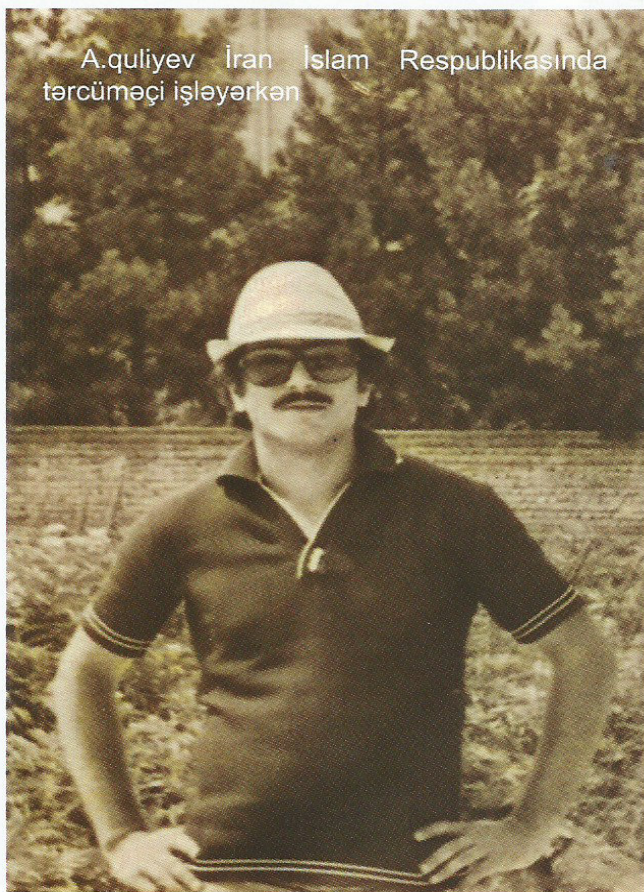
Əfqanıstan səfəriydi - çox qəribə səfərdi,
Ər igidlər o məhşərdən heç də geri dönmədi.
Şahinlərdi göyə qalxdı, bir də yerə enmədi,
Onun adı məşəl oldu, qəlbimizdə sönmədi.

Bizim Hirkan məktəbimiz adı qədər var olar,
Onun adı bu məktəblə hər tərəfə car olar.
Ağaxanın ruhu bu gün bizdən xəbərdar olar,
Bu hislərlə dostlarına adı iftixar olar.

Onun adı layiq olub iftixara, eşq olsun!
Qoy söhbəti ibrət olsun bu diyara, eşq olsun!
Əməlləri qoy çevrilsin bir şüara, eşq olsun!
Rəhmətlərlə yad edirəm, oğullara eşq olsun!
Ağaxana eşq olsun!

A.quliyev İran İslam Respublikasında
tərcüməçi işləyərkən

Ağaxan Quliyev (sağdan üçüncü) tələbə dostları arasında

ƏBƏDİ QALDI

Ə.Nuriyev

Əziz dostum və qardaşım Ağaxanın əziz xatirəsinə

Saf adını yaşadan
Bu məktəbdə oxudu.
İllər keçdi, dolandı,
Dilçi, müəllim oldu.

Adi adamlar kimi
Yaşamaq istəmədi.
O, Müşfiq, Həzi kimi
Ömrünü kəsə getdi.

Zirvədəki qar kimi
Saçlarını ağ görəydim.
Dostların arasında
Kaş onu sağ görəydim.

Yox, yox, ölməyib, sağdır!
Ruhu bizimlə gəzir.
Bir vüqarlı, möhtəşəm
Zirvəsi qarlı dağdır.

Həyatı, ömrü boyu
Sadıq qaldı adına.
Əzəmətli abidə
Ucaltdı öz adına.

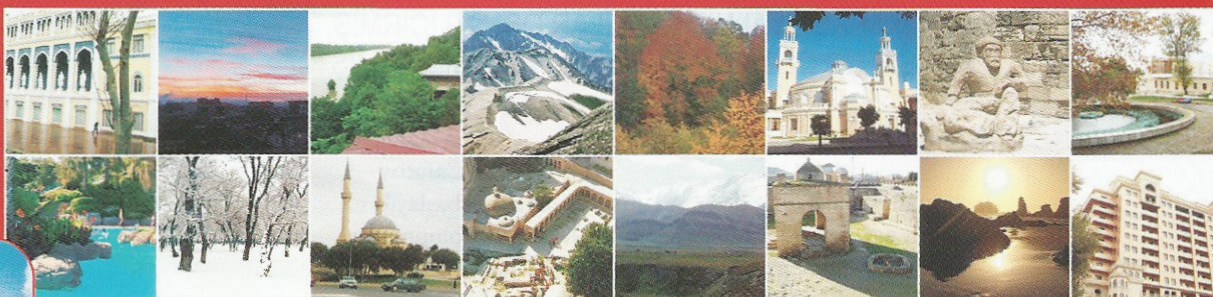
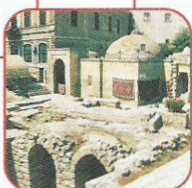
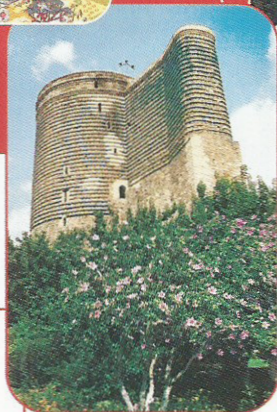
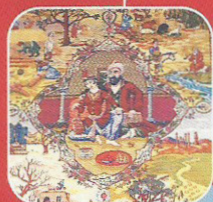
Nəsildən nəsillərə
Ağaxan adlayacaq.
Onun müqəddəs adı
Yaddaşlarda qalacaq.

O, dünyadan köçsə də,
Ürəklərdə bahardır.
Mənim könül dünyamda
Şirin bir xatirəyə
Dönüb əbədi qaldı. ■

7-ci Azərbaycan Beynəlxalq Sərgisi TURİZM VƏ SƏYAHƏTLƏR

www.aitf.az

Aitf 2008

16-18 Aprel

Heydər Əliyev adına
İdman və Konsert Kompleksi

Təşkilatçılar

Tel.: +994 12 447 47 74
Faks: +994 12 447 85 58; E-mail: tourism@iteca.az

SALYANDA YÜZ İL ƏVVƏL

HAMI NANƏ ARAĞI, YALNIZ VARLILAR QƏHVƏ İÇİRMİŞ,
KVASIN NƏ OLDUĞUNU İSƏ HEÇ KƏS BİLMİRMİŞ

Rəşad Cəfərov

Əhali burada Nadir şah dövründə məskunlaşmağa başlayıb və şah Kür çayının sağ sahilinə köçürülənlərin idarə olunmasını İbrahim xana tapşırıb. Sonra onu qubalı Fətəli xan və Əli xan əvəz ediblər. Əli xan 1797-ci ildə camaatı indiki ərazidə yerləşdirib və bu yaşayış məntəqəsi Salyan adlandırılıb.

1868-ci ildə Salyandan şimalda, Şirvan tərəfdə, Qaraçala stansiyasının yaxınlığında Şamaxı yolunun üstündə salınmış Xələc kəndinin ərazisində su anbarı vardı. Nəhəng çalanı xatırladan və Kür daşandan-daşana dolan anbarın suyu ilə xanın çəltik plantasiyaları, habelə digər əkinlər suvarılırdı.

Salyandan Şamaxıya gedən poçt yolu istiqamətində, Qaraçala deyilən yerdə bişmiş kərpicdən və qismən daşdan inşa edilmiş qədim tikililərin – evlərin, dükanların, karvansaraların, məscidlərin və sairin izləri indi də görünür. Rəvayətə görə, bir vaxtlar burada Qırxçıraq adlı böyük şəhər olub, hər çırağ min ev təşkil edib, bütün şəhəri qırx min ev bəzəyib. Guya Kür onun içindən keçib birbaşa dənizə tökülürmüş. Sonralar çay səmtini dəyişmiş, dənizin sahili cənuba doğru çəkilməmiş və sakinləri şəhəri tərk edərək müxtəlif yerlərə dağılmışlar.

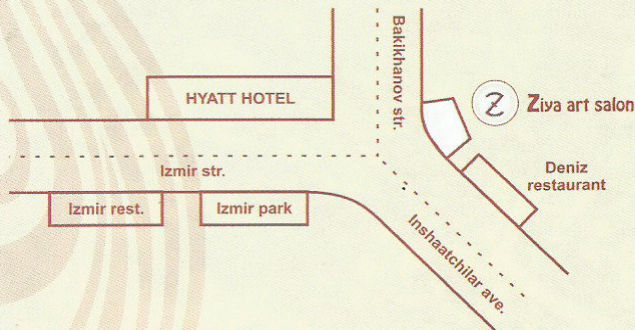
Bu sətirlər 1896-cı ildə Tiflisdə buraxılmış kitabdan - «Qafqaz quberniyalarının və xalqlarının tarixinə dair materiallar» toplusundandır. Etnoqrafik baxımdan çox qiymətli və nadir hesab edilən həmin əsərdə ayrıca bir bölmə Salyan qəzasına həsr olunub. «Salyan qəzası XIX əsrdə» tarixi-etnoqrafik oçerkin müəllifi Nikolay Kalaşevdir. O, elmi cəhətdən əsaslandırılmış bu sənədli hekayəsini yüksək sənətkarlıqla, böyük məhəbbətlə yazıb. Oçerkdə Salyanın fiziki, coğrafi mövqeyi və sərhədləri, geoloji quruluşu və mineral sərvətləri, iqlimi və suyu, sənayesi, heyvanat aləmi, inzibati və digər hökumət idarələri, əhalisi, sakinlərinin təhsili, sağlamlığı və məşğulluğu haqqında bu gün üçün də əhəmiyyətli faktlar əksini tapıb. Müəllif habelə Salyanda bağçılıq, bostançılıq, əkinçilik, nəqliyyat yolları, gəmiçilik, bayramlar və milli adət-ənənələr barədə geniş məlumat verir. Yüz il əvvəl salyanlıların mətbəxi necə olub, onlar nə yeyiblər, nə içiblər, xörəkləri və içkiləri nədən hazırlayıblar? Oçerkdə qırxa qədər yeməyin, o cümlədən iyirmi növə yaxın plovun adı çəkilir və onların hər birinin bişirilmə texnologiyası göstərilir. Bu da qeyd olunur ki, o zaman Salyanda hamı müalicəvi nanə arağı, yalnız varlılar qəhvə içirmiş, kvasın nə olduğunu heç kəs bilmirmiş, araqdan, çaxırdan, pivədən, porterdən isə çoxları xələtdə məmnuniyyətlə istifadə edirmiş.

Ziya art salon

Milli hədiyyələr salonuna gəlin, zövq alın, ruhlanın, milliliyimizə qovuşun!

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti, 44
Telefon/ Faks: (+994 12) 436 88 88; Məb.: (+99450) 225 72 32
Elektron ünvan: office@ziya.az; İnternet sahifəsi: www.ziya.az

- ☞ Azərbaycan sənətkarlarının müxtəlif texnikada düzəldilmiş milli və müasir üslubda əl işlərinin satışı və sifarişləri
- ☞ Azərbaycanın tanınmış rəssamlarının müxtəlif janrlarda rəsm əsərlərinin satışı və sifarişləri
- ☞ Milli geyimlərin satışı, sifarişləri və kirayəsi
- ☞ Rəqs paltarlarının satışı, sifarişləri və kirayəsi
- ☞ Klassik, milli və müasir musiqi disklərinin satışı
- ☞ Azərbaycan xalçalarının satışı və üzərində istənilən portretin, loqonun sifarişləri
- ☞ Milli üslubda düzəldilmiş guşədə milli paltarda (kişi və qadın) təcili foto xidməti
- ☞ Makromel üsulu ilə hörülmüş avanqard pərdələrin sifarişləri.
- ☞ Evlərin, müəssisələrin, restoranların milli və ya müasir dekorativ üslubda qeyri-adi dizaynı
- ☞ Müxtəlif dillərdə Azərbaycanı təmsil edən kitabların, fotoşəkilərin satışı
- ☞ Azərbaycanda istehsal olunan hədiyyəlik içkilərin satışı

www.case.az

case
Caspian Adventure Sport Extreme

Azərbaycan

- Ölkədaxili turlar
- Bakı və Abşeron ətrafı ekskursiyalar
- Regionlara səyahətlər, istirahət yerləri
- Ölkədaxili otellərin bronlaşdırılması

Bütün istiqamətlərə

- aviabiletlərin satışı
- Korporativ endirimlər
- Səyahət sığortası

Xarici ölkələrə turlar

- Avropa, Asiya, Amerika, Afrika
- Xaricdə müalicə
- Dəniz və çay kruizləri
- Otellərin bronlaşdırılması

Bizimlə yeni məkanlara!

AZ1010 Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, Ü.Hacıbəyov 52
Telefon: (+994 12) 498 72 54; Faks: (+994 12) 498 72 83
E-mail: info@case.az; www.case.az

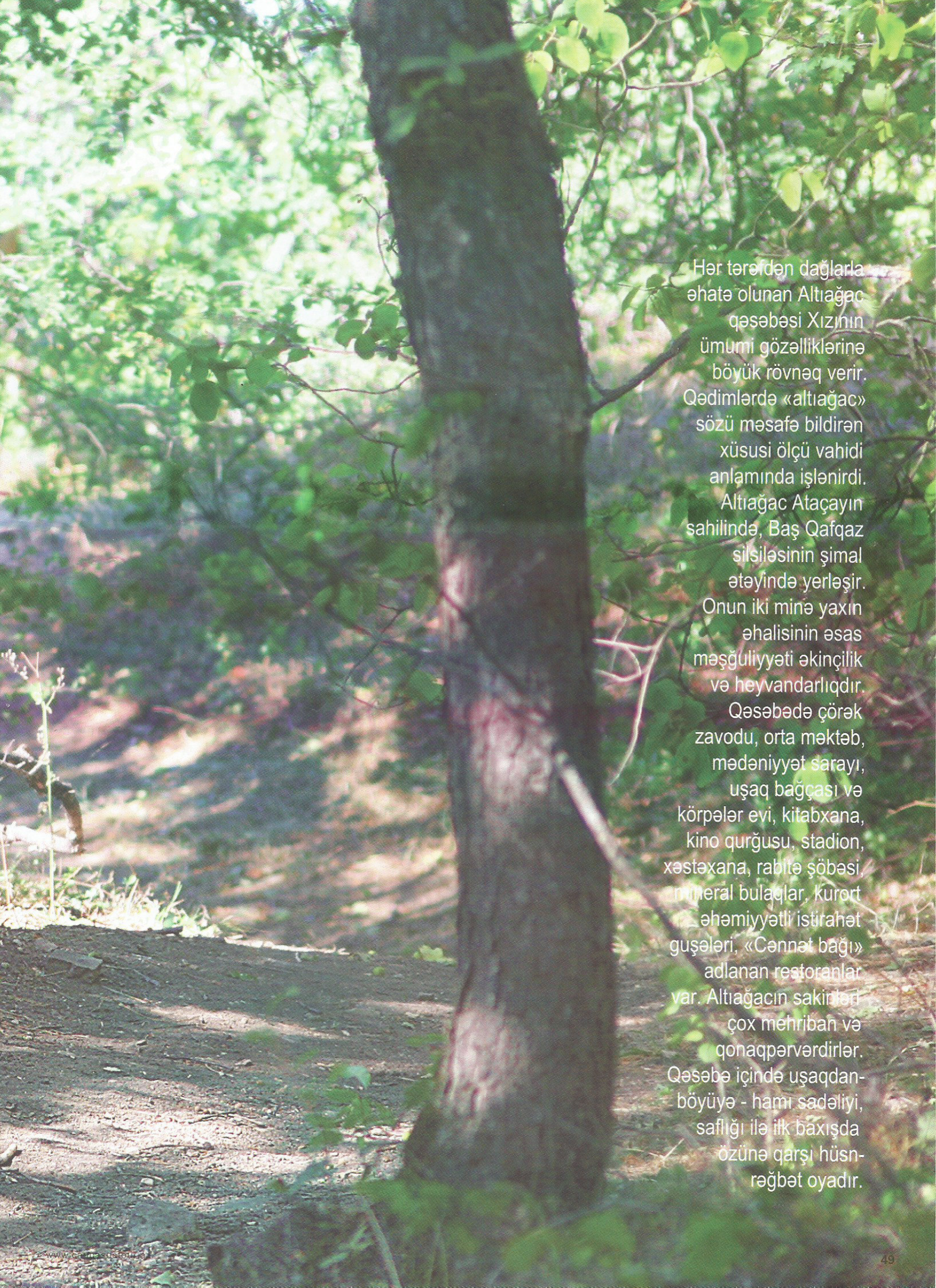

Rəsad Qafarov

TƏBİƏTİN MÖCÜZƏSİ

ALTI AĞAC

Hər tərəfdən dağlarla əhatə olunan Altıağac qəsəbəsi Xızının ümumi gözəlliklərinə böyük rəvnəq verir. Qədimlərdə «altıağac» sözü məsafə bildirən xüsusi ölçü vahidi anlamında işlənirdi. Altıağac Ataçayın sahilində, Baş Qafqaz silsiləsinin şimal ətəyində yerləşir. Onun iki minə yaxın əhalisinin əsas məşğuliyyəti əkinçilik və heyvandarlıqdır. Qəsəbədə çörək zavodu, orta məktəb, mədəniyyət sarayı, uşaq bağçası və körpələr evi, kitabxana, kino qurğusu, stadion, xəstəxana, rabitə şöbəsi, mineral bulaqlar, kurort əhəmiyyətli istirahət guşələri, «Cənnət bağı» adlanan restoranlar var. Altıağacın sakinləri çox mehriban və qonaqpərvərdir. Qəsəbə içində uşaqdan-böyüyə - hamı sadəliyi, saflığı ilə ilk baxışda özünə qarşı hüsn-rəğbət oyadır.

Altiyağacdan
Şamaxı şəhərinə
qədər məsafə
42 km., yəni
«6 ağac»
olduğu üçün
bu yer belə
adlandırılmışdır.

Altiyağac Xızı
rayonunda,
Azərbaycanın
Quba-Xaçmaz
adlanan
regionunda
yerləşir.

Respublikanın dağlıq relyefə malik olan inzibati rayonları arasında Bakıya ən yaxını Xızıdır. Bakı ilə Xızı arasında məsafə cəmi 70 km-dir. Bu bölgədə iqlim mülayim-isti olur, yağıntılar az düşür. Rayonun şərq hissəsi Xəzər sahilləridir. Xızıya gedən yolda, Bakı-Rostov şosesindən 10 km aralıda çox maraqlı bir təbii hadisə müşahidə etmək olar: müxtəlif geoloji suxur layları təpəliklərin səthində çox özünə məxsus rəngi ilə seçilən landşaft vardır. Mütəxəssislər bildirirlər ki, Yer kürəsində buna oxşar geoloji hadisəyə yalnız bir yerdə rast gəlmək olar: ABŞ-dəki Ölüm vadisində.

Respublikanın ən gözəl təbiət qoruqlarından biri olan «Altiyağac» Xızı rayonunda yerləşir. Onun ərazisinin 90 faizi meşələrdən ibarətdir.

Altiyağac qoruğu Böyük Qafqazın cənub-şərq yamaclarındakı nadir heyvan və bitki növlərini qoruyub saxlamaq və burada baş verən eroziya proseslərinin qarşısını almaq üçün yaradılmışdır.

Şirvanşahların hakimiyyəti dövründə salınmış karvan düşərgələrindən biri Altiyağacda yerləşirdi. «Altiyağac» adının mənası isə «altı» və «ağac» sözləri ilə bağlıdır. İş burasındadır ki, «ağac» sözü qədim uzunluq vahidi olub təxminən 7 kilometrə bərabərdir. Maraqlıdır ki, Ankaranın Mamaq bölgəsində bir

məhəllənin adı da Altiyağac adlanır.

Altiyağacdan Şamaxı şəhərinə qədər məsafə 42. km, yəni «6 ağac» olduğu üçün bu yer belə adlandırılmışdır. Vaxtilə Şamaxını Dərbəndlə birləşdirən qədim karvan yolu buradan keçmişdir. Gəzinti həvəskarları hələ də Altiyağacdan Mərəzəyə və Şamaxıya piyada səfər edirlər.

Yasma yasaqlığı da Xızı rayonunun ərazisində (Sumqayıt şəhərinin yaxınlığında) yerləşir. Sahəsi 4 hektara bərabər olan bu yasaqlıqda su quşları ovlamaq və balıq tutmaq üçün əlverişli şərait var.

XIZIDA OCAQLAR QALANIR

Rayonun inzibati mərkəzi Xızı şəhəridir. Onun əhalisinin sayı 13.500 nəfərdir.

Xızı Azərbaycanın məşhur yazıçısı və dramaturqu, milli kino sənətinin inkişafı üçün böyük işlər görmüş Cəfər Cəbbarlının vətənidir. Hazırda Azərbaycan Dövlət Kinostudiyası onun adını daşıyır. Azərbaycanın tanınmış mədəniyyət xadimləri Mikayıl Müşfiq və Cabir Novruz da əslən Xızidandırlar.

Səyyahlar, turistlər və sadəcə istirahət edənlər üçün şəhərin yaxınlığında «Cənnət bağı» adlı gözəl istirahət zonası yaradılmışdır. Bu zona dağ meşəsində, Ataçay çayının sahilində, Altiyağac qoruğunun lap ►

Qəsəbənin yollarına hələ asfalt döşənmədiyindən quraq havada tozlu, yağışda isə palçıqlı olur.

Xızı - türk mifologiyasında yaşarlığın, təbiətin oyanmasının rəmzi sayılan Xızırın (Xızır Nəbi) şərəfinə qoyulub.

yaxınlığında yerləşir. Xızıdan 8 km. aralıda isə «Qızıl qazma» adlı daha bir istirahət zonası var.

«Xızı» sözünün etimologiyası haqqında müxtəlif mülahizələr mövcuddur. Ehtimal var ki, erkən orta əsrlərdə Sasanilər imperiyasının şimal sərhədləri ni köçəri tayfaların hücumundan qorumaq məqsədi ilə İranın Xuzistan əyalətinin yerli sakinlərini burada məskunlaşdırıb. Guya, onlar da əski dədə-baba yurdlarının adını yeni yaşayış məntəqəsinə veriblər.

Əslində, Xızı əhalisinin çox az hissəsi İran mənşəlidir. Burada 2 km. cənubda Kerban (Kürbənd) çayının sahilində düzbucaqlı formalı böyük qaya üzərində qədim qala divarlarının qalıqları var. Tədqiqatçılar belə qənaət irəli sürürlər ki, iki min il əvvəl tikilən bu qala monqol işğalı zamanı dağıdılmışdır. Ola bilsin ki, bu ad türk mifologiyasında yaşarlığın, təbiətin oyanmasının rəmzi sayılan **Xızırın** (Xızır Nəbi) şərəfinə qoyulub.

Azərbaycanın dilbər guşələrindən biri sayılan Xızı Abşeron bölgəsində qədim yaşayış məskənidir, Bakı-Altıağac avtomobil yolunun kənarında, Xızı yaylasında yerləşir. Mülayim iqliminə, füsunkar təbii mənzərələrinə görə istirahət ocaqları ilə zəngindir.

TOY-DÜYÜN ZARAFATLARI

Yolunuz Altıağacdən düşsə, çəkinmədən ilk rastlaşdığınız evin qapısını döyün. Əmin olun

ki, gülərlə qarşılanacaqsınız.

Bölgənin sakinlərinin özünəməxsus və maraqlı toy mərasimləri var. Toy günü gündüz bəy «xəlvət» çəkilir. Daha doğrusu, sağdış, soldış və yasavul onu otaqların birində «gizlədir». Dostları, yaxınları, bir sözlə, bəyi görmək istəyənlər yasavula «xələt» (şirinlik) verib bəy otağına daxil olmaq «hüququ» qazanırlar. Toy günü bəyin özünü, ayaqqabısını, paltarını və yorğan-döşəyini «oğurlamağı» bacaran şəxs «mükafatlandırılır». «Oğurlanması» mümkün əşyalardan biri də yasavulun çomağıdır. Belə toyların birində iştirak edirdim, əlimdə bahalı fotoaparət vardı. Yasavul mənə yanaşdı dedi:

«Ver, mən də sənəni şəklini çəkim».

Təzə bəylə yanaşı durdum. Şəklimi çəkdi. Yasavuldan fotoaparət geri istəyəndə bildirdi:

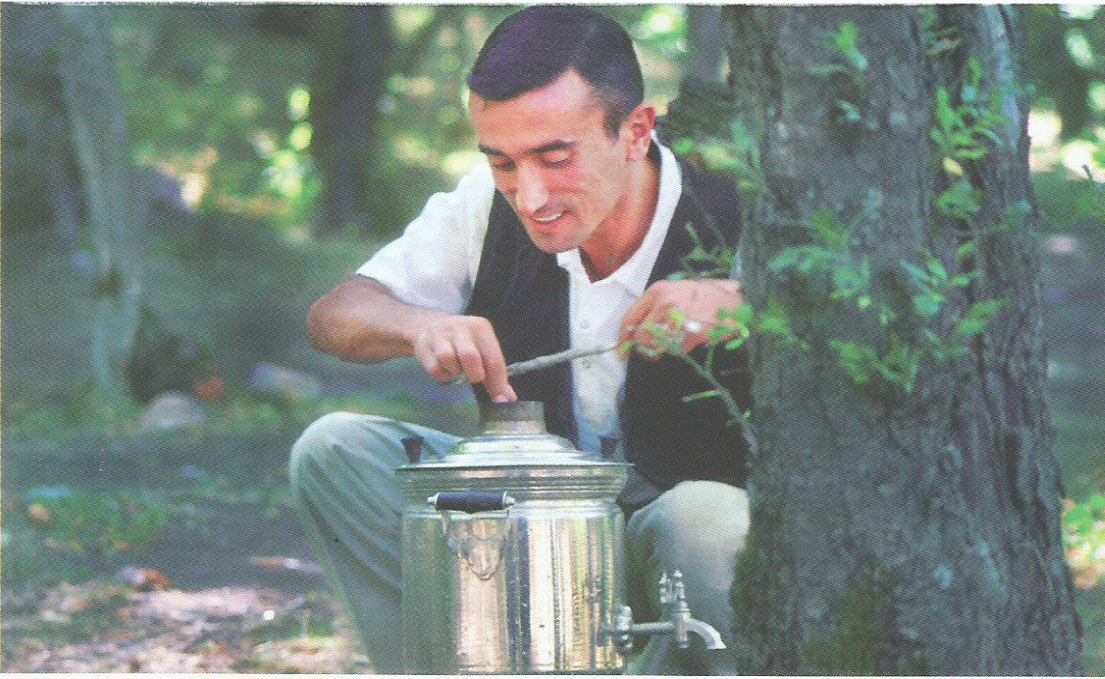
«Adətə görə, bəylə şəkil çəkdirdiyin üçün «xələt» verməlisən». Əlacsız qalıb fotoaparət geri almaqdan ötrü ona on manat pul ödədim. Bəyi məclisə aparanda məlum oldu ki, yasavulun çomağı əlində yoxdu. Axı, o, şəklimi çəkəndə çomağını mənə saxlamağa vermişdi. Onun çomaqsız vəzifəsini yerinə yetirməyə ixtiyarı çatmırdı. Üstümə gəlib:

«Çomağı qaytar» - dedi.

«Bu, xələtsiz mümkün deyil», - dedim.

Yasavul məndən aldığı pulu təzədən özümə qaytardı. Razılaşmadım. Yalvar-yaxardan sonra ona verdiyimin üç qatını ödətdirib çomağı verdim. Bu ►

Meşədə hava soyuq idi. Qafur samovara od salmaqla bizim ümidlərimizi artırdı. «Çay içib bədənimizi qızdırırıq» deyə düşündük. Lakin su qaynayandan sonra məlum oldu ki, dem çaynikini unutmuşuq. Qafur kefini pozmadı, çayı qulplu stəkanda demləyib samovarin başına qoydu.

Qubada doğulub boya-başa çatmış Məmmədsadiq müəllim 25 il qabaq əsgəri xidmətini başa vurub güzərini Altrağac qəsəbəsinə saldı, burada ailə ocağını qaladı və oğul-uşaqlarına da yeni yurdda - Altrağacda yuva qurdu.

Qubalı
Məmmədsadiq
müəllim 25
il qabaq
ailə ocağını
Altıağacda
qaladı və oğul-
uşaqlarına da
burada yuva
qurdu.

zarafat qısa zamanda məzəli lətifəyə çevrildi. Başqa bölgələrdə olduğu kimi, burada da toy axşamı «bəy tərifi» mərasimi keçirilir.

ALTIĞAĞCILILAR

Altıağaclıların əksəriyyəti qonşu rayonlardan yaxın keçmişdə müxtəlif məqsədlərlə (daha çox işləməyə) gəlib məskunlaşanlardır. Əvvəllər bu yerlərdə çoxlu sayda malakanlar və «xaxollar» (ukraynalılar) yaşayırdılar. Birinciləri çar Rusiyası dövründə ailəliklə sürgün etmişdilər. Müstəqillik illərində hamısı evlərini dəyərdəyməzə satıb ata-baba torpaqlarına qayıtdılar. Qəsəbənin ətrafında aparılan qazıntılarda qədim çağlara aid insan sümükləri aşkarlanıb. Burada tarixən əski yaşayış məntəqəsinin yerləşdiyi şübhəsizdir. Altıağacın gəlmə sakinləri artıq ikinci və üçüncü nəslinin ocaqlarını qalayır. Belə ailələrdən birindən danışacağıq.

Altıağac kənd orta məktəbinin tarix müəllimi Mərdanov Məmmədsadiq Novruz oğlu 1952-ci ildə Quba rayonunun Adur kəndinin Xınalıq zonasında anadan olub. O, hərbi xidməti başa

vurandan sonra doğma kəndinə qayıtmayıb, Abşeron rayonunda yaşamağa başlayıb. Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olub. Ali təhsilini tamamlayan kimi Abşeron rayonunda müəllim işləyib. İki il keçər-keçməz onu Xırdalan Meyvə Tərəvəzçilik sovxozunun partiya komitəsinin katibi seçiblər. Üç il partkom olaraq qaynar həyat sürüb. Abşeron rayon partiya komitəsində təlimatçı vəzifəsinə irəli çəkilib və iki il bu vəzifədə işləyərək Altıağac heyvandarlıq sovxozuna partkom göndərilib.

Məmmədsadiq müəllim özü Altıağacda məskunlaşmasının tarixçəsindən söz salaraq deyir:

«Nəhayət, ara qarışdı, kommunist partiyası dağıldı. Bir müddət Altıağac heyvandarlıq sovxozunda direktor müavini vəzifəsində çalışdım. Sonra oranı kolxoz etdik. Mən sədr müavini oldum. Bir-iki il çalışdım. Sonra yenidən rayon mərkəzinə çağırıldım. 2002-ci ilədək ərazi idarəetmə şöbəsində fəaliyyət göstərdim və Altıağac qəsəbə icra nümayəndəsi vəzifəsinə təyin olundum. 2005-ci ildən indiyədək Altıağac qəsəbə məktəbində müəllimlik edirəm.

Oğlum Qafur Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib, hazırda ►

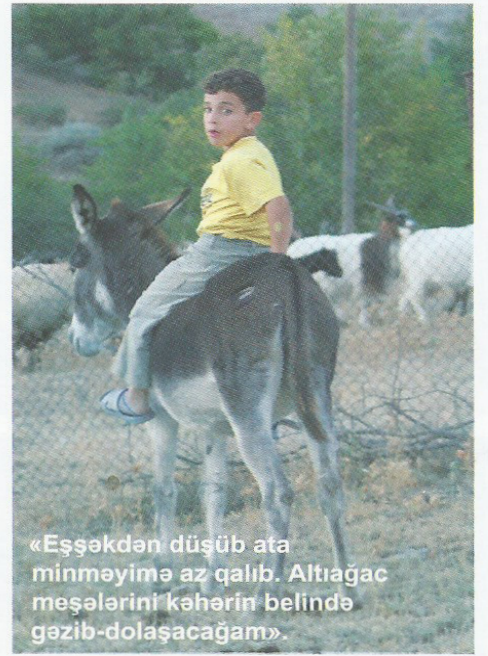

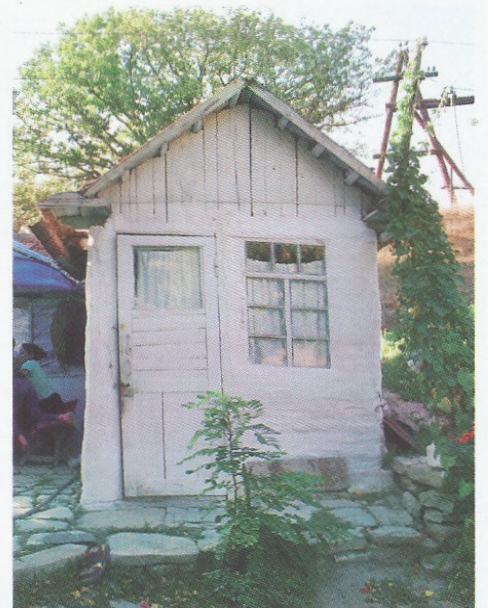
Atların gözü yolda qalıb.

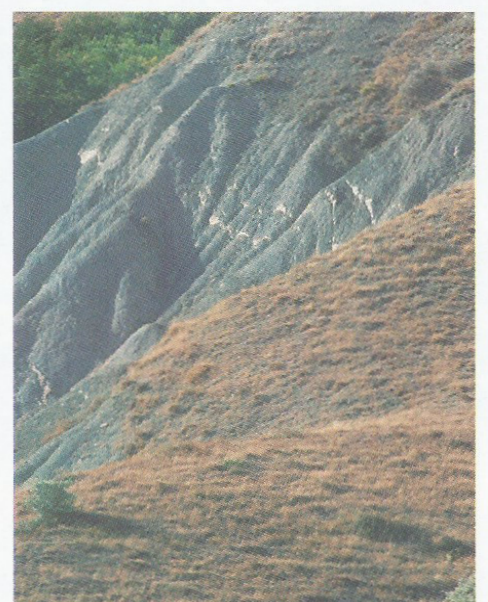
«Eşşəkdən düşüb ata minməyimə az qalıb. Altıağac meşələrini kəhərin belində gəzib-dolaşacağam».

Keçilər qoyun əmir.

Malakan evi.

Meşələrdə ağacların yuxusuna haram qatan yoxdur.

Altağac qəsəbə məktəbində müəllim işləyir.

Altağac Şamaxı ilə Qubanın ortasında yerləşir. Bir vaxtlar Şamaxı - Quba karvan yolu bu yerlərdən keçib. Altağac əsas dayanacaq məntəqələrindən biri imiş, yolun ağzında böyük karvansara da olub. Dəvə karvanları gəlib burada dincəlirmiş. Şamaxıya Altağacdən 42 km.-ir. Təxminən dağlarla Qubaya da o qədər yol var. Hazırda qəsəbədə evlərin sayı 600-dən çoxdur. Əsasən tatlar və Xızıdan gəlmələr məskunlaşıblar. Qəsəbənin ərazisində Altağac Dövlət Milli Parkı və hardasa 40 min hektara yaxın meşə sahəsi var. Sıx meşələrdə palıd, fıstıq, şam ağacları ilə yanaşı armud, alma, alça, gavalı, fındıq, iydə, itburnu kimi bitkilər də yetişir. Altağac meşələrində ağcaqayın, qaraağaca da rast gəlmək mümkündür».

Uşaqlar və yeniyetmələr dağların belindəki meşələrdən cır alma, armud, zoğal, itburnu, böyürtkən toplayırlar. Meşə

Six meşələrdə palıd, fıstıq, şam ağacları ilə yanaşı armud, alma, alça, gavalı, fındıq, iydə, itburnu kimi bitkilər də yetişir. Altiyağac meşələrində ağcaqayın, qarağaca da rast gəlmək mümkündür.

Altiyağac Dübrar dağlarının
ətəklərinə doğru
genişlənməkdədir.

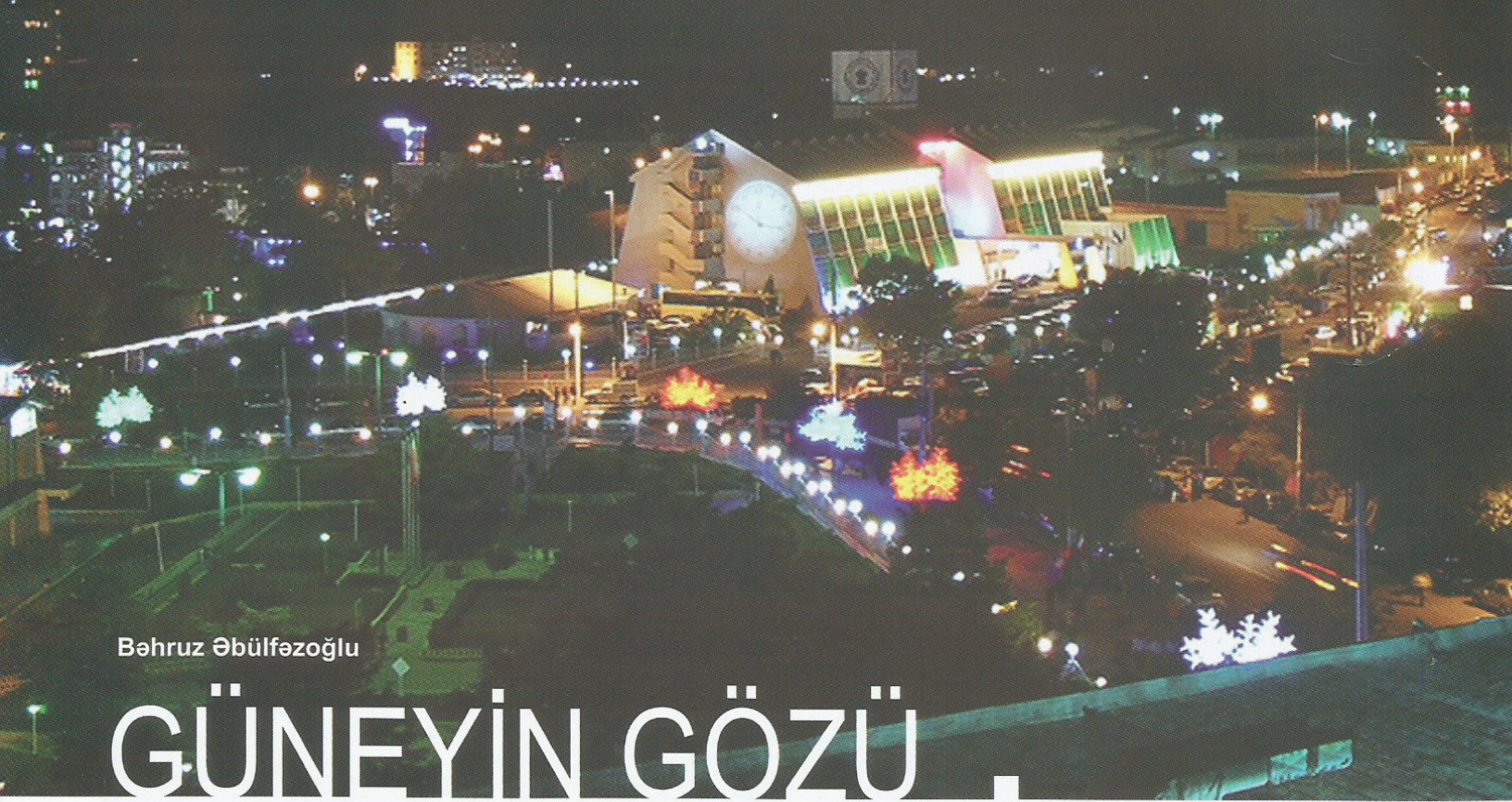
meyvələrindən hazırlanan şirələr bir çox xəstəliklərin qarşısını almağa yardım edir. Ümumiyyətlə, dağlarda təbabət bitkiləri çoxdur. Təəssüflər olsun ki, onlardan geniş şəkildə istifadə edilmir. Qəsəbənin daşlara bitişik hissəsində tikinti işləri aparıldığından ətraf meşələrin ətəkləri toz içindədir.

Altiyağac qəsəbəsi Dübrar dağlarının ətəklərinə doğru genişlənməkdədir. «Dübrar» - iki qardaş deməkdir. Məmmədsadiq müəllimin dediyinə görə, Dübrar dağı dəniz səviyyəsindən təxminən 200 metr aşağıdır. Sanki böyük bir çökəkliyin

içərində meydana gəlib. Tatlarla bir yerdə Qərbi Azərbaycandan, Xızıdan və Qubadan köçüb gələnlər qəsəbənin abadlaşmasını səbirsizliklə gözləyirlər. Təbiətin bu gözəl guşəsində sanatoriyalar, istirahət mərkəzləri çoxalsa, yerli sakinlər də işlə təmin olunarlar. «Cənnət bağı» adlanan istirahət zonasına dincəlməyə xaricilər daha çox gəlirlər. Hazırda əhali öz təsərrüfatında heyvandarlıq və əkinçiliklə məşğuldur.

Altiyağaclılar həmyerliləri, böyük ədəbiyyatşünas alim Məmməd Ariflə fəxr edirlər. ■

Bəhruz Əbülfəzoğlu

GÜNEYİN GÖZÜ ƏRDƏBİL

Xəritədə Güney Azərbaycanı adlı konkret coğrafi məfhum yoxdur. Onu ədalətsiz Gülüstan sülhünün ikiye böldüyü xalqımızın arzu, ümid və təxəyyülü yaradıb. Sərhəddin bu tayını Quzey, o tayını Güney Azərbaycanı adlandırıblar. Güneyimiz də inzibati tamlığını qoruyub saxlaya bilməyib. Türkiyə sərhədlərindən Qəzvinədək uzanan hüduzsuz ərazi Şərqi və Qərbi Azərbaycan, Ərdəbil, Zəncan, Həmədan vilayətlərinə bölünüb. Astaradan Ənzəliyədək ərazilər isə Gilan vilayətinin tərkibinə qatılıb. Sayımızın 35 milyonadək olduğu təsdiqlənir.

Soydaşlarımız yaşı 3 min ili aşan İrənin sıradan sakinləri yox, onun tarixinin, dövlətçiliyinin, mədəniyyətinin yaradıcıları və qurucularındandır. Bütün bunlar silsilə söhbətlərin mövzusu olduğundan biz əsas diqqəti jurnalımızın və "Körpü"nün məram və məqsədindən irəli gələn məsələlər üzərində qurmaqda israrlıyıq. Odur ki, ilk səfər marşrutumuza Ərdəbil vilayəti ilə tanışlıqdan başlamaq istəyirik.

Ərdəbil 1983-cü ilədək Şərqi Azərbaycan vilayətinin tərkibində şəhristan statusu ilə fəaliyyət göstərmişdir. İran Milli Məclisinin qərarına əsasən vilayətə çevrilib. Tərkibində 6 şəhristan, 16 bəxş, 2193 kənd var. İrənin rəsmi hesabatlarında əhalisinin 1 milyon 120 min nəfər olduğu göstərilir, lakin yalnız Ərdəbil şəhəri və ətrafında 800 min nəfərin yaşadığını nəzərə alsaq, digər ərazilərə cəmi 320 min nəfərin düşdüyü inandırıcı görünür. Ərazisi 18.050 kvadratkilometrdir. Şimaldan Araz çayı, Muğan

düzənliyi, Balharud çayı, Şərqdən Talış dağları, cənubdan Zəncan, Qərbdən Şərqi Azərbaycan vilayətləri ilə əhatə olunub. Aslanduz və Biləsuvar vilayətlə Azərbaycan Respublikası arasında əlaqələri tənzimləyən keçid məntəqələridir. Ərdəbil qoca Şərqin zəngin tarixə malik yaşayış yerlərindəndir. Yaşının nə qədər olduğunu təsdiqləyən araşdırmalara ciddi ehtiyac var. Fikir söyləyənlər əsasən eramızdan əvvəl VII yüzillikdə yaşamış ulu Zərdüşdün burada Araz çayı sahilində doğulduğuna, "Avesta"sının

Ərdəbil qoca Şərqin zəngin tarixə malik yaşayış yerlərindəndir.

Etimal edirlər ki, Ərdəbil - "Avestada"kı Artavil ("Müqəddəs şəhər") sözündən götürülüb. Qədim Zərdüştdilində "arta"- müqəddəs, "vil"- yer mənasını verirdi. Başqa qənaətə görə isə dağlar əhatəsindəki çuxurda, yaxud dərəlikdə olan yer deməkdir.

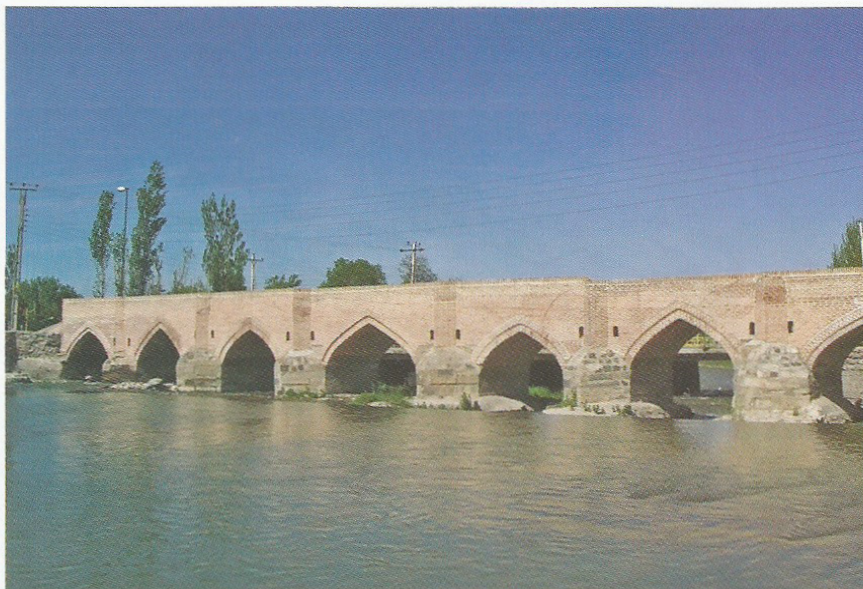
ona Savalan dağlarında nazil olduğuna, dünya muzeylərində saxlanılan qədim tapıntılara istinad edərək 2500-2800 il arasında mülahizələr söyləyirlər. Halbuki Ərdəbilin yerləşdiyi ideal coğrafi məkan ən azı 3000 ildən çox vaxt ərzində orada aktiv yaşayış və fəaliyyətə şahidlik edir. Qədim mənbələrdə Ərdəbilin Kiyaniilər sülaləsinin şahlarından olan Kəyumərs (eramızdan 3000 il əvvəl) tərəfindən inşa olunduğu göstərilir. Məşhur "Vis və Ramin"də şəhərin adı çəkilir. Firdovsi isə Roma imperatorunun Ərdəbildə gözü olduğunu təsvir edib. Sasani şahı Ənuşirəvan Adilin dövründə Ərdəbil Məzdəki hərəkətinin istinadgahı olub. Ərəblər Şərqi yürüşlərə başlayanda Əməvilər Ərdəbilin fəthinə xüsusi əhəmiyyət veriblər. Hicri 22-ci ildə şəhər yadellilər tərəfindən işğal olunub. Ərdəbil Abbasilər dönmündə bütün Azərbaycanın baş şəhəri sayılırdı. Onun qala divarlarının uzunluğu 4-5 kilometrə çatırdı. Monqol-tatar hücumlarına qədər o statusunu qoruyub saxlamışdı.

Ərdəbil toponiminə gəldikdə isə hələlik 2 versiya üzərində dayanılır. Birincilərə görə bu ad - "Avestada"kı Artavil, yəni "Müqəddəs şəhər"dır. Qədim Zərdüştdilində "arta"- müqəddəs, "vil"- yer mənasını verirdi. İkincilərə görə isə dağlar əhatəsindəki çuxurda, yaxud dərəlikdə olan yer deməkdir. Hər halda birinci anlam daha inandırıcı görünür. Onu da deyək ki, zərdüştilər Ərdəbil və onun ətrafını fəth etdikdən sonra bir atəşgah da yaratmışdılar ki, o hazırda Atəşgah adlı kənddə mövcuddur.

Ərdəbilə xüsusi hörmət gətirən tək coğrafi mövqeyi, gözoxşayan tikililəri deyildi. Dövrün tanınmış elm, mədəniyyət xadimləri, xüsusilə Şeyx Səfi kimi nurlu şəxsiyyət bura çoxlarının diqqətini yönəldirdi. Təsadüfi deyil ki, Əmir Teymur qoşunları ilə buradan keçərkən Şeyx Səfini ziyarət etmiş, 1000 əsiri azad edərək onun sərəncamına vermişdi. Şeyxin vəfatından sonra şəhər onun müridləri olan sufilərin mərkəzinə çevrildi. Bu şəhər 14 yaşında taxt-taca yiyələnən Şah İsmayılın gələcək fəthləri üçün başlanğıc nöqtəsi oldu. Ərdəbil məhz onun dövründə inkişafının zirvəsinə qalxdı və "darül-əman" (pənah yeri) kimi tanındı. Məlumat üçün deyək ki, bu status minlərin taleyində həlledici rol oynayırdı.

Şəhərin bəxtində qara günlər də vardır. Rus-İran müharibəsindəki məğlubiyyət Ərdəbilin də işğalına yol açıb. Yadellilər yüz illər boyu toplanmış qiymətli nə varsa Türkmənçay sülhünədək buradan ciddi-cəhdlə talayıb aparıblar. Həmin misilsiz sənət nümunələrinə Moskva və Peterburqun muzeylərində də rast gəlmək mümkündür.

Ərdəbil siyasi, iqtisadi, coğrafi əhəmiyyətinə görə əsrlər boyu diqqət mərkəzində olub. Karvan yolunun üstündə yerləşdiyindən Şərqi üz tutan səyyahlar istər-istəməz onun dörd tərəfində salınan qapılarının hansındansa keçməli olublar. Hazırda şəhər və ətrafında 800 minə yaxın əhali yaşayır. Burada qədim tikililərlə yanaşı müasir binalar, istirahət guşələri salınmaqdadır. Vilayətdə xalçaçılıq, yüngül sənaye, kənd təsərrüfatı inkişaf etdirilməkdədir. Bura yolu düşən səyyahların, qonaqların şəhərin Rasta-bazarını (örtülü-bazar), Şeyx Səfi türbəsini, Qarasu körpüsünü, Cümə məscidini, Narın qalanı, tarixin digər yadigarlarını, Sərəynin məlhəm bulaqlarını, başı qarlı Savalanı, çayları, gölləri görmədən getməsi heç rəva deyil. ►

Girişsiz-çixışsız körpləri ot-alaq basıb.

Bu yol Astaradan başlayıb Heyran dağının sinəsində Ərdəbilə qovuşur.

VİLAYƏTİN SƏHƏRLƏRİ

Vilayətdə ən iri yaşayış yerlərinə şəhristan statusu verilib. Onların sayı altıdır – Ərdəbil, Xalxal, Meşkinşəhr, Germi, Biləsuvar, Muğan (Parsabad).

Ərdəbil və Meşkinşəhr Savalanın dövrəsində yerləşir. Bu gözəlliyi Sərab tamamlayır. Əlbəttə Meşkinşəhr (əhalisi 150–200 min nəfər arasındadır) Ərdəbil kimi inkişaf etməsə də göz yaşı kimi bulaqlardan süzülüb gələn suyu ilboyu ürəkləri sərinlədir. Yaşına gəldikdə Ərdəbildən də qədimə gedib çıxır. Təməlinin 6 min il əvvəl qoyulduğu deyilir. Kiçik şəhərdə addımbaşı qədim abidə və eksponatla rastlaşmaq olar. 420 belə abidədən bəzilərini təqdim etmək istərdik.

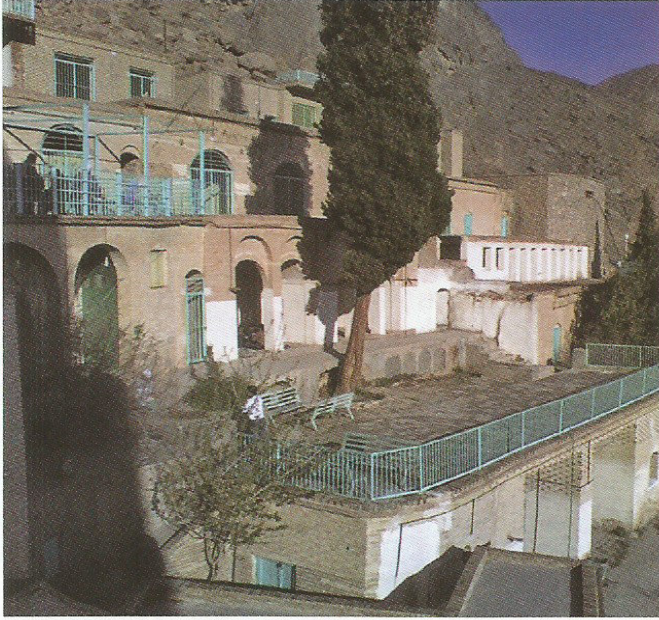
İlkin məskunlaşma dövründən qalma mağaralar, insan skeletləri, Sasanilərin hakimiyyəti illərinə aid daş kitabələr, Div qalası, Köhnə qala, İlanlıdağ qalası, qəbiristanlıqlar, karvansaralar və sair. Amma Meşkinşəhrin sakinləri tarixlərindən danışarkən Məşrutə hərəkatındakı (1905-1911-ci illər) qələbələrini xüsusi qeyd edirlər.

Şəhristan 4 bəxşə bölünüb, əhalisi əsasən kустar sənət və əkinçiliklə məşğuldur.

Xalxal - şərqdən Gilan, cənubdan Zəncan, qərbdən Miyanə ilə əhatə olunub. Əhalisi 130-150 min nəfər arasındadır. Dağlıq məntəqə sayılır. Talış dağları Xalxalın şərqini təbii istehkam kimi qoruyur. Burada dağlar arasından ilan kimi qıvrıla-qıvrıla özünə yol açan Qızılüzən çayı da təbiətin bir möcüzəsidir. Günəş şüalarını çay üzərinə səpələyəndə o qızılı rəngdə görünür. Qızılüzənin adı qədim yunan mənbələrində çəkilir. Kürdüstan dağlarından mənbəyini götürərək Zəncan, Miyanə, Əhərdən keçir. Xəzərə qovuşmazdan əvvəl Sefidrud bəndində Şahrudla birləşir. Qərribə də olsa rəsmiyyətdə Qızılüzəni Sefidrud adlandırırlar.

Germi vilayətin qədim şəhərlərindəndir. Əvvəllər Muğan şəhristanı da bu inzibati əraziyə daxil olub. Ərdəbildən 100 kilometr şimalda yerləşir. Əsasən Azərbaycan Respublikası ilə həmsərhəddir. İri çayları yoxdur, lakin iqlimi ərazisinin əsasını təşkil edən Muğan düzündə dəmyə üsulu bol məhsul

Dağ döşündə tikilən pilləvari evlər.

Zəvvarlar ziyarətgahı Şeyx Səfi türbəsi.

Yolları çən-duman basmamış keçmək lazımdır.

Ərdəbilin rastabazarı - əhalinin günü-güzaranı.

götürməyə imkan verir. Əhalisi 50 minə yaxındır. Əsas məşğuliyyət sərhədyanı ticarət, əkinçilik və heyvandarlıqdır.

Germi kiçik şəhərdir. Dağlıq hissədə aparılan qazıntılar zamanı qədim qəbirlərdə eramızın əvvəllərinə aid qiymətli eksponatlar aşkarlanıb.

Muğan (Parsabad) - əhalisi 18-20 min nəfər arasındadır. Muğan düzənliyinin şimal hissəsində yerləşir. Yay istə, qışı elə də sərt deyil. Buna görə də İran şahları vaxtilə buranı özlərinə qışlaq seçmişdilər. Nadir şahın tacqoyma mərasimi Muğanda olub. Araz çayının suyu kanallara vurularaq əkinçilik və balıqçılıqda istifadə olunur.

Ərazi münbitliyinə görə daim diqqəti cəlb edib. Yadelli basqınlardan qorunmaq üçün Oltan kəndi yaxınlığında əşkanilər dövründə sahəsi 32 min kvadrat metr olan möhtəşəm qala ucaldılıb. Zərdüşt dövründə Muğanın xüsusi inkişaf etdiyi söylənir. Sonralar bir növ yol üstündə yerləşməyi onun

faciəsini də təşkil edib. Muğana vaxtı ilə Qoç qışlağı da deyiblər. 1951-ci ildə isə Parsabad adlandırılıb.

Biləsuvar Azərbaycanın parçalanmasından sonra ikiyə bölünmüş şəhərlərdəndir. Deyilənə görə hələ Qəznəvilərdən əvvəl burada fil suvariləri mövcud imiş. Təəssüf ki, qədim qalaların, istehkamların, abidələrin mövcudluğu barədə məlumatlar yoxdur. Şəhər əsasən birmərtəbəli, çiy kərpicdən tikilmiş evlərdən ibarətdir. Sərhəd keçid məntəqəsi mövcuddur. Əhalisi 70 min nəfərdir. Əkinçilik, maldarlıq, xalçaçılıqla məşğuldurlar. Sərhədyanı Balharud çayının suyundan geniş istifadə olunur.

Məlumat üçün bildirək ki, Ərdəbil vilayətinin şəhərləri bunlarla məhdudlaşmır. Tarixi, mədəni irsi ilə tanınan yaşayış yerləri sırasında **Nəmin, Nir, Aslanduz, Təzəkənd, Səreyn, Ambaran, Lahrud** və başqa yerlərdə maraqlı doğuracaq kifayət qədər özəlliklər vardır. ■

Təəssüf ki, qədim qalaların, istehkamların, abidələrin mövcudluğu barədə məlumatlar yoxdur. Şəhər əsasən birmərtəbəli, çiy kərpicdən tikilmiş evlərdən ibarətdir.

STOUNHENC NECƏ TİKİLİB?

Stounhenc e. ə. təqribən 2950-1600-ci illərdə Cənubi İngiltərədə tikilmişdir. Stounhenci necə düzəldilər? Buna ən asan cavab “çox çətin” olsa da, əsl cavab “düşündüyümüzdən daha asan”dır. Stounhenc, məşhur olduğu qədər də misilsizdir və bizə bu tapmacanın açmasını verən də bu misilsizlikdir.

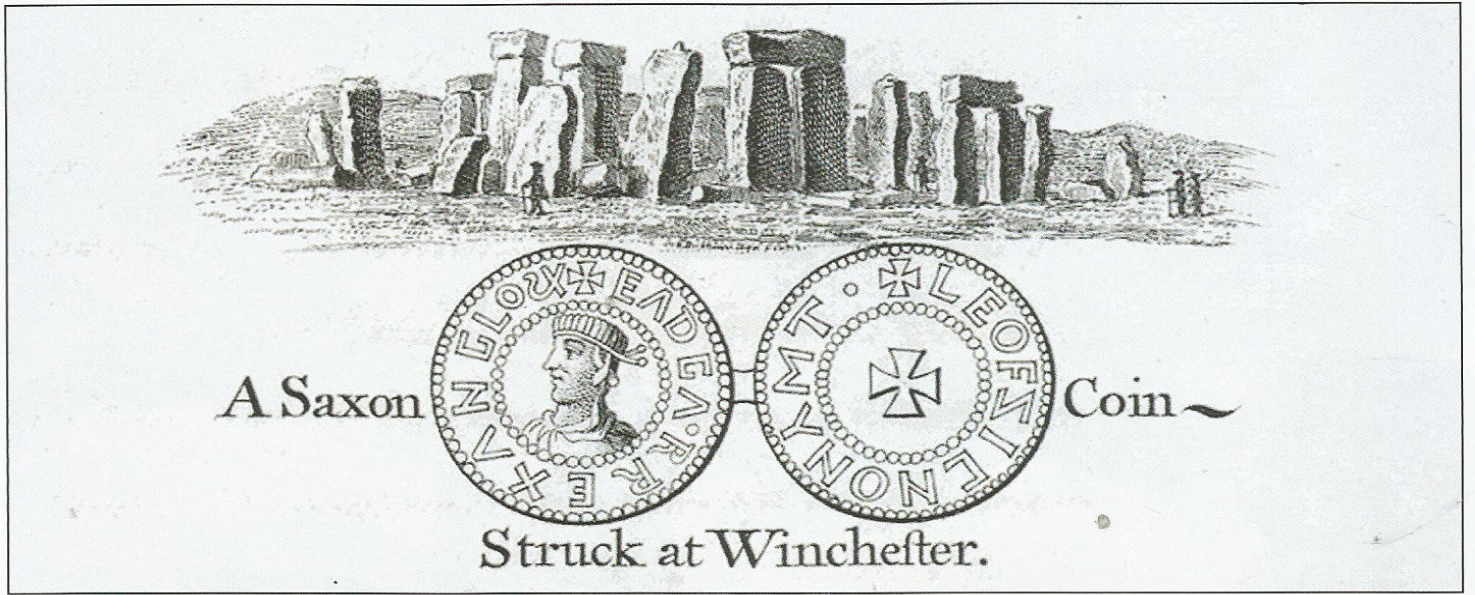
İngiltərədəki digər daş dairələr – sayı yüzlərlədir və bəzilərinin diametri daha da böyükdür – təbii vəziyyətdə qalmaqdadır. Yalnız Stounhencdəkilər kənarları düzəldilib dördkünc halına salınmışdır.

Dik daşların üzərindəki üfüqi daşlar isə bir qapının üstündəki lent kimi borularla sanki bərkidilmişdir. Bir-birinə bitişik daşlar da yenə bir ağac ustası texnikası ilə kanallar və yuvalarla birləşdirilmişdir. Bunları lap əvvəldən bilirik: 11-ci yüzillikdən qalmış ən qədim Stounhenc tarixçəsində buranın “qapılar kimi” düzəldildiyindən bəhs edilir. İngiltərənin Uitsir vilayətinin Salisburi şəhərinin 13 km şimalında yerləşən Stounhenc haqqındakı bütün şərhlər, xüsusilə 1950-ci ildən sonra aparılan arxeoloji qazıntılardan sonra verilmişdir.

VUDHENC VƏ SİHENC

Dövrümüzdə Stounhenc yıxılmış, bəzi daşları itmiş və bəlkə də əsla planlaşdırıldığı kimi qalmamışdır. Stounhencin klassik görünüşündə isə şimal-şərqdəki “Hil daşı”nın üstündən yay gündönümündə günəşin çıxması müşahidə olunardı.

Nəticədə, daşdan düzəldilməsinə baxmayaraq Stounhenc taxtadan düzəldilmiş kimidir. 20-ci yüzilliyin əvvəllərində, Stounhencdən bir neçə kilometr irəlində birinci hava fotoqrafları otlar arasında Stounhencə oxşayan və eyni formada bərabərmərkəzli bəzi izlərə rast gəlmişlər. Bura da hər halda Stounhenc kimi bir yer idi, ancaq ağac materialından düzəldildiyinə görə (stone – daş əvəzinə wood - odun) “Woodhenge” deyilmişdi. Buranın da Stonehenge kimi yay gündönümündə günəşin çıxması istiqamətinə tərəf bir oxu var idi.

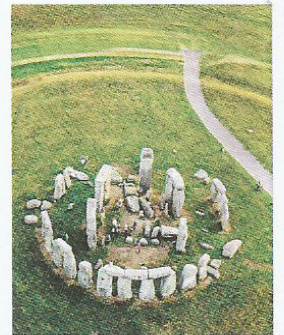
1998-1999-cu illərdə bu odun abidələr, odunun çürüdüüyü yerlərdə qalan izlər kimi deyil, ilk dəfə xarab olmayan formada aşkar edildi. İngiltərənin şərqində Norfolk sahilinin həmən yaxınlığındakı palçıq təbəqəsi içində kötüklər dendroxronologiya (ağac həlqələri ilə tarix qoymaq) üsulu ilə tədqiq edildikdə MÖ 2050-ci ildən qaldıqları məlum oldu və bunlara da “Seahenge” (Sihenc) adı verildi. Taxta dirəklərdən olan dairənin ortasında yerə şaquli yerləşdirilmiş yeganə bir ağac var idi. Əvvəlcə bu

dağ zənn edilən şeylərin əslində kök olduqları məlum oldu. Ağac yerə tərsinə qoyulmuşdu.

Bu səbəblə Stounhensi düzəldənlər yalnız böyük daşları nəql etmək və dik oturtmağın ənənəvi sənəti ilə yanaşı, böyük ağac gövdələrini daşımağı və - başqa yerlərdə gördüyümüz kimi - nəhəng ağac gövdələrini taxta kimi kəsməyi də bacarırdılar. Stounhencin meydana gəlməsinə bu bacarıqlar səbəb olmuşdur. Bu odunların yerin üstündə necə durduqları bilinmir.

Damları olan binalar, yalnız dik qoyulmuş kötüklər, ya da Amerika hindularının yonulmuş totemləri kimi də ola bilər. Yerin üstündə qalan qismini gördüyümüz Sihenc, Stounhencə bənzəmək əvəzinə yenə fərqli şəkildə bizi çaşdırmışdır. Stounhenc oxşada bildiyimiz bir quruluşda olduğu üçün bu taxta tikililərin də ona oxşadığını düşünmək məntiqlidir.

Stounhenc çağından qalan taxta abidələrin çoxu tamamilə çürümüş və yalnız torpaqda qara iz kimi qalmışdır.

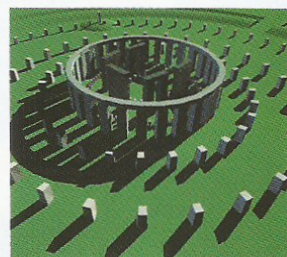
DAŞLARI RAM EDƏNLƏR

Stounhenc kimi bir abidənin düzəldilməsi üçün ilk iş lazımı daşların tapılması idi. İstifadə edilən bir çox növdən ən çox sayda olanı 240 kilometr uzaqlıqdakı Qərbi Uelsdən gətirilən “mavi daş”lardır. Təxmini bir tabut ölçüsündə olan bu daşların çəkisi dörd tona yaxındır.

Bunları torpaqdan götürmək və ya şişirdilmiş su boruları ilə dənizdən keçirib Stounhencə yaxın çaylardan birindən içəri salmaq çox çətin olmazdı. Ancaq bu o qədər də asan deyil. 2000-ci ildə bu ölçüdə bir mavi daşı Stounhencə daşımaq üçün bir qrup könüllü tapmaqda çətinlik çəkmişdi. Və daş bir dəfə gəmiyə yükləndikdən sonra yenidən sürüşüb suya düşmüşdü. Təcrübəni davam

etdirmək üçün daşı dənizin dibindən çıxarmaq məcburiyyətində qalmışdılar.

Stounhencdəki daha böyük “sarsen” daşları daha ağırdır, ancaq bunlar daha yaxından, 30 km. uzaqlıqdan gətirilmişdir. İnşaatçıların ən böyük problemi, yəqin ki, lazımı ölçüdə daş tapmaq olmuşdur. Stounhenc üçün bunlardan 79 ədədə ehtiyac olmuşdur. Daha qədim meqalit dairələrdə və Aveburidəki küçələrdə bunların yüzlərləsi istifadə edilmişdi. Stounhencdəki “sarsen”lərin boylarının çox az qismi dəstək üçün yerə basdırılmışdır və Stounhencin planlaşdırıldığı axırıncı formanın alınmadığı düşünülür. Görəsən, bu daşları oraya gətirənlərin daşları tükəndimi? ►

Bir dənəsi 40 tondan çox olan “sarsen”ləri daşımaq birinci iş idi. 1994-cü ildə Culian Riçards və mühəndis Mark Vitbayın oxşar bir daşla apardıqları təcrübələr bunun necə ola biləcəyini göstərmişdi. Daş, kötüklərdən ibarət bir beşiyin üzərinə uzadılıb kəndirlə çəkiləcəkdi. Sonra mühəndis daha yaxşı bir üsul tapdı: Beşiyi yaxşıca yağlanmış tirlər üzərində sürüşdürmək. 130 könülünün çəkdiyi daş bir dəfə hərəkət etdikdən sonra irəliləməyə başladı.

Təhlükəsizlik üçün təcrübədə müasir kəndirlərdən istifadə edilərsə də, qədimdə ağacların iç çabığından kifayət qədər möhkəm kəndirlərin düzəldildiyi məlumdur. Daşın bir az yoxuşda gündə bir kilometr və düz ya da aşağı yoxuş olan yerlərdə isə gündə on kilometr çəkilə biləcəyi hesablandı.

Neolit insanların xizək düzəltmək üçün meşə ağaclarından istifadə etdiklərini bilirik. “Sarsen”lərin olduğu Marlboro Douns ilə Stounhenc arasında Pyusey vadisi var. Daşlar vadinin şimal tərəfinin dik yamacından endiriləcək, islaq vadidən keçiriləcək və Stounhencin inşa edildiyi təpəyə çıxarılacaqdır. ■

BÖYÜK "SARSEN"LƏR - DİK QAYA PARÇALARI KOSMOSDAN GÖRÜNÜR

Müasir bir təcrübədə bir Uels mavi daşı, xizək üstündə
Stounhencə gətirilə bilər.

Miladdan öncə 2000-ci illərdə başlayan, məchul bir ibadətqah
yeri olduđu zənn edilən Stounhenc miladdan öncə 1100-cü illərə
kimi davam etmişdir.

"Sarsen" daşları eyni cins daşla istənilən formaya salına bilər.
Bu daşların bu şəkildə yonulduđu təxmin edilir. Bu sistemdə
böyük bir Stounhencin daşların dik qoymaq, onları qaldırmaq
üçün A-çərçivəsi istifadə edilir. Ancaq görəsən, neolit insanları bu
qədər ağıllı və neolit ustaları da bu qədər bacarıqlı idimi?

Ramazan Qafarlı

HEROQLİFLƏRİN SİRRİ

«Fironlar ailəsinin və onlardan öncəkilərin gediş tərzi kimi hər biri Rəblərinin ayətlərini yalanladılar; biz də, dolayısıyla, günahkarları yixılmağa sürüklədik. Firon ordusunu suda boğduk. Onların hamısı zulm edən kimsələr idilər».

(«Qurani-Kərim», Ənfal surəsi, 54).

Beş min il əvvəl insan öz fikrini yazılı işarələrlə təsvir etməyi öyrəndi. Aşkar olunan çox sayda rəsmi yazılara əsasən, xalqların və hökumətlərin dünyanı necə qəbul etməsi barədə fikir yürütmək mümkün oldu və həyat nə qədər dəyişsə də, bir şeyin təəccüblü dərəcədə eyni və dəyişməz qaldığı üzə çıxdı. Bu – hər şeydən əvvəl sahib, qəhrəman, talelərinin müqəddəratını həll edən kişi və passiv, əhəmiyyətsiz, ikinci dərəcəli fiqur olan qadının bir-birinə münasibətidir.

Düzdür, tarixdə və mifologiyada, dastanlarda, rəvayətlərdəki bir çox nümunələr hələ yazıdan əvvəlki dövrdən – qadınların ictimai həyatda görkəmli rol oynadığı matriarxatdan xəbər verir; dini sahədə «pater familias»-la (lat. ailə atası) yanaşı məhsuldar torpaq təcəssümü olan «Magna mater»ə (lat. Böyük ana) səcdə edirdilər.

Arxeologiya bizə patriarxat dövrünün gündəlik həyatını göz qarşısına gətirməyə imkan verir. Gil lövhəcik və papiruslar arasında şəxsi məktublar da tapılmışdır

ki, onlarda söhbət ayrı-ayrı ticarət və şəxsi məsələlərin ziddiyyətli konkretliyindən gedir.

Cəmiyyətin qoymuş olduğu bütün məhdudiyyətlərə və dini mövhumata baxmayaraq qadın özünün ağılı və şəxsi məziyyətləri ilə evində tanınmış vəziyyətə və nüfuza sahib ola bilirdi. Qadının iqtisadi müstəqillik imkanı vardı və o, xüsusi mülkiyyətə sahib idi. Orta təbəqədən olan qadınlar bir qayda olaraq ərləri ilə birlikdə işləyirdilər.

PAPİRUSLAR

Qədim Misir mədəniyyəti Mesopotamiya ilə eyni çağda qurulmuş şəhər dövlətləriylə birlikdə tarixin ən əski institutlarından biridir. B. e. ə. 3000-ci illərdə yazını kəşf edib ünsiyyət vasitəsinə çevirmələri, Nil çayından faydalanmaları və güclü ordu qurmaqla yadellilərin qəfil basqınlarının qarşısını almaları misirlilərin sahib olduqları mədəniyyətin daha da irəliləməsinə imkan yaratdı.

Misirlilərin sahib olduqları mədəniyyəti və yaşadıkları olaylar haqqındakı bilgiləri

Qədim Misir yazısı olan heroqliflərdən öyrənmək mümkündür.

B. e. ə. XVIII yüzilliyədək əski Misir dilində yazılmış kitabələr və yazılar oxuna bilmirdi. Əski Misir dilinin heroqliflərinin əlifbası və ümumiyyətlə, bu dilin varlığı təsəvvürə gətirilmirdi. Lakin b. e. II və III yüzilliyində xristianlığın geniş yayılması tarixi-mədəni abidələri ilə bir sırada Misir dinini, eləcə də dilini unudurdu. Yazılarda heroqliflərdən istifadə azaldıldı, çox keçmədi ki, tamamilə sıradan çıxarıldı. Heroqlif yazısının işləndiyi ən son tarix b. e. 394-cü ildə yaranmış kitabədir. Bundan sonra bu dil unuduldu və bu dildə yazılmış yazıları oxuyub anlama bilənlər qalmadı. 1400 il arxada qalanadək Qədim Misir mədəniyyəti ehramların daş divarlarının arxasında qaldı...

Beləcə Qədim Misir heroqlifi 1799-cu ildə, Rosetta Stone adı verilən, b. e. ə. 196-cı il tarixinə aid bir kitabənin tapılmasıyla çözüldü. Bu tablet xüsusilə üç fərqli yazı işarələri ilə yazılmasaydı (heroqlif, demotik - heroqlifin əl yazısı şəkli və yunanca), oxunması yenə də mümkün olmayacaqdı. Çünki yunanca mətnin yardımı ilə tabletdəki Qədim Misir yazısının sirri açılmağa başladı. Tabletin tam oxunması Jan-Fransis Şampollion adlı bir fransız tərəfindən başa çatdırıldı. Unudulan dil və bu dilin anladığı tarix aydınlaşmış oldu.

Heroqlif yazısının texniki üstünlüklərini nəzərdən keçirək: naxış-abənzər, bilinməz cizgilər, rəsmlər, qabartmalar, işarələr, şifrələr, insanlar, heyvanlar, maskalar, bitkilər, meyvələr, ağaclar, geyim parçaları, örgülər, silahlar, geometrik şəkillər, dalğalı cizgilər və parıltılar. Bunlar taxtalar, daşlar və saysız papiruslar üzərindən tapılmışdır. Tapınacaq divarlarında, məzar otaqlarında, anım lövhələrində, tabutların, çəkməcələrdə əks olunmuşdur. Misirlilər qədim ölkələr arasında yazmağı çox sevən xalqlar sırasında birinci yeri tuturdular.

Heroqliflər necə yazılıb oxunurdu? Misir yazısının əksəriyyəti nəsnelərin rəsmlərindən ibarət olduğundan rahatlıqla seçilə bilən 700-dən artıq işarədən ibarət idi. Hər işarə xüsusi bir nəsneyi, bəlli bir səsi təmsil ▶

edirdi. Heroqlif yazısı soldan sağa, ya da aşağıdan yuxarıya yazılırdı. Heyvanların, ya da insanların üzrləri sola dönmüş haldadırsa, soldan sağa, sağa dönmüş haldadırsa, sağdan sola oxunurdu.

Heroqliflər nə ilə yazılırdı? Yazıçılar mürəkkəb və fırçadan istifadə edir, xüsusi ağac qabığından düzəldilmiş "papiirus" deyilən çeşidli lövhədə yazırdılar.

Misir heroqlif yazısı son dərəcə qarma-qarışıq idi. Yazıcı adı verilən şəxslər oxumaq və yazmaq üçün xüsusi şəkildə öyrədilirdilər. Onlardan bilik və bacarıqla yanaşı böyük istedad da tələb olunurdu. Şəkil çəkməyi, rəngləri bir-birinə uyğunlaşdırmağı bacarmalı idilər. Papiiruslar, das, mərmər və çirəş divarlar, lahitlər, taxta, gil lövhələr üzərində heroqliflər cızanları güclü və ağıllı insanlar sayır, hər yerdə hörmət və izzətlə qarşılayırdılar. Yazıçılar müqəddəs ocaqlarda, tapınaqlarda, ya da dövlət idarəçiliyində yaxşı vəzifələr tutur, ən gərəkli işlərə cəlb edilirdilər. Qədim Misir mühitində yeganə zümrələr idilər ki, bütün vergilərdən azad edilmişdilər. Onlarla ən varlı və sayılan zadəganlar belə qohumluq əlaqəsi yaradırdılar.

Misirililər sonralar heroqlif yazısının daha asan üsullarını arayıb tapmış, iki istiqamətli steno yazısından istifadə etmişlər. Heroqliflərdən tapınaqlarda, dini törənlərdə, müqəddəs ocaqlarda qeyri-adilik rəmzi kimi faydalan-salar da, əsas ünsiyyət vasitəsi olaraq stenolara üstünlük verirdilər. Təsədüfi deyil ki, misirililər yazı formaları tapan ən qədim xalqlardan biridir. Onların «əlifbaları» bizim bu gün istifadə etdiyimiz şəkildə hərflərdən deyil, rəsm və işarələrdən ibarət idi.

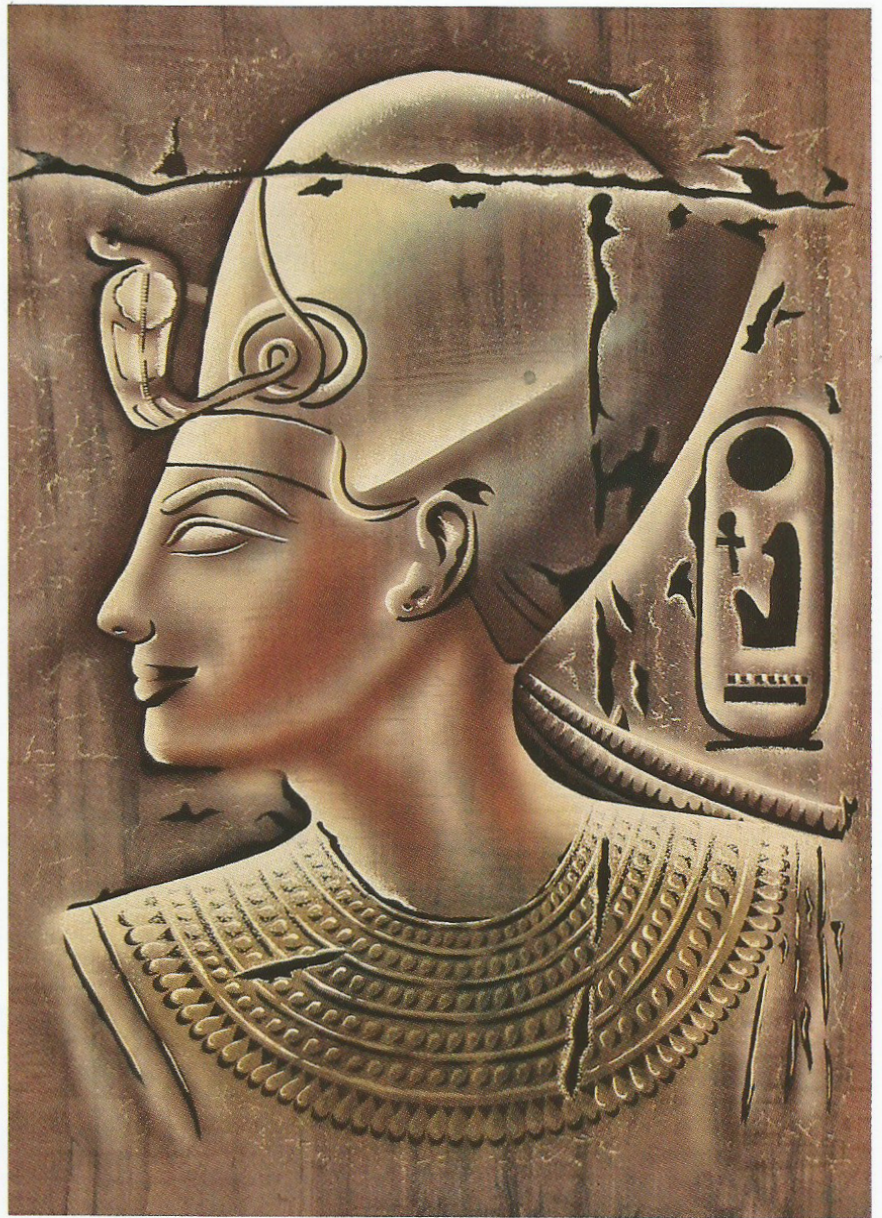
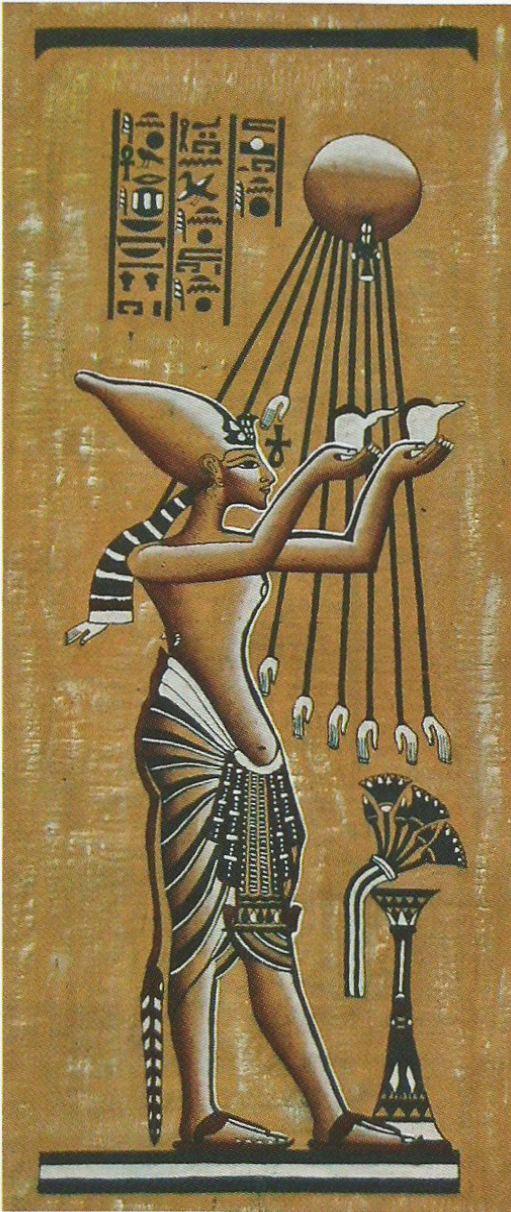
Misir yazısına «müqəddəs yazı» anlamına gələn "heroqlif" adı verilmişdi. Misirililər bu adın elm tanrısı Tot tərəfindən qoyulduğuna inanır və bu səbəbdən də heroqliflərə sitayiş edirdilər. Müqəddəslik statusu alan fi-

Qədim Misir heroqlifində ən çox işlənən rəsm və işarə günəşdir. Havanın işıqlanmasını, səhərin açılmasını bildirmək məqsədi ilə iki təkərli arabada ox atan tanrını təsvir edirdilər.

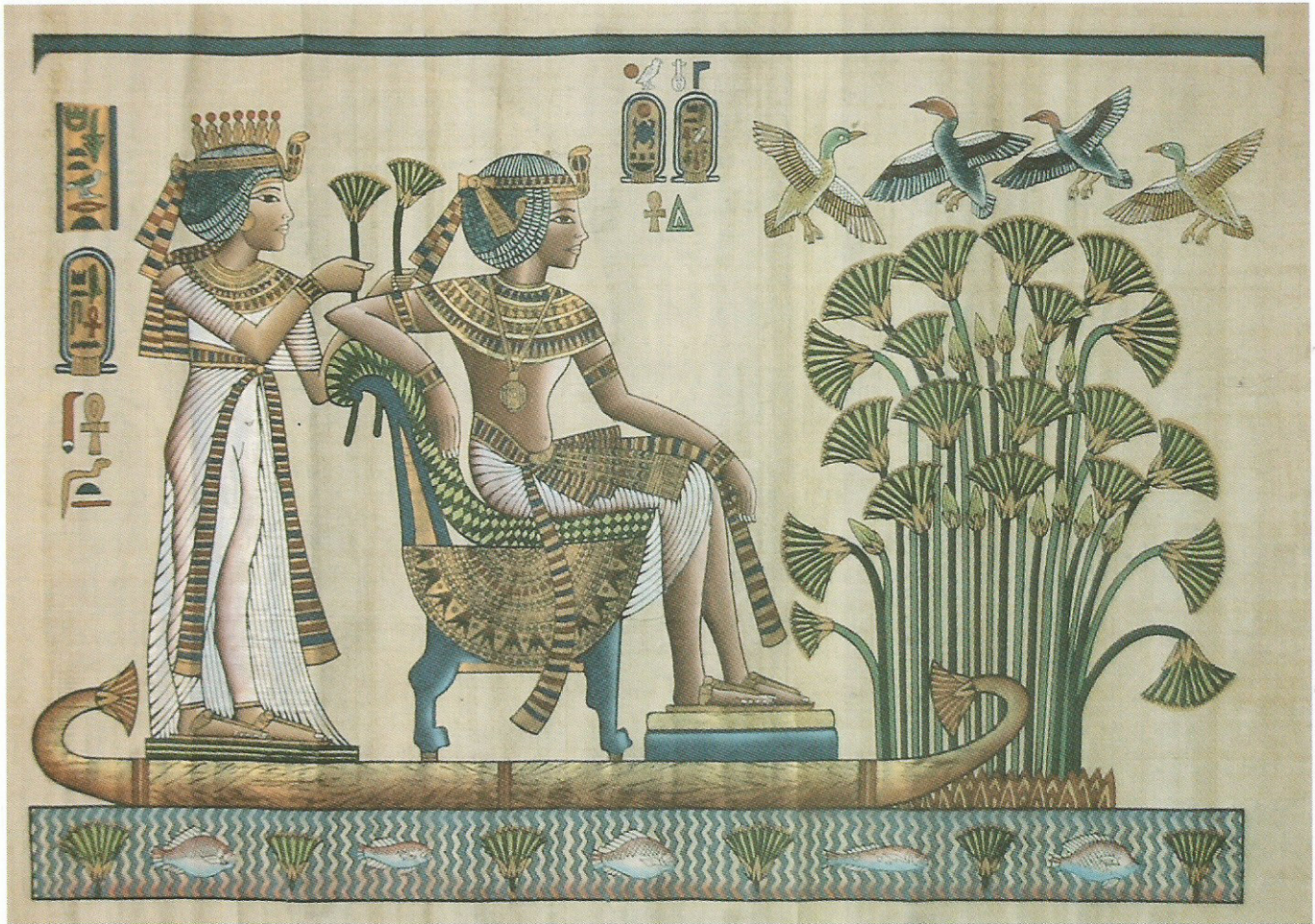
Qədim misirlilər yazı formaları tapan ən qədim xalqlardan biridir. Onların «əlifbası» bizim bu gün istifadə etdiyimiz şəkildə hərflərdən deyil, rəsm və işarələrdən ibarət idi.

ronların da adları papiruslarda, lövhələrdə sakrallıq rəmzinə çevrilən bir çərçivənin içində yazılırdı.

Fironların III nəsil şəcərəsinin sonunda (b. e. ə. 2625-ci ilə yaxın) kahinlər dəfn kultunun keçirilməsini papiruslara köçürməklə yazı ənənəsinin əsasını qoymuşdular. Magik mətnlər ölənin üçün o biri dünyanın qapılarını açmalı idi. Orta padşahlıq çağının (b. e. ə. 2010 - 1785-ci illərə yaxın) fironları ölümsüzlük əldə etmək üçün öz sağlıqlarında o biri dünyaya yolçuluqlarını əks etdirən mətnləri papiruslara yazdırırdılar. Sarkofakların divarlarındakı heroqliflər papiruslara köçürülüb məzarların içərisinə qoyulurdu. Yeni padşahlıq dövründə (b. e. ə. 1550 - 1070-ci illər) meydana gələn papiruslar “Ölülər ki-►

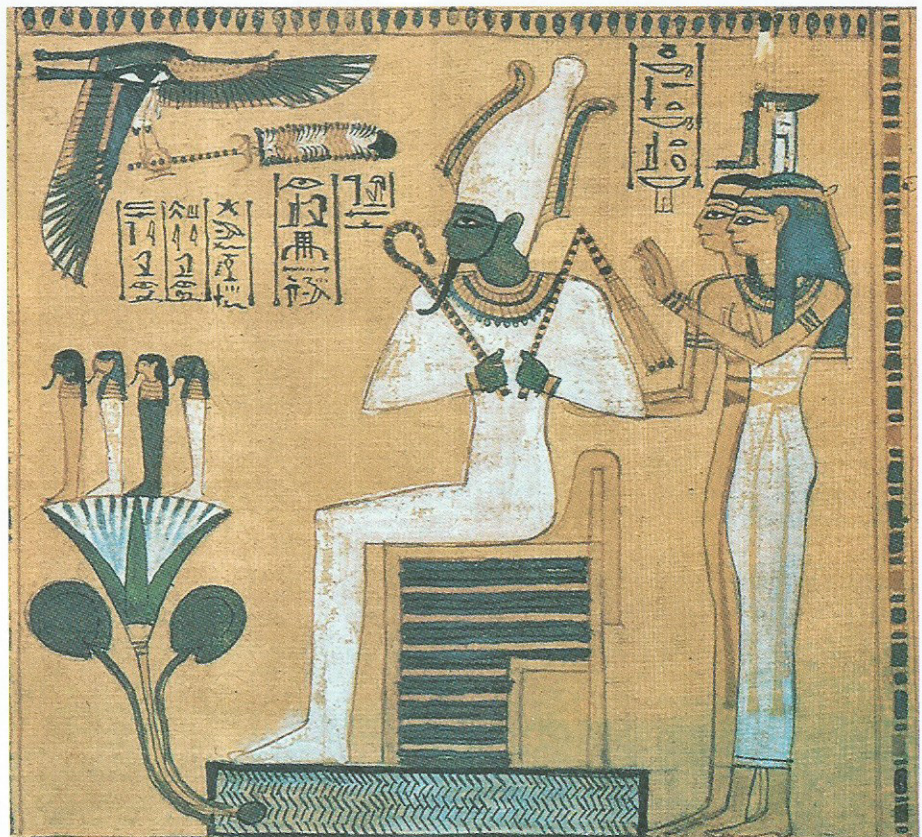

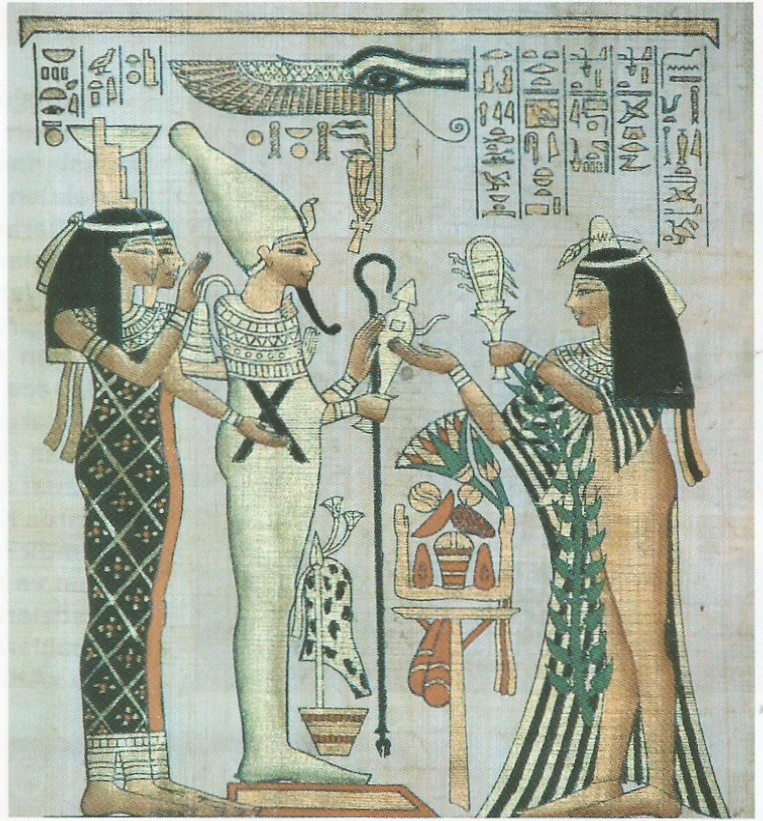
tabı" adlandırılmışdı.

"Ölülər kitabı"nda "ehram mətnləri"ndən parçalar toplanır, əsasən lahıtlərin (sarkofatların) divarlarındakı yazılara, kahinlərin kult mərasimlərindəki nitqlərə yer ayrılırdı. Bu mənada "Ölülər kitabı" toplusu təxminən b. e. ə. 2325-ci ildən 1700-ci ilədək olan dövrün yazılı abidələrini özündə əks etdirirdi. Onun bizə gələn son redaksiyası Saissk sülaləsi çağına (b. e. ə. 663 - 525-ci illər) aiddir. Bu kitab Misirin Orta və Aşağı əyalətlərində Abidos, Panopol, Heropol, Herakleopol, Memfis, Geliopol, Busiris və Buto kimi kahinlər tərəfindən yaradılmışdır.

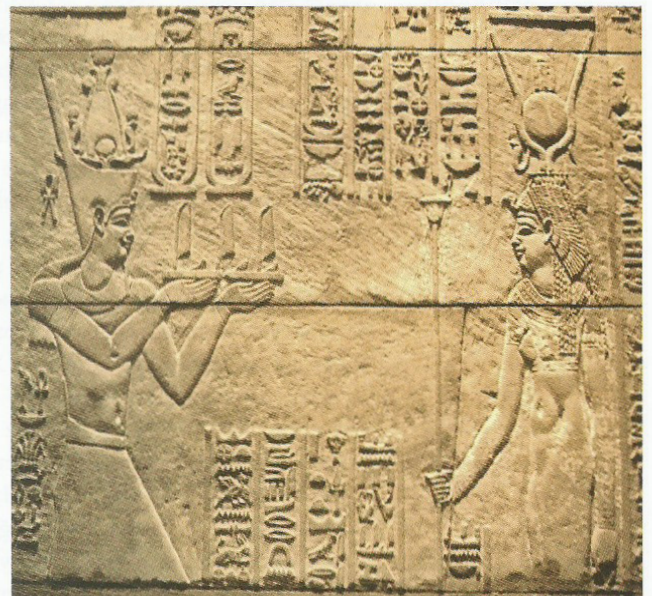
"Ölülər kitabı" dörd böyük bölməyə ayrılır. Birinci bölmə 1-16-cı fəsilləri əhatə edir və dəfn mərasiminin təsvirindən, dualardan, ölünün "gün işığına çıxması"na aid nəğmədən, Ra və Osiris haqqındakı himnlərdən ibarətdir. İkinci bölmədə (17-63-cü fəsillər) ölünün dirçəlməsinə, qaranlıq aləmin güclərinə qarşı mübarizədə

qələbə çalması, düşmənləri aradan götürməsi, fəlakətləri dəf etməsi verilir. Üçüncü bölmədə (64-129-cu fəsillər) ölünün tanrıya qovuşmasından, müxtəlif sirləri açmasından, məzarına qayıtmasından və Yeraltı dünyanın məhkəməsindən danışılır. Dördüncü bölmədə (130-162-ci fəsillər) isə mumiyayı zərərsizləşdirən magik ayinlər verilir, ölümlərin adı əbədləşdirilir, xatirəsi yad edilir. “Ölülər kitabı”ndakı mətnlər fironların vəfatından sonra bir il ərzində müəyyən edilən bayramlarda və xatirə günlərində oxunurdu, əhali ölünün şərəfinə qurbanlar kəsir və ona qiymətli hədiyyələr gətirib məzarına qoyurdular. ■

Ramazan Qafarlı

ATLILARIN DÜNYASI

(Əvvəlki jurnalın V və VI buraxılışlarında)

Mənbələrdə göstərilir ki, hunların əsas xüsusiyyəti müstəqil yaşamaları idi. Onlar heç kəsin xaltasını boyunlarına keçirməz, başqalarından asılı qalmamaq üçün var-dövlətlərini belə itirməkdən çəkinməzdilər. Atdan və silahlardan başqa heç nəyin hərəsi deyildilər. Təsviri sənətdə, heykəltəraşlıqda canlandırdıqları əsas obrazlar da atlar və silahlar idi. Bir sözlə, hunlar silah qayıрмаqla at bəsləməyin ustası idilər. Bu, onlara irsən keçirdi, başçıdan sadə çobanadək hamı öz övladına ata baxmağın sirlərini öyrədir, təkəcə silahlardan istifadə etməyi deyil, necə düzəltməyi də anladırıdılar. Kənardan baxanlar elə zənn edərdilər ki, onlar üçün at hər şeydən, hətta valideyndən, övladdan da əzizdir. Lakin hər bir hun anaya, qadına, körpəyə də xüsusi qayğı və sayğı ilə yanaşır, atanı isə tanrı səviyyəsinə qaldırırdı. Kütlələr arasında böyük sərkərdə və hökmdar barədə «O, kimdir?» - deyə sorğu aparanda bir cavab alınır: «Dövlətin başçısı və elin atasıdır». Bu səbəbdən də hunlar ona «ata» və «el» sözlərindən əmələ gətirdikləri «Atael» adını vermişdilər. Avropalıların (xüsusilə romalıların və germanların) dilində bu kəlmə «Atilla» şəklinə salınaraq yazılı mənbələrə salınmışdır.

YER ÜZÜNÜN ƏN BÖYÜK QƏDİM DÖYÜŞÜ

ATILLA: "Həyat insana bir dəfə verilir, mərdliklə ömür sürənlər ölümün də gözüne dik baxırlar. Döyüş-döyüşə ölmək sürünə-sürünə yaşamaqdan üstündür".

Döyüşlərdə insan qanına susamış hun ən çox atının dırnağına daş dəyəndə sarsılırdı. Hönkürüb uşaq kimi ağlamaqdan da çəkinmirdi. Onların azadlıqsevərliyini bəziləri anarxiya ilə eyniləşdirir. Əslində, hunlar başqalarının fikirlərini səbrlə dinləməyi, ağlabatan yaxşı adətləri, əməlləri asanlıqla götürməyi, xeyirxahlığa qiymət verməyi də bacarırdılar. Bu səbəbdən də müxtəlif dinli, dilli, asılılığı özünə yeganə peşə seçən tayfalar tərəddüd etmədən hunlara qoşulurdular. Hunlar haqqında belə bir qənaət formalaşmışdı ki, hara ayaqları dəyirdisə, ora onlara dar gəlirdi. Məkan ayaqlarının altına sığmırdı. Tez-tez oba dəyişmələrinin, tam oturaq həyata az meyl göstərmələrinin də səbəbi bu idi. Onlarda başqa xalqları asanlıqla özlərinə bağlamaq qabiliyyəti vardı, bacarıq və hünərlərilə dostu da, düşməni də heyrləndirməyi bacarırdılar. Bir cəhətləri xoş idi ki, bildiklərini maraqlananlara anladır, tanımadıqları adamlarla qısa zamanda isinişə, dostlaşa bilirdilər. Onlar üçün din və dil ayrılığı əsas şərt deyildi. İnsanlar əməllərində düzdürlərsə, danışdıqlarını anlamadan da ünsiyyət qurmağın yollarını tapır, böyük ustalıqla arada isti münasibət yaradırdılar. Xəyanət, satqınlıq və adam aldatmaqdan başqa hər şey üçün güzəştə gedirdilər. Elə ki biri keyfiyyətsiz malını dilə basıb yaxşı adına onlara satırdı, həqiqət ortaya çıxandan sonra o adam yerin deşiyində də gizlənsə tapılıb cəzalandırılırdı. Bu, adət halını aldığından hunu kimsə aldatmağa çalışmırdı. Onlar dünyaya nadir xalqlardan biri kimi gəlmişdilər, mürəkkəb mədəniyyət yaratdı

inkişaf etdirirdilər. Bu mədəniyyəti sintetik sayanlar bir məsələdə yanılırdılar. At üstündə yer üzünü doladıqca görüb-götürür, dədə-baba adətlərini qorumaqla yanaşı, başqalarının yaxşı işlərini dəyərləndirib genişlənməsinə şərait yaradırdılar. Buna görə də onların arasında başqa xalqlar üçün də yer tapılırdı. Bəzi yad el-obalar hunlar gələndə əvvəl arada gəzib-dolaşan söz-söhbətlərə əsasən qorxudan arvad-uşaqları gizlədirdilər. Lakin ağsaqqallar onları əsə-əsə duz-çörəklə qarşılayandan sonra, qısa zamanda yanılış qənaətlər alt-üst olurdu. Bir neçə saat keçmirdi ki, oğul-uşaq, qız-gəlin üzə çıxıb əməllərindən peşmançılıq çəkdiklərini etiraf edirdilər. Səhəri gün ora ayaq basan kənar şəxs elə bilirdi ki, hunlar həmişədən buralarda yaşayan yerli sakinlərdir. Ancaq hunların köçü heç yerdə çox çəkmirdi, xəstələri, əlsiz-ayaqsız ahılları yerləşdirib yola düşəndə döyüşməyi bacaran yüzlərlə yerli gənc təzyihsiz, tələbsiz, əmrətsiz silahlanıb onlara qoşulurdu. Hunların xarakterində, məişətində, ənənəsində dünyanın başqa xalqları üçün ümumi olan elə cəhətlər vardı ki, bu, onları asanlıqla başqa etnoslarla bağlayırdı. Təsadüfi deyil ki, on minlərlə yad tayfaların nümayəndələri hətta döyüşlərdə Atilla'nın uğrunda canlarından keçirdi və bəzi cəhətləri ilə tamamilə fərqlənsələr də, ilk baxışdan xoş təsir bağışlayırdılar. Avropalılar gördükdülər ki, hunlar qadınlara, qocalara, ulu əcdada böyük hörmətlə yanaşır, onların ağıllı məsləhətlərinə qulaq asır... Ümumi iş uğrunda təmənnasız canlarından keçməyə hazır olan atıları vahid milli xarakter sıx birləşdirirdi. İlk baxışda ziddiyyətli görünsələr də, onlardan ehtiyatlanan-

ların belə ürəyini oxşayır, bir tərəfdən, amansızlıq nümayiş etdirir, soyla, köklə, ellə bağlı ən elementar məsələlərdə qardaş-qardaşa güzəştə getmir, digər tərəfdən, ipək kimi yumşaq görünür, əqidəcə xristi-ana, bütpərəstə bel bağlayır, etibar edir, hətta ömür-gün yoldaşına çevirirdi. Bu halda qadının əski dədə-baba adət-ənənəsinə sayğı ilə yanaşırdılar. Bu mənada konservativ əxlaqları ilə seçildilər, bəzən dünyəvi məsələləri inkar etdikləri kimi, dini doktrinlərə, abstrakt fəlsəfi, siyasi və sosial anlayışlara, kor-korənə kultaşmaya dırnaqarası baxırdılar. Tarixçilər yazırlar ki, sadəliklərinə və tez inanmalarına görə çox hallarda hunlar hiyləgər diplomatiyanın qurbanına çevrilir, xaricilərin fırıldaqlarına uyur və düşdükləri çətin vəziyyətlərdən qəhrəmanlıqla xilas olduqda qarşılına bir məqsəd qoyurdular: ya özləri, ya da nəslin digər nümayəndələri onları fırıldaqla fəlakətə sürükləyəni cəhənnəmə vasil etməlidir. Boş vaxtlarında mahnu oxumağı xoşlayırdılar. Hunların nəğmələri səfərləri qədər geniş və sonsuz idi, təsvirlər tərənnümü, hiss və duyğuları üstələyirdi, insandan çox təbiətə vurğunluqları vəsf olunurdu. Onlar romantik əhvalatları nəzmə çəkib, simli alətin müşayiəti altında saatlarla oxuyurdular. Lakin yumordan, siyasi satiradan da xüsusi zövq alırdılar. Daha çox düşmənlərini lağa qoyurdular. Hunlar səmimi qəlbədən möcüzəyə inanır və gözəlliyi dəyərləndirməyi bacarırdılar. Ancaq optimist idilər, boş xülyalara uymur, ovçuluğa ənənəvi şəkildə xüsusi həvəs göstərirdilər. Bizans tarixçilərinin qeydlərindən görünür ki, onlar bir millət olaraq həyata və insanlara humanistcəsinə

yanaşır, lakin azadlıqsevərlikləri, sonsuz qürrurları ilə hərbi və siyasi intizama meyilli deyildilər. Müxtəlif çeşidli tayfa birləşmələrini içərilərində əritsələr də, ümumi xeyirxah cizgilərə – sadıqlıya, şərəf hissinə məlik idilər və Atillanın nüfuzu, iradəsi ilə qısa zamanda böyük hərbi-siyasi güc əldə etmişdilər. Atilla qədim imperator sülaləsinin Hafəzin oğlu Hamdan başlayan 32-ci nəslinin törəməsi olduğunu yaxşı dərk edir, müstəqil toplumlara qam-şaman duaları ilə təsir göstərməyin effektivliyini, daha doğrusu, ulu əcdadların tövsiyələrini, vəsiyyətlərini əks etdirən çağırışlarla hamının səfərbər olunacağını anlayırdı. Döyüşlərdə əfsanələr də böyük rol oynayırdı. Atilla bəzən özü hunlar haqqında dəhşətli əhvalatların sürətlə yayılması üçün tədbirlər həyata keçirirdi. O, Bizans üzərinə yeri-yəndə əmr vermişdi ki, zahiri görünüşcə vahimə, qorxu yaradan, qana susamış min döyüşçü seçilsin. Onlara aşılammamış tüklü, kobud dəridən paltarlar geyindirilsin, atları dəhşət yayan xüsusi elementlərlə bəzədilsin. O çağların cəlladlarını xatırlatsınlar...

Hökmdarın tapşırığı ilə «başkəsənlər» dəstəsi əsirlərin gözü qabağında çiyməyir, sonra onlara olmanın cəzaları tətbiq edir, yarımcan hala salıb hamısını sərbəst buraxırdılar. Əsirlər vətənlərinə çatanadək rastlaşdıqları yaşayış məntəqələrində başlarına açılan oyunları yerli sakinlərə danışır, söhbətlər ağızdan-ağıza keçərək sürətlə yayılır, çox sayda rəvayətlər yaranırdı. Atillanın qəribəlikləri də vardı. O, qələbə ovcunun içində olduğu halda, gözlənilmədən döyüşçülərini meydandan geri çəkirdi. Hətta bir dəfə ►

Hunlar səmimi qəlbədən möcüzəyə inanır və gözəlliyi dəyərləndirməyi bacarırdılar.

Bizans qalasının xarabalıqları.

Bizans imperatoru bunu qorxaqlıq kimi başa düşüb, hunlara dərs vermək qərarına gəlir. Feodosi düşünür ki, paytaxtın beş addımlığından qaçan vəhşi başcını Avropadan ancaq o qovmağa qadirdir. Lakin səhv qənaətləri onu rüsvayçı sülh müqaviləsi bağlamağa vadar etdi. O, ordusunun darmadağın edildiyini görüb aradan çıxdı və çətinliklə canını xilas edə bildi. Qəzəblənmiş hunlar 70-dən çox yunan kəndini yerlə yeksan etdilər. İmperator Fermoipilamda biabırçı şəkildə sülh müqaviləsi bağlamaq məcburiyyətində qaldı. Şərqi Roma imperiyası bütünlüklə hunların əlinə keçdi. Atilla əvvəllər hər əsir üçün 8 adi sikkə alırdısa, yeni anlaşmada bu məbləği 12 qızıla qaldırdı. O, daha çox tələb edə bilərdi. Lakin anlayırdı ki, imperiya həmin vəsaiti öz xəzinəsindən verməyəcək, dinc əhalidən alacaq və yerli sakinlərin hunlara qarşı nifrəti bir on qat artacaq.

Atilla öz ordusunu Pannonidə formalaşdırırdı. Dağ silsiləsinin ətəklərində, İtil çayı, Aral, Xəzər və Qara dənizlərin ətrafındakı ərəzilər hunların yəhərdən və arabalardan enib oturaq həyata başladıkları torpaqlar idi. Süvarilər əsasən biş oquz, altı oqur, şara tayfalarından təşkil olunurdu. Piyadalar arasında fin-uqor tayfalarının nümayəndələri: *çeremis, erza, mokşa, çud* və *estlər*, eləcə də german elətləri: *qot, kepd, venedlər* vardı. İran və slavyan xalqlarından olan döyüşçülər muzdla tutulmuşdular.

Hunlar Don nəhrini keçəndə görürlər ki, bölgəyə soydaşları olmayan yad tayfalar yerləşib. Macar ovalığı ilə Karpat dağlarının ətəyində də oturaq həyat

sürən başqa xalqlar vardı. Qotlar və şimaldakı german qövmələri də artıq köçəriliyin daşını atmışdılar. Hunlar çox dəyişik insan toplumları üzərində hökmranlıq etməyə alışmışdılar. Şimal qotlarıyla aralarında yaxın münasibətlər yaranırdı. Gepid kralı Ardarik və şimal qotlarının kralı Valamer xaqanın ən inanılmış müşavirləri idi. Skir kralı Edeko da Atillanın etimadını qazananlardan biri sayılırdı. "Genel türk tarixi" kitabında göstərilir ki, "German hökmdarlarından çoxu Atillanı özlərinin böyüyü hesab edərək, "At-ila" adlandırırtdılar. Qot dilində "Atta" baba demək idi. Bərabər yaşamalarının normal sonu onunla nəticələnir ki, hun german adını, german işə hun adını asanlıqla öz üzərinə götürür. "Rua/Roil" sözü germanca idi. Eləcə də Atillanın başqa əqrəbasının adı La-udarisus qotça idi. Buna qarşılıq olaraq germanlar da Hunimund, Hunvulf adlarını almış və şərəflə daşıyırdılar. Fəqət zamanımıza qalan adların çoxu hunca idi. Buradan anlaşıldığı üzrə yəqin german ənənəsinə rəğmən hunlar özəlliklərini qoruya bilməmişdilər". Atilla özünü təcrübəli siyasətçi kimi tək aparırdı. Şərqi Roma imperatoru II Feodosi hədiyyələrlə yola gətirib sülh əldə etmiş, ordusuna döyüş təlimləri keçmək üçün xeyli vaxt əldə etmişdi. O, yeri gələndə güzəştə getməyi də bacarırdı. Lakin sərtliyi qorxu yaratdığı kimi, gözəlilmədən yumşalması, qəddar, amansız, hiyləgər düşməni belə bağışlaması orduda çaşqınlıq yaradırdı. Atillanın qeyri-adilliyi onda idi ki, qəflətənheç kimin ağına gəlməyən qərarlar verirdi. Roma papasının

Hunlar çox dəyişik insan toplumları üzərində hökmranlıq etməyə alışmışdılar.

Atillanın roma ordusu ilə döyüşü.

Həyat və fəaliyyətini öyrənən müasir tarixçilər bu günün prizmasından nəzər salanda Atillanı həm bacarıqlı iş adamı, diplomat, reformaçı, dövlət qurucusu, oliqarx, missioner, mahir sərkərdə, nəhayət, şübhəli tədbirlərin, mənfur kef məclislərinin tamadaçısı tək göstərirlər.

xahişi ilə ordusunu geri qaytarıb öz iqamətgahına aparması hunları sarsıtırsa da, onun iti ağılına və ilahi gücünə inanmaları qırılmamışdı, əksinə, taleyin oyununda həyatlarını qüdrətli başçılarına həsr edir və döyüşdə ölməyi özlərinə böyük şərəf sayırdılar. Atilla bəzən yorğun görünsə də, ordusunu irəli aparırdı. O, döyüşlər ara verəndə daha qəzəbli olurdu. Sərkərdələrini başına toplayıb müzakirələr keçirir, hamını səbrlə dinlədikdən sonra qənaətləri bir əmrlə yekunlaşdırırdı. “Dan yeri söküləndə atlanın, - deyirdi, - düşmənin qüvvətlənməsinə yol verilməməlidir”. Təsadüfi deyil ki, həyat və fəaliyyətini öyrənən müasir tarixçilər bu günün prizmasından nəzər salanda Atillanı həm bacarıqlı iş adamı, diplomat, reformaçı, dövlət qurucusu, oliqarx, missioner, mahir sərkərdə, nəhayət, şübhəli tədbirlərin, mənfur kef məclislərinin tamadaçısı tək göstərirlər. Onun avropalıların canına saldığı vələlə neçə əsrlər keçməsinə baxmayaraq sovuşmur, mülayim və yaraşıqlı görünən türkün qeyri-adi gücünün mənbəyini öyrənmək üçün çox baş sındırılır, nəticədə bir də dirçəlməməsi üçün əllərindən gələni əsirgəmir. Mətə, Balamir və Atillanın atı-tü yürüşlərinin səngiməsi az çəkir, qısa zaman aşırımından sonra səlcuqlar meydana atılır. Xaçpərəstlik hərəkatının qarşısını alan Sultan Toğru (onu Tranqolispis şəklində yad edirlər) Azərbaycan atabəyləri, moğollar, Çingizxan, Batıxan əvəzləyir. Ardınca Osman Qazinin sülaləsi, Uzun Həsən, Sah İsmayıl, Əmir Teymur peyda olub dünyanı lərzəyə gətirir... Son

min ildə yarım əsrdən bir türkün yetişdirdiyi qüdrətli sərkərdələr çətin döyüşlərdə zəfər çaldıqca, Atilla yada düşüb. Avropalıların əlacı ona qalır ki, keçəl həməzlərə üz tutsunlar. Türkü içəridən sarsıtmaq-la, parçalamaqla, tarixini təhriflə rəmərüz qoymaqla, ermənilər kimi mənəvi simalarını itirmiş mürdar məxluqlara havadar çıxmaqla, xəyanətlə zəiflətmək istəyirlər. Amma atillalıq türkün genindən çıxarmaq Allahın işinə qarışmaq, şeytana qulluq etmək idi... Bunlar sonralar baş verəcəkdə, ulu əcdadın tarixi əməllərinin üstündən xətt çəkməyə yönələn olaylar idi...

Atillanın ordusu 477-ci ildə Konstantinopola – Şərqi Romanın paytaxtına çatdı. Böyük imperiya alçaldıldı: imperator atlıların qarşısına çıxarmağa qüvvə tapmadı, əvəzsiz bəxşislərlə hunların başçısının yanına elçi göndərdi, hər il xərac ödəyəcəyinə söz verdi. Lakin imperator biabırçılıqla əldə etdiyi sülh razılaşmasının şərtlərini qısa zamanda pozdu. O, paytaxtda və hunların ölkəsində Atilla ilə dostluq etmiş Asekini yanına çağıraraq ordunun başçısı təyin etdi. Əhalini səfərbərliyə aldılar. Çoxsaylı muzdlu qoşun tutuldu. Bütün xristian dövlətlərinin dəstəyini alandan sonra, hər iki dövlət (Qərbi və Şərqi Roma) hunlara xərac verməkdən böyün qaçırdı. Qəzəblənən Atilla Romanın üzərinə yeridi. Yolüstü indiki Almaniya və Fransaya baş çəkdi. Romalılara yardım edən bütün tayfalara qulaqbürməsi verdi. ■

(Ardı gələn sayımızda)

Mirvari

səadət müjdəçisidir

Ramazan Qafarlı

Deyilənlərə görə, keçmişdə bir-birinə sədaqət və qarşılıqlı sevgi-məhəbbət nişanəsi kimi təzə evlənənlərin belinə mirvaridən kəmərləyərmişlər. Hətta qədim zamanlarda mirvarini ayın simvolu sayıbmışlar. Hətta indinin özündə də bəzi ölkələrdə hesab edirlər ki, mirvarinin rəngi onu gəzdirən şəxsin dərisinin rənginə uyğun olmalıdır.

Tibət xalq təbabəti inamla təsdiq edir ki, mirvari insan xəstəliyinin müjdəçisidir. Belə ki, insanın bəzəyi olan mirvari onu gəzdirən adamın xəstəliyinin əlamətləri hələ aşkar olmamışdan əvvəl parlaqlığını itirir. Belə fəvqəladə gözəlliyə malik bəzək əşyası əslində "canlı"dır, düzgün qulluq və münasibət görməyə ömrü qısaldır. Onun müxtəlif növləri müəyyən vaxtdan sonra «xəstələnir», «qocalır», hətta «ölüm»ə məruz qalır.

Mirvari ətraf mühitin təsirinə çox həssasdır. Belə ki, yüksək temperatur və ya temperaturun kəskin dəyişməsi ona güclü təsir göstərir. O, yüksək istidə quruyur. Nəticədə mirvari tutqunlaşır və dağılması sürətlənir.

Günəş işığının, yüksək parıltının təsirindən də tədricən rəngini itirir, solur, yüngülcə saralır, əlvanlığını və parlaqlığını itirir. Eləcə də tütün tüsüsü mirvarini tutqunlaşdırır.

Mirvari dünyaya 6000 il qabaq belli olub.

Molyuskanın bəlasından doğulan qeyri-adi zinət

Mirvarilər rəngarəng (ağ, açıq-çəhrayı, açıq-mavi, açıq-yaşıl, sarı, qırmızı, göy, eləcə də qara) olur. Yumrutəhər, parlaq və sədəfləşmiş şəkildədir, qeyri-bərabər ölçülüdür. Mirvari mineral olaraq araqonat (karbonat-kalsit) laylarının kənarlaşdırılması ilə meydana gəlir, daha doğrusu, qumsallıqda, hər hansı bir başqa varlığın mərkəzində - sədəfli daxili qatlara malik çay molyuskasının basığında yetişir. Beləcə mirvari incə, nazik araqonit lövhələrin orqanik yapışqanla (konhilolin) bir-birinə bağlanması ilə yaranır və molyuskalardan ayrılaraq bəzək əşyasına çevrilir.

Əslində mirvarilər molyuskaların çanağına düşən qıcıqlandırıcı şeylərdən (qum dənəcikləri, zərərverici həşəratlar və s.) formalaşır. Onun noxud boyda olması üçün 12 il vaxt lazım gəlir. Mirvarinin diametrinin ölçüsünün 8 millimetrə çatması üçün isə ən azı 30-40 il keçməlidir. Sədəflə mirvarinin kimyəvi tərkibi eynidir. Buna görə də mirvarilər o molyuskaların çanağında yetişir ki, o, sədəfli qişalara malikdir. Mirvarinin kimyəvi formulunda əsasən karbonat-kalsit ($CaCO_3$), 10-14 faiz orqanik maddələr və 2-4 faiz su vardır.

Mirvarilərin yaranma tarixi

Mirvariyə əvvəllər latın dilindən götürülən "pernula" (dəniz balıqqulağı) deyirdilər. Bir sıra xalqların əfsanələrinə görə, mirvari məhəbbət tanrısının göz yaşlarından əmələ gələn şəhdən doğulub. İkiçayarası dövlətlərdə və Misirdə isə Ayın təcəssümü sayılırdı. Təsadüfi deyildir ki, Ay tanrısı İştartın, Astartın, İsidanın, sonralar Afrodita və Veneranın abidələri mirvarilərlə bəzənirdi.

Homer mirvarilərdən bəzək əşyaları kimi istifadə edildiyini yazır. İncilin apokalipsisində deyilir ki, Yeni Yerusəlimin 20 qapısı mirvarilərdən düzəldilmişdi. ►

Deyilənlərə görə, keçmişdə bir-birinə sədaqət və qarşılıqlı sevgi-məhəbbət nişanəsi kimi təzə evlənənlərin belinə mirvari kəmərlər dolayarlarmış. Hətta qədim zamanlarda mirvarini ayın simvolu sayıblar. Bəzi ölkələrdə, hətta indinin özündə hesab edirlər ki, mirvarinin rəngi onu gəzdiren şəxsin dərisinin rənginə uyğun olmalıdır.

Dünya gözəllik yarışmasında birincilik qazanmış hind kino aktrisası Aışvarya Rai milli geyimində telekanallarda görünəndə bəzək əşyaları kimi ən çox mirvarilərdən istifadə edir

Çində mirvarilərdən soyuqdəyməyə qarşı göz muncuğu kimi istifadə edilirdi.

Belə bir inam yaranmışdı ki, mirvari taxanlar zahirən sağlam görünürlər. Əgər mirvari zədələnib xarab olurdusa, sahibi də xəstələnib ölmüş. Deyirlər ki, Roma papaları IV Lev və II Pavel üstlərində çoxlu mirvari daşdıqları üçün dünyalarını vaxtından əvvəl dəyişmişlər. Bununla belə mirvarilər sağlamlığın keşiyində duran vasitələrdən biridir. Belə ki, təzə limon, gül suyu, darçın, xiyarotu çiçəyi, çiyələk məhlulu və mirvari tozunun qarışığından hazırlanan "mirvari suyu"na azca şəkər qatıb içdikdə bərk qızdırmanın və zəifləmənin qarşısı alınır.

Dünyaya 6000 il qabaq bəlli olub. Qədim Misirdə ağ qızılı, gümüşü, yaşıl, qara, qüzehli çalarlara malik (ən dəyərliləri göy və çəhrayı çalarlılar hesab edilir) mirvarilər yüksək qiymətləndirilib. Əski çağlarda ancaq isti dənizlərin dərinliklərindən çıxarırdılar və qəvvaslıq çox təhlükəli peşə sayılırdı. Hazırda mirvarilər əsasən xüsusi plantasiyalarda yetişdirilir. Təbii yolla meydana gələn mirvariləri isə Hindistanda, Seylonda, Taitidə, İranda, xüsusilə Qırmızı dənizdə əldə edirlər.

Bir çox inamlar mirvarilərlə bağlı formalaşmışdır. Roma imperiyasında kişilər üçün hakimiyyət və müdriklik, qadınlar üçün səadət və şirin yuxu rəmzi hesab edilirdi. Hindular mirvaridən tilsimləmə vasitəsi kimi faydalanırdılar. Ruslara görə, mirvari əzəli onlara məxsus bəzəkdir. Onun yumru formalarını daha dəyərlə hesab edirdilər. Ölçüsü buğda dənəsindən başlayaraq 10-15 mm. diametrədək dəyişirdi.

Ən yaraşdıqlı və iri mirvarilərdən biri "Periqrinina" adlanırdı, İspaniya kralı II Filippə məxsus idi. XVI əsrdə Panama sahillərindən tapılan bu mirvarinin çəkisi 12,6 q.-dır. Ən böyük mirvari isə "Allah mirvarisi"dir. O, Filippin adalarının sahillərində yaşamış 3 tonluq nəhəng molyuskanın çanağından çıxarılmışdır. Yaşı 450-500 ildir. Onun çəkisi 6,4 (6350 q.) kq.-dır, ölçüsü 24 x 14 sm.-dir, formaca çalmalı insan bağına oxşayır. "Allah mirvarisi"ni 1934-cü ildə tapanda heç kim onu bəzək kimi taxmaq meylinə düşməmişdi. İndi isə bütün qadınların ən böyük arzusu həmin mirvariyə sahib olmaqdır. Azərbaycanda mirvari eramızdan çox əvvəllər

Mirvarilər dünyaya 6000 il qabaq bəlli olub. Qədim Misirdə ağ qızılı, gümüşü, yaşıl, qara, qüzehli çalarlara malik (ən dəyərliləri göy və çəhrayı çalarlılar hesab edilir) mirvarilər yüksək qiymətləndirilib.

məlum idi. Klassik şairlərimizin əsas təşbehlərindən birinə çevrilərək ilahi gözəlliyi mənalandırılmışdır. Rusiyada X yüzilliyə aid mənbələrdə "jəmçuq" (mirvari) adına rast gəlinir.

Mirvarilərin orta ömrü 250-500 ildir. Sonra öz parlaqlığını itirir və asanlıqla əzilib toza çevrilir. 1544-cü ildə Roma sərkərdəsi Flaviya Stilihonun (e. ə. 360 – 480-cı illər) qızının sərdabəsi açılır. Qəbrin içərisində qızıl əşyalarla yanaşı 53 sönük mirvari qoyulubmuş. Əl dəyən kimi onlar ovxalanıb tökülmüş və bir ovuc ağ toz yığnağına çevrilibmiş.

Orta əsrlərdə fəxri qonaqlara öz məhsullarının təmizliyini nümayiş etdirmək məqsədi ilə içərisinə mirvari qoyulmuş şərab bağışlayırdılar. Əgər çaxır xarab deyilsə, mirvari təravətini, nəmlik şəffaflığını dəyişmirdi, əksinə, turşuyubsa, mirvari kələ-kötürləşir və solğunlaşırdı. Əski çağlarda 4-5 q.-lıq mirvari dənəsini 100 qızıl dinara (1 dinar 4,23 q. qızılın ekvivalentidir) alırdılar. 1984-cü ildə bir təbii 8 mm. diametrlə mirvarinin dəyəri 4000 ABŞ dolları olub. ►

MÜALİCƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Mirvari xəstələrdə yüksək temperaturu azaldır, soyuqdəymənin, kəskin hepatitin qarşısını alır, özündəngetmə (epilepsiya), sınıq, sümük-dəri xəstəlikləri, qızdırma, bir sıra yoluxucu xəstəliklər, diabet, eqzema, asma, sepsis və analıq xəstəliklərinə yardım edir. Eləcə də qaraciyər, böyrək, sidik köpüklənməsi, sidik yolunun tutulması, melanxoliya xəstəliklərinin qarşısını alır. Mirvarilər allergiya hallarında da sizin yardımçınıza çevrilə bilər.

Mistik əlamətləri. İnsanı bəsirətliyə, uzaqgörənliyə yönəldir, pis gözlərdən qoruyur və obyektiv nəticə çıxarmağa, məhəbbətə sadıq qalmağa sövq edir.

MƏSLƏHƏTLƏR

Mineraloqlar mirvarini həmişə boyunda gəzdirilməsinin tərəfdarıdır. Bu halda onun ilk parlaqlığı bərpa olunur.

Hətta vurğulayırlar ki, mirvarinin ilk parlaqlığını, əsasən cavan qızlar daha asanlıqla qaytara bilirlər. Çünki yaşlı adamların dərisinin quruluğu mirvariyyə mənfi təsir göstərir.

Keçmiş zamanlarda Hindistanda canlandırmaq məqsədilə mirvarini toyuqlara və qazlara uddururdular. Bir neçə saatdan sonra isə onları kəsib mədələrindən mirvariləri çıxarırmışlar. Quşların mədə şirələrindəki turşuluq mirvari dənələrinin üst «xəstə» təbəqəsini «sağaldır» və nəticədə onlar öz əvvəlki sədəfli əlvan gözəlliyini bərpa edirlər.

Zərgərlər məsləhət görürlər ki, mirvarilərin tam qurumasına imkan verilməməlidir, tez-tez ilıq suda sabunla yuyulmalıdır.

Astroloqlar isə belə qənaəti irəli sürürlər ki, mirvariləri hər ayın 1, 2, 28 və 30-cu günləri suya qoymaq lazımdır.

İlkin rənginin bərpası üçün mirvariləri sapdan

çıxarmadan üzərinə duz səpin, sonra təmiz kətan kisəciyə salıb duz həll olana qədər isti suda yaxalayın. Bundan sonra onu adi işıqlı (Günəş işığında yox) və təmiz (tozsuz) otaqda qurudub yumşaq dəri ilə silmək lazımdır.

Əgər mirvari tutqunlaşıbsa, onu zəif sabunlu suda yumaq, sonra isə duz turşusunda isladılmış kəpək və ya tıxac suyunda paradaqlamaq lazımdır.

Mirvarinin səthində əmələ gələn qara ləkələri yox etmək üçün onu 40 gün müddətində əncir südündə saxlayırlar.

Mirvarini yalnız təbii ipək sapa düzmək və onu da ildə 2 dəfə dəyişmək lazımdır.

Nəhayət, əziz xanımlar, onu da bilin ki, bu qiymətli bəzək əşyası ilə ev işləri görmək, mirvarini boyunda saxlayaraq çimmək yaramaz. Çünki belə hallarda bu qiymətli cavahirat cızılır, parlaqlığını itirir və rəngini dəyişir. ■

Qumru Şəhriyar

XACƏ ƏLİ TƏBRİZİ

XIV-XV əsrlərdə yaşamış görkəmli Azərbaycan şahmatçısı Xacə Əli Təbrizi şahmat mədəniyyəti tarixində özünəməxsus yerlərdən birini tutur. O, bu oyuna dair qiymətli əsərlərin müəllifidir. Bununla yanaşı o, eyni zamanda nəzəriyyəçi və dinşünas idi.

Müəllif bu əsərində Xacə Əli Təbrizi haqqında geniş məlumat verərək onun gözəl şahmat ustadı olduğunu bildirir və «ruzigarın ustadı» adlandırır. Daha sonra o, Xacə Əli Təbrizinin Teymurləngin sarayında Əli Şətrənci adı ilə şahmatla məşğul olduğunu qeyd edir.

Taxtaya baxmadan oynamaq nə qədər çətin olsa da, Xacə Əli Təbrizi bunun öhdəsindən asanlıqla gəlirdi. Belə oyunu ilk dəfə 970-ci ildə yunan səyyahı Çələbi (o, milliliyyətcə türklərdən olmuşdur) bir, 1266-cı ildə florensiyalı Butseka üç, XVIII əsrdə məşhur Filidor dörd nəfərlə keçirib hamını heyrətə salmışdır. Xacə Əli Təbrizi isə Filidordan 300 il əvvəl taxtaya baxmadan dörd nəfərlə oynayıb hamısını məğlubluyub uğratmışdır. Tarixçi Xandəmir yazır ki, Xacə Əli qaibənə (taxtaya baxmadan -- Q.Ş.) hazıranə kimi gözəl oynayırdı.

İran tarixçisi Zeynəddin Vasifi də özünün «Badai əl-Vakai» adlı əsərində Xacə Əli Təbrizinin adını «Təbrizli Əmir Əli» kimi çəkərək onun haqqında maraqlı məlumatlar verir. O yazır: «Əmir Əli şətrənc fənnində çox mahir idi, leylac olub atı və vəzirini elə hərəkətə gətirirdi ki, şətrənci icad edənin özü ona təslim olardı».

İngilis şərqşünası H.Merrey Xacə Əli Təbrizinin adını «Əli Şətrənci» yazaraq onu görkəmli İran şahmatçısı kimi təqdim edir. O göstərir ki, Əli Şətrənci şahmatda Teymurləngin əsas rəqibi idi. Teymurləng onun köməkliliyi ilə şahmat məsələləri tərtib edirdi.

Xacə Əli Təbrizi ilə Teymurləngi bir-birinə bağlayan elə şahmat idi. Mənbələrdən görünür ki, Teymurləng şahmatda nadir istedad idi. O, baş-

qa sənətkarlarla yanaşı qüvvətli şahmatçıları da öz ətrafına toplayırdı. Teymurləngin sarayında xidmət edən görkəmli ərəb alimi Hafız Ərbu da (o, Teymurləngin Təbrizə yürüşünün şahidi olmuşdur) güclü şahmatçı idi. Teymurləng Təbrizi tutduqdan sonra Əlinin şöhrətini eşidib onu saraya dəvət etmişdir. Əli burada hökmdarın özü, Hafız Ərbu və başqa şahmatçılarla yarışda özünü imperiyanın birinci şahmatçısı kimi göstərmiş, bununla da Teymurləngin şəxsi hörmətini qazanmışdır. O, Səmərqəndə qayıdarkən Əlini də özü ilə aparmış və o da burada şahmat haqqında əsər yazmışdır. «Şahmat lüğəti» də daxil olmaqla bir çox müəllif öz əsərlərində məşhur Azərbaycan şahmatçısının Səmərqənd şahmatçısı kimi qələmə verirlər. Bunun da əsas səbəbi səmərqəndli və təbrizli şahmatçıların hər ikisinin, «Əli Şətrənci» imzasıyla məşhur olmalarıdır. Doğrudur, səmərqəndli Əli Şətrənci də öz dövrünün məşhur şahmatçısı olmuşdur, lakin o, təbrizli Əli Şətrəncidən 200 il əvvəl - XII əsrdə yaşamışdır. Bu təqdirdə onun Teymurləng ilə də heç bir əlaqəsi ola bilməzdi. Səmərqəndli Əli Şətrənci haqqında Lütfəli bəy Azər, Şəmsəddin Sami kimi bir çox nüfuzlu şərq alimləri öz əsərlərində məlumat verərək yazırlar ki, o, Səmərqəndin görkəmli şairlərindən olan Suzəniddən dərs almış, şeirlər yazmış, şahmatı da yaxşı bildiyinə görə özünə «Şətrənc» ləqəbini götürmüşdür. Deməli, mənbələrdən də göründüyü kimi səmərqəndli Əli Şətrənci ilə təbrizli Əli Şətrənci başqa-başqa şəxsiyyətlərdir.

Başqa xalqların azərbaycanlıların mədəniyyətini, incəsənətini, tarixini mənimsəmə həvəsi burada da özünü göstərir. Həyat və fəaliyyətləri arasında 200 il fərq olmasına baxmayaraq təbrizli Əli Şətrəncinin bütün yaradıcılığı səmərqəndli Əli Şətrəncinin adına yazılır. Əgər biz öz mənəvi dəyərlərimizə sahib çıxma bilməsək, bunu bizim əvəzimizə heç kim etməyəcək.

Xacə Əli Təbrizi haqqında ilk məlumat XVI əsr İran tarixçisi Xandəmirin «Həbib-üs Siyer...» adlı əsərində təsadüf olunur.

Ramazan Qafarlı

ÖLÜMDƏN SONRAKI HƏYAT

O dünyadan
məktub
göndərən
professor
Frederik
Mayers həqiqəti
ortaya çıxarmaq
əvəzinə, yeni bir
sirr yaratdı.

Yaşamaq şirin şeydir, acısına da can qurban!.. Həyat adama bir dəfə verilir. Elə ömür sürməliyik ki, dünya ilə vıdalaşanda peşmançılıq çəkməyək... Əslində, bu müdrük qənaətləri inkar etmək mümkün deyil. Lakin sirr üstə sirr artırılan dünyada, demə, ölümdən sonra başqa həyat da varmış və gerçəkliyin görünməyən tərəfləri möcüzələrin içindən keçib gəlirmiş. İndiyədək ölümü sonsuzluğun astanası sayırdıq. Ölümdən o tərəfə yol yox idi. Ölümə “son mənzil” adını verməkdə yanılmışıq. Doğrudur, hələki ora yola salınanlardan geri qayıdanı olmayıb. Lakin nə yaxşı ki, bir nəfər o biri aləmdən xəbər yolladı. Keçən əsrin əvvəllərində Şeyx Nəsrullahın “ölülərdən məktub gətirməsi”nə istehza ilə yanaşırdıq. Qəribədir ki, bu gün elm özü də ölümdən sonrakı həyatı təsdiqləməyə təşəbbüs göstərir. Nəticələr hələ aqlın meyarı ilə ölçülməkdən çox uzaqdır, amma saysız-hesabsız suallar doğulub meydana atılır. Danılmaz həqiqətdir ki, lap əski çağlarda tapmacalar düzülüb-qoşulmasaydı, inkişafa təkən verilməzdi. Bu gün açarı axtarılan sirli hadisələrdən biri də kənar aləmdən Yer üzünə ünvanlanan məktublardır...

Kembridge Universitetinin professoru Frederik Mayers uzun illər Qədim Roma şairlərinin yaradıcılığının tədqiqi ilə məşğul olub, bir neçə sanballı elmi əsər meydana gətirib. Bundan başqa o, fizikanın son tapıntıları ilə yaxından tanış idi, psixologiyayı da dərindən öyrənmişdi. Mayers əvvəllər ölümdən sonrakı həyat məsələsinə kifayət qədər ironiya ilə yanaşırdı. Ancaq tale elə gətirdi ki, o, tarixdə məhz bu qeyri-adi problemin tədqiqinə təkən verən alim kimi yadda qaldı. Mayers dünyasını dəyişənə yaxın çoxsaylı faktlar toplayıb qətiyyətlə iddia edirdi ki, bədənin fiziki ölümündən sonra insanın ruhu mövcudluğunu bizə məlum olmayan aləmdə davam etdirir.

Mayers 1901-ci ildə dünyadan köçüb. O zaman ölümdən sonrakı həyatın qəbulu qarşısında iki böyük əngəl dururdu: birincisi, insanların uydurmaları asanlıqla inanmaları idi. Ruhlarla ünsiyyət qurduqlarını etiraf edənlər əslində hansı şəkildə gerçək dünyanın başqa şüurlu və canlı məxluqları ilə telepatik bağlılıq yaradırdılar, fərziyyələrə əsaslanaraq yaxın keçmişə canlandırıqlarını reallıq kimi qəbul etdirməyə çalışırdılar. İkincisi, hələ problemin şərhini üçün nəzəri baza işlənib hazırlanmamışdı.

Amma bütün bunlar Mayersə o dünyadan məktub göndərməyə mane olmadı. Ölümündən düz 20 il sonra İrlandiyada yaşayan ekstrasens qabiliyyətli bir gənc qadın alimin o dünyadan göndərdiyi

məktubların mətnini kağıza köçürdü...

Bu hadisənin reallığına insan ona görə inanmağa məcbur olur ki, İrlandiyanın uzaq qəsəbəsində heç kəs Mayers adlı alimi tanımır, onun əsərləri irland dilinə çevrilməmişdi. Bu bir yana qalsın, axı o dünyadan göndərilən məktubları beynində qəbul edən qızın savadı çox dayaz, dünyagörüşü məhdud idi, yaşadığı qəsəbədə başqa heç yerə ayağı dəyməmişdi. Bu sağıcı qız adı halda bir saata yüz sözü zorla yazırdı və aydın məsələdir ki, çoxsaylı səhvlər buraxırdı. Ancaq Mayerslə əlaqəyə girən kimi istər-istəməz gözləri yumulurdu. O, dünya işığına baxmadan bir saat ərzində təxminən iki min sözdən ibarət mətni məharətlə kağıza köçürməyi bacarırdı. Özü də tam səhvsiz! Başqa bir maraqlı cəhət heyrət doğurucu idi: qızın hansısa naməlum qüvvənin diqtəsi ilə yazdığı mətnlər elmi xarakter daşıyırdı. Burada elə şeylərdən söhbət gətirdi ki, onlardan nəinki bu qızın, ölkənin ali təhsil ocaqlarında çalışan ən bilikli tədqiqatçıların belə xəbəri yox idi. Sağıcı qızın yazıb oxumaqla arası olmadığını hamı bilirdi. Bəlkə də Mayers elə buna görə məhz onu seçmişdi ki, müəmmalı mətnlərin kənar aləmdən göndərildiyinə kimsə şübhə ilə yanaşmasın.

Mayers 20 illik o biri dünya təcrübəsindən çıxış edərək ölümdən sonrakı həyat barədəki “məktub”larının birində deyirdi:

"Burdakı həyat yeddi əsas mərhələdən ibarətdir. Hər mərhələnin özünün giriş, yetişmə, inkişaf və növbəti mərhələyə keçid hissələri var. Birinci mərhələ ölümün baş verdiyi andan başlanır. Bu mərhələnin mahiyyəti keçiddən ibarətdir. O çox az çəkir. Bundan sonra adamların üzünə o biri dünyanın qapıları açılır. İkinci mərhələdə hələ yaddaşda fiziki həyat barədə xətilər var. Doğmaları, daha çox körpə övladı unuda bilmirsən. Amma bu uzun sürmür. Çünki növbəti mərhələyə keçən artıq geri qayıtmaq istəmir... Üçüncü mərhələdən sonra geri qayıtmaq, yenidən fiziki həyat yaşamaq istəyi tamam yoxa çıxır... Mən indi dördüncü mərhələdəyəm. Ona görə də daha yüksək mərhələlər barədə məlumatım yoxdur. Yeddinci - son mərhələ Yaradana ən yaxın guşədir. Bura düşmək - onun yanında olmaq deməkdir. Ora ancaq mükəmməl şüura malik olanlar gedib çıxır. İnsan yeni dünyadakı səs ahənglərini, işıq və rəng çalarlarını təsəvvür etmək qüdrətindən məhrumdur. Çünki düşdüyümüz məkan bambaşqa bir aləmdir. Biz dördüncü mərhələdə sizin görüb duya bilmədiyiniz yeni, tamamilə fərqli rənglərin və işıqların içindəyik. Adi insanlar bizim tamaşa etdiyimiz gözəllikləri sözlərlə heç vaxt ifadə etməyi bacarmayacaqlar. Ən qüdrətli qələm sahibi üçün də bunlar dərk edilməzdir..."

Mayers xüsusi vurğulayırdı ki, o, məktubunu fiziki həyat daşıyan insanların təsəvvür edə bilməyəcəyi qədər gözəl rənglərin və formaların əhatəsində olarkən, daim gözoşqayan, rəngarəng işıqlar saçan güllərlə dolu bir yerdən göndərir. Belə rənglərin təsəvvürə gətirilməsi

qətiyyətlə mümkün deyil. Onlar ilin heç bir çağında Yer üzündə gözə görünmür... Mayers o biri dünyanın sakinlərinin bir-biri ilə telepatik şəkildə ünsiyyət saxladığını yazırdı: "Burada sözlər və səslər işlənmir, bir-birimizə çatdırmaq istədiyimizi sanki işıqla ötürürük..." O, növbəti mərhələyə keçmək üçün bütün varlığı ilə çalışdığını da etiraf edirdi. Heyf ki, bir neçə seansdan sonra Mayersin əlaqələri kəsildi. Və bu sirrli fenomen özündən sonra ancaq suallar buraxıb tarixə çevrildi. Heç kəs bilmədi, o, beşinci mərhələyə keçdi, yoxsa...

İndinin özündə də hadisəni sonadək öyrənmələr, Mayersin adından cavan bir qızın yazdığı məktubları diqqətlə oxuyanlar tam əmindirlər ki, onlar elmdə bişmiş bir tədqiqatçının fikirləridir, o qız dərin məlumatlarla zəngin, bəndlərə, hissələrə ayrılmış mətnləri özündən qura bilməzdi.

Göründüyü kimi, sirli dünyamızda elə hadisələrlə rastlaşırıq ki, bütün elmi bilikləri tətbiq etsək də, onların izahını tapmaqda çətinlik çəkirik. Gələcəkdə hansısa naməlum şəraitdə əməllərimizin cavabını verəcəyimiz barədə düşünəndə bir müddət hər bir hərəkətimizi ölçülü-biçimli yerinə yetirməyə çalışırıq. Adi şeylərin də arxasında möcüzələrin gizləndiyini görəndə isə çaşıb qalırıq.

Mayersin müəmmalı məktubları, ilk növbədə, dünyanın sabahını şübhə altına alır. Doğrudanmı cismani ölümdən sonra həyat başqa axarla davam edir? Əlbəttə, bu sorğuya mistik səciyyə daşıyan əhvalatlara cavab vermək mümkündür. Lakin həyatda bəzən açarı tapılmayan elə hadisələr baş verir ki, adamın kənar dünyanın hardasa lap yaxınlarda mövcudluğuna inanmağı gəlir, gerçəkliliklə fantaziya arasında keçid axtarır. Və qeyri-adi halların başvermə səbəbləri, mənbəyi də ölümsüz ruhda, daha doğrusu, insan şüurunda axtarılmalıdır.

FREDERİK MAYERSİN SIRLI ALƏMİ

Professor Frederik Mayers XX yüzilliyin iyirminci illərində – dünyasını dəyişəndən dörd iyirmi il sonra İrlandiyanın Kork şəhərinin sakinini gənc Ceraldin Kamminsle telepatik əlaqə yaratmaqla şəxsiyyətin fiziki ölümdən sonra başqa şəkildə yaşadığını gerçək fakt kimi meydana atdı. Yazıb-oxumaqla arası olmayan, az savadlı, hər cümləsində xeyli səhv buraxan bu qız Mayersin o dünyadan göndərdiyi məktubları bir neçə senasda yazı yaddaşına köçürməklə hamını heyretə gətirdi. Mərhum alim 1924-cü ildən başladığı fəvqaladə «ötürmələr»ini ardıcılıqla 1931-ci ilədək yer sakinlərinə çatdırdı. O biri dünyadan gələn məktublardan orta həcmli bir kitab hazırlamaq olardı.

Mayers ölümdən sonrakı həyatın strukturunu və şəraitini kifayət qədər relyefli şəkildə canlandıraraq təsdiqləyirdi ki, fiziki insan daim genişlənən, inkişaf yönü, təkamüllü enerjinin – şüurun daşıyıcısıdır. Fiziki bədən ölümə məhkumdur, lakin xüsusi enerji, fikir, ağıl, güc mənbəyi kimi şüur kosmik və əbədi xarakterlidir. Ona görə də bədənin fiziki ölümü ilə insan təfəkkürü fəaliyyətini başa vurmur. Şüurun əsas yaradıcı prosesi – həyatı bir daha fiziki formaya yönəlməklə deyil (lakin başqa varlığa keçməsi mümkündür), fikri, mənəvi, ruhi mahiyyətini xüsusi enerji halında tam qorumaqla əbədi davam etdirilir.

5 YAŞLI UŞAĞINI XILAS ETMƏK ÜÇÜN ANANIN RUHU BU DÜNYADA QALDI

Keçən əsrin 80-ci illərində Füzuli rayonunun Arayatlı kəndində ölümdən sonrakı həyatı təsdiqləyən qəribə bir əhvalat baş vermişdi. Keçmiş Sovetlər İttifaqında mərkəzi qəzetlərdə işıqlandırılan bu sirli hadisə Mayersin məktubundakı təsvirlərlə üst-üstə düşür. Yaşlı nəslin nümayəndələri yaxşı xatırlayırlar...

Gecəsini-gündüzünü torpağa bağlayan bu kişinin cavan ömür-gün yoldaşı beş yaşlı körpə qızını gözüyaşlı qoyub dünyasını dəyişmişdi. Qohumlar bir yerə yığışib ev-eşik boş qalmasın deyər suçu Əlini dul və sonsuz qadınla evləndirirlər. Kişi bu nigaha ona görə asanlıqla razılıq verir ki, övladına gələn qadının həyan olacağına ümid bəsləyir və istəyir ki, körpəsinin göz yaşlarını tezliklə qurutsun. Ev sahibi yaz gırəndən gecəyədək torpaqla əlləşir, həyat-bacada az görünür.

Ögey ananın ilk gündən uşaqdan zəhləsi gedir. Çünki nə qədər çalışır, yenə körpə ona ana kimi yanaşmır. Qadın görür ki, kişi övladına ondan çox diqqət verir. O, evə uşaq baxıcısı kimi gətirilib. Birinci ərindən ayrılmasının səbəbi hamilə qalmaması idi. Bu evdə isə, əksinə uşaq onunla ərinin arasında keçilməz qayaya çevrilmişdi. Qadının kin-küdurəti günbəgün artır, körpəni gözümçixdiyə salır, halal yemək-içməyini burnundan gətirir. Uşaq bəzən sübh açılanadək gözlərini anasının divardan asılan şəklinə zilləyib için-için ağlayır. Atasının duyuc düşüb qanı qaralmaması üçün hər səhər onu gülərüzlə tarlaya yola salır.

Kəndin aşağısından dəmir yolu keçirdi. İnsanlar şirin yuxuya gedəndən sonra qatar takkatarakla bir neçə anlığa sükutu pozurdu.

Ayazlı bir gecə idi. Naməlum qadının bağırtısı o teplaxodun mürgüləyən maşinistini sirkələyib ayağa qaldırdı. Kişi özündən asılı olmayaraq qabağa baxdı. Relslər sola buvrulub hündür ağacların arasında

gözdən itirdi. Yol açıq idi, təhlükəli bir şey gözə dəymirdi. Maşinist özünü toplayıb diqqətlə ətrafa nəzər saldı. Qulaqlarına yenə həmin səs dəydi. Onu qara basmırdı, bir qadının yalvarışı lap yaxınlıqdan eşidilirdi:

-Qardaş, qatarı saxla, balama zülm vermə.

Maşinist başını pəncərədən çıxarıb arxaya baxanda gözlərinə inanmadı. Qara, güllü kəlağayı çiyinlərinə tökülmüş cavan bir qadın dəmir qapıdan asılmışdı, göz yaşlarını sel kimi axıdırdı.

-İnsafa gəl, qatarı saxla, - deyirdi.

Maşinist qeyri-ixtiyari əl atıb əyləci özünə tərəf çəkdi. Qatar ağır təkərləri ilə dəmir relslərdə qığılcım çıxarda-çıxarda silkələnib yerində durdu. Kişi tələsik qapını açdı ki, qadını tutub yıxılmağa qoymasın, lakin onu görmədi. Elə bildi əlləri üzüldüyündən aşağı diyirlənib. Tez vaqondan yerə tullandı. Arxaya doğru xeyli irəliləyib sağ-solunu axtardı. Gözünə heç kəs dəymədi. Birdən qulağına körpə uşaq xırıltısı gəldi. Tez səsə doğru cumdu. Qatarın qarşısında – dəmir yolunun meşəyə burulduğu yerdə bir uşaq qumun üstə uzadıb saçını və ayaqlarını relslərə bağlamışdı. Əgər qadın qatarı saxlatmasaydı, təkərlər zavallı uşağın başını bədəninədən ayıracaqdı. Maşinist özünü itirsə də, uşaq açdı, qucağına alıb qatara mindirdi. Stansiyaya necə çatdığını bilmədi. Qatarı platformada saxlayan kimi milis bölməsinə gəldi. Başına gələnləri rəisə danışdı. Uşaqı tanıdılar. Evə - atasının yanına apardılar...

...Ev sahibi tarladan yorğun qayıtdığından bu gün

Xəyanətkar qadını həbs etdilər. Lakin maşinistdən və uşaqdan başqa heç kəs inanmadı ki, dəhşətli faciənin qarşısını ölmüş ananın meşədə dolaşan ruhu alıb.

körpəsinə baş çəkmədən yerinə uzanıb yenidən yuxuya getmişdi. Ögey ana isə gecənin bu aləmində, bir az olardı ki, qapını arxadan bağlayıb evdən çıxmışdı, çəpərlərin dibi ilə sürünə-sürünə meşəyə doğru adımlamışdı.

Əli kişi səs-küyə ayılıb yuxulu halda qapını açanda uşağını yad adamın – maşinistin qucağında gördü, duruxdu. Elə bildi hələ də rəya görür. Milis rəisi baş verən hadisəni ona danışdı. Maşinist isə uşağı içəri aparıb dəmir çarpayıya uzatdı. Birdən onun gözləri divardakı şəkllə sataşdı:

-Baxın, bu, odur!..

Həminin nəzəri ona yönəldi. Maşinist şəkli asılqandan götürüb işığa tutdu və sözünə davam etdi:

-Bu qadın məni xəbərdar etməsəydi, uşağın başı üzüləcəkdə. O, teplovozun qapısından sallanmışdı.

Ev sahibi və milis rəisi təəccüblə bir-birinin üzünə baxdı. Əli kişi dedi:

-Ola bilməz. Axı o qadın beş ay əvvəl rəhmətə gedib.

Maşinist yenə öz sözünün üstündə durdu:

-Allah haqqı, bu qadın idi...

Ananın qəbirdən xortlayıb qatara minməsinə inanmasalar da, bir məsələ aydın idi. Ögey ana uşağı öldürmək istəmişdi. Kənd yuxuya gedəndən sonra

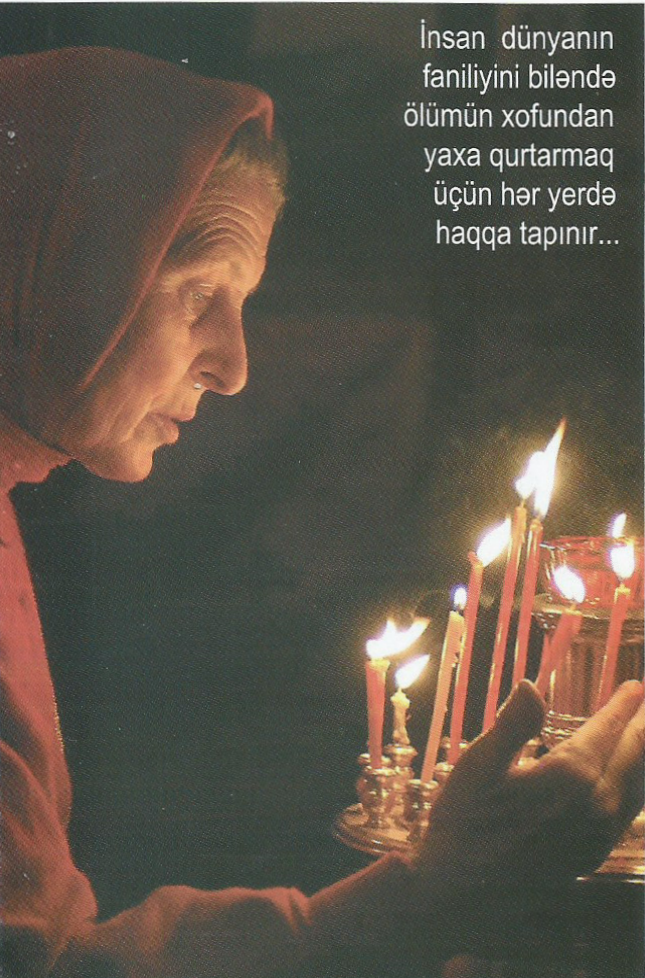
körpəyə demişdi ki, "Anan səni yanına çağırır, dur geyin, gedək". Sonra onu aparıb rəllərə bağlamışdı: "Burda uzan, gözünü yum, – demişdi, - indi anan gələcək..." Uşağı orada buraxıb evə qayıtmışdı ki, əri işdən dönəndə arvadı görsün, baş verəcək qəzada ondan şübhələnməsinlər. O, kişini yuxuya verib özünü təzədən hadisə yerinə ona görə çatdırmaq istəmişdi ki, izi itirsin. Guya gecə təsadüfən otağa girəndə uşağı yatağında görməyib. Tez yollara düşüb ki, həmişə "Anam məni çağırır, yanına gedəcəyəm" deyən körpəni tapıb evə aparsın. O, bu uydurmasını son bir ay ərzində kəndin bütün arvadlarının beyninə yeritmişdi.

Xəyanətkar qadını həbs etdilər. Lakin maşinistdən və uşaqdan başqa heç kəs inanmadı ki, dəhşətli faciənin qarşısını ölmüş ananın meşədə dolaşan ruhu alıb.

Hadisəni Meyersin o dünyadan göndərdiyi məktublardakı təsvirlərlə əlaqələndirəndə oxşarlıq açıq-aşkar nəzərə çarpır. Ana hələ birinci mərhələdə qaldığından körpəsinə unuda bilmir. Nəhayət, uşağın həyatı təhlükə qarşısında qalanda güc tapıb maşinistin gözünə görünür. Və bəlkə də bu cəsarətli addımı onun növbəti mərhələlərə asanlıqla keçməsinə şərait yaradıb...

Meyersin ölümündən düz 20 il sonra İrlandiyada yaşayan ekstrasens qabiliyyətli bir gənc qadın alimin o dünyadan göndərdiyi məktublarnın mətnini kağıza köçürdü...

İnsan dünyanın faniliyini biləndə ölümün xofundan yaxa qurtarmaq üçün hər yerdə haqqa tapınır...

ÖLÜMDƏN SONRAKI HƏYATIN TƏSDİQİ ÜÇÜN ÜÇ YENİ TEST

Bəzi tədqiqatçılar ölümədən sonra həyatın mövcudluğunu sübut etmək üçün maraqlı yollar düşünüblər. Daha doğrusu, dünyalarını dəyişəndən sonra yaşadıklarını hansı yollarla Yer sakinlərinə çatdıracaqlarını dəlillərlə əsaslandırmaq istəyiblər. Psixi hadisələri öyrənən cəmiyyətin əsasını qoyan Frederik Meyers ölməmişdən qabaq yazdığı bir məktubu zərfin içərisinə qoyub bağlayır. O bildirir ki, öləndən sonra «o biri dünyadan» xəbər göndərəcək... Meyers, doğrudan da, ölümündən iyirmi il sonra «o biri aləm»dən müəmmal şəkildə məlumatlar ötürdü, lakin tamam başqa şeylərdən danışdı, bir kəlməsi belə məktubda yazılanlarla üst-üstə düşmədi. İllər keçdi. Məsələyə şübhə ilə yanaşanların sayı çoxaldı. Meyersin buraxdığı səhvləri düzəltmək məqsədi ilə üç yeni test işlənib hazırlandı. Hər biri ayrılıqda elə formada düşünüldü ki, telepatiya və uzaqgörənlikdən istifadə də istisna edildi. İngilis parapsixoloqu Robert Q.Taules

şərtləşdiyi kimi ölümündən sonra yoxlama məlumatını şifrələnmiş halda göndərdi. Şifrələrin açarı naməlum bir şəxsin əlində olduğundan oxunmadı. Amerikalı psixiatr İen Stiven-son «qəsr əməliyyatı» testini meydana atdı. Belə ki, çəpərlənmiş (sözlü) açar müəyyən formulu əsasında rəqəmlərin ardıcılığından yaranmalı idi. Amerikalı vəkil və tanatologiya (ölüm haqqında təlim) sahəsində mütəxəssis Artur S.Bergerin "kəşf"inə görə isə göndərilən gizli məlumatın kodunu yalnız nəşr tarixi və mətbəəsi məlum lüğəti əldə edib ilk açılan səhifəsindən uyğun sözü seçməklə tapmaq mümkün olacaq. Robert Q.Taules 1984-cü ildə ölüb və hələ də göndərdiyi məlumatın şifrələri açılmayıb. Bergerin testinin öyrənilməsinə isə yenidən başlanılıb. Stiven-sonun «qəsr əməliyyatı»na gedən yol da tapılmayıb. Alimlər belə hesab edirlər ki, ölümədən sonra həyat varsa, bu testlər onun təsdiqlənməsində böyük rol oynayacaq.

ARKTİKA 2040-CI İLƏDƏK ƏRİYƏ BİLƏR

Alimlər xəbərdarlıq edirlər ki, Şimal qütbü dənizlərinin əriməsi bütün dünyaya öz təsirini göstərəcək.

Alimlər bildirmişlər ki, global istiləşmə əsrin sonunadək Arktika dənizini əridə bilər.

Təbiət Elmləri Birgə Tədqiqat İnstitutundan baş tədqiqatçı alim Mark Serrez bildirmişdir ki, əgər dəniz yayda əriyərsə, güclü

d

əriyə

Düni

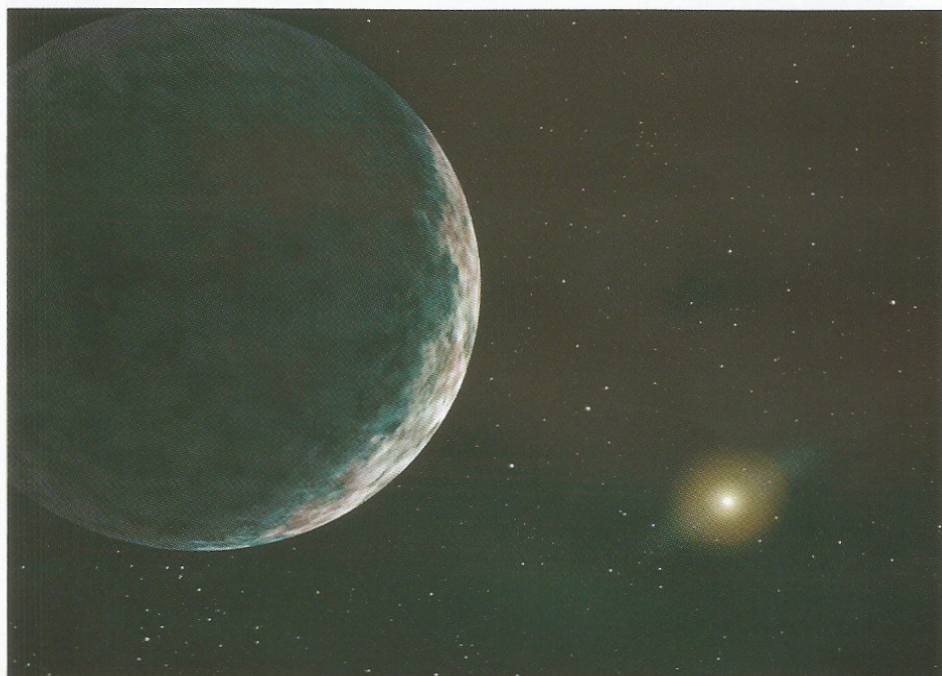
mövsümü dəniz buzlaqlarının geri çəkilməsinə görə qısaldığından qütb ayları və suitləri getdikcə arıqlayırlar.

UB 313
3000 km

GÜNƏŞ SİSTEMİNİN ONUNCU PLANETİNİ KƏŞF EDİBLƏR

Amerikalı astronomlar Günəş sistemində yeni planet kəşf ediblər. Bu barədə Pasadena şəhərindəki Kaliforniya texnoloji institutunun astronomiya professoru Maykl Braun xəbər verib.

Bu səma cismi, yeni planet Günəş sisteminin ən uzaq kosmik obyektidir. O, Günəşdən 14,5 milyard kilometr məsafədə yerləşir. Bu isə Yer ilə müqayisədə 97 dəfə, Pluton ilə müqayisədə isə 3 dəfə uzaqdır.

Onun orbiti Günəş sistemi müstəvisinə nəzərən 45 dərəcəli bucaq altında yerləşir, Günəş ətrafında dövrətmə müddəti isə 560 il təşkil edir.

Səma cismi ölçü və tərkibinə görə Plutona oxşardır. 2003UB313 indeksini almış yeni planetə, onu kəşf edən şəxs tərəfindən Beynəlxalq Astronomiya Birliyinə ad qoymaq təklif edilib. Lakin ad yalnız birlik öz fikrini bildirəndən sonra qoyulacaq.

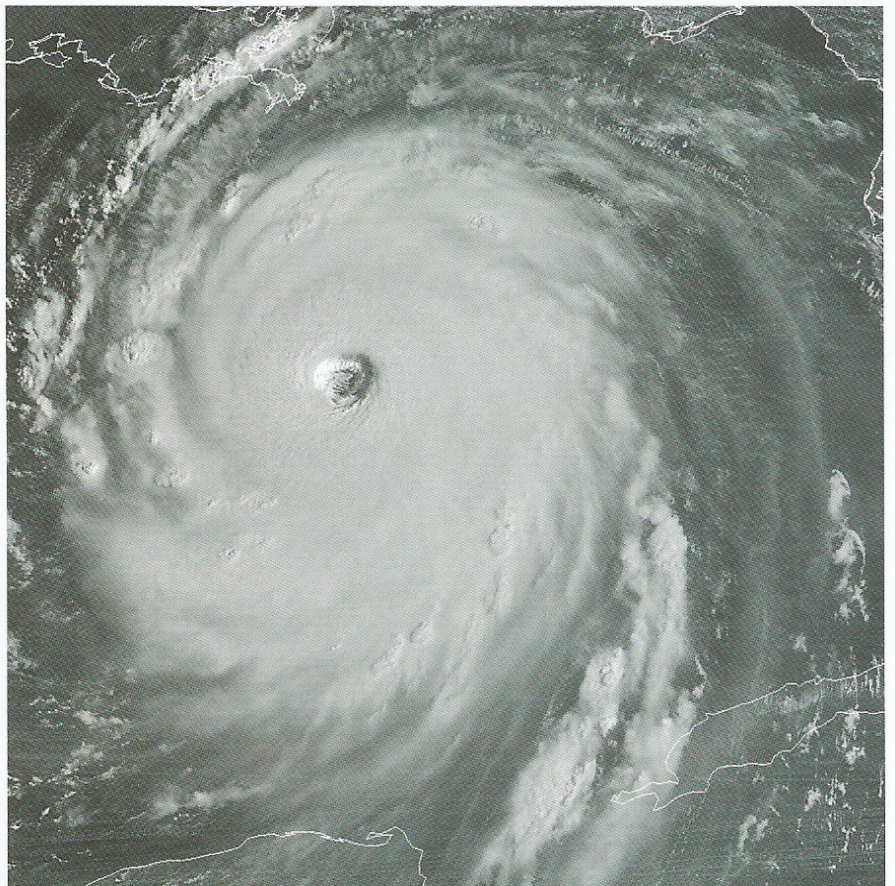

TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ

AZON QATININ GƏLƏCƏK PERSPEKTİVLƏRİ

Hazırda azon qatını dəşən maddələrin (ADM) tənzimlənməsinə baxmayaraq, azon qatının kəskin dəşilməsi davam edir, o cümlədən xlor və bromun maksimum stratosfer qatının növbəti onillikdə üzə çıxacağı bildirilir. Gələcəkdə hər hansı tədbirlər götürülməzsə, azon dəliyi 2050-ci ildən sonra da qalacaq.

Bununla belə, troposferdə süni xlor tərkibli kimyəvi konsentrasiyalarda (yəni ADM-in azon qatına buraxılma dərəcəsi artıq azalıb) baş verən dəyişikliklərə əsasən Montreal Protokolunun uğuru artıq müşahidə edilmişdir. Hazırda Avropa Komissiyası tərəfindən müxtəlif ADM-lərə qarşı mübarizə müddətini tezləşdirmək və bununla da azon qatını əlavə lazımı müdafiə vasitələri ilə təmin etmək üçün digər tədbirlər irəli sürülür.

AZON DƏLİYİ ARTIQQ BÖYÜMÜR

ABŞ-ın aparıcı alimləri Yerin atmosferində Antarktida üzərində mövcud olan azon dəliyinin artıq böyüməməsi haqda mülahizələr irəli sürüblər.

Azon qatı Yeri insanlara, heyvanlar və bitkilərə zərərli təsir göstərən ultrafiolet şüalarından qoruyur.

Azon dəliyi 1986-cı ildə aşkar edildikdən sonra azon qatını məhv edən kimyəvi maddələrin istifadəsindən imtina etmək barədə beynəlxalq sazişlər imzalanmışdır.

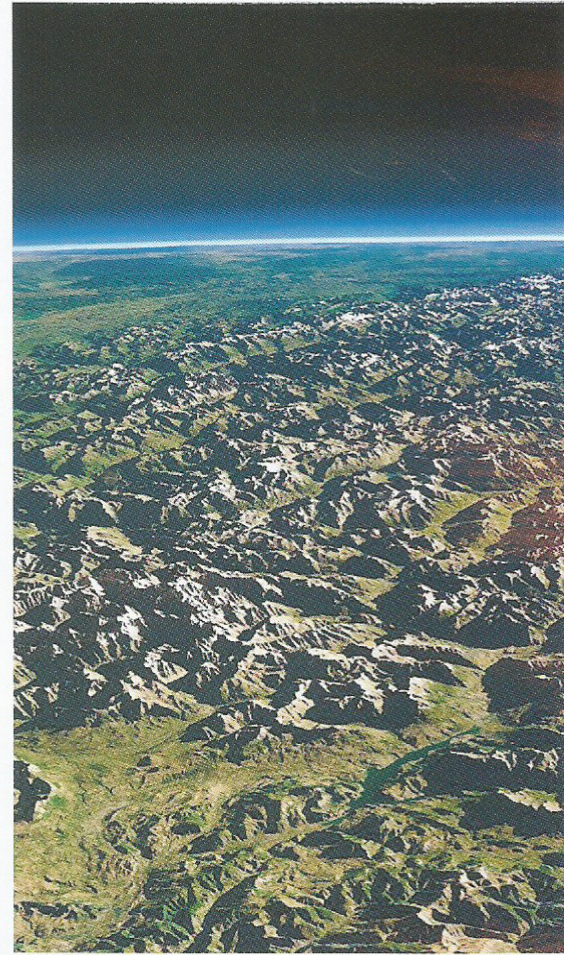
Alimlər dəliyin ən yaxın 60 il müddətinə bağlanmasına ümid edirlər.

AZON – EYNİ ZAMANDA DOST VƏ DÜŞMƏNDİR

Yer atmosferinin vəziyyətinin monitorinqi beynəlxalq əhəmiyyətli məsələyə çevrilir. Yerdə həyatın gələcəyi bir çox amillərdən asılıdır və azon – sonuncusu deyil. Çünki bu qaz canlılarda dəri zədələmələri ilə nəticələnən Günəşin ultrabənövşəyi şüalanmasının qarşısını alır.

Bununla belə, azon qüvvətli oksidləşdiricidir. Onunla nəfəs alma ağciyər xəstəliklərinə gətirib çıxara bilər. Azon astma, ağciyər emfizeması və ya xroniki bronxitdən əziyyət çəkənlər üçün xüsusilə təhlükəlidir.

Məhz ona görə də, azon 20-30 kilometr hündürlüyündə olanda – əvəzolunmaz nemət, atmosferin aşağı qatlarında isə - ziyandır.

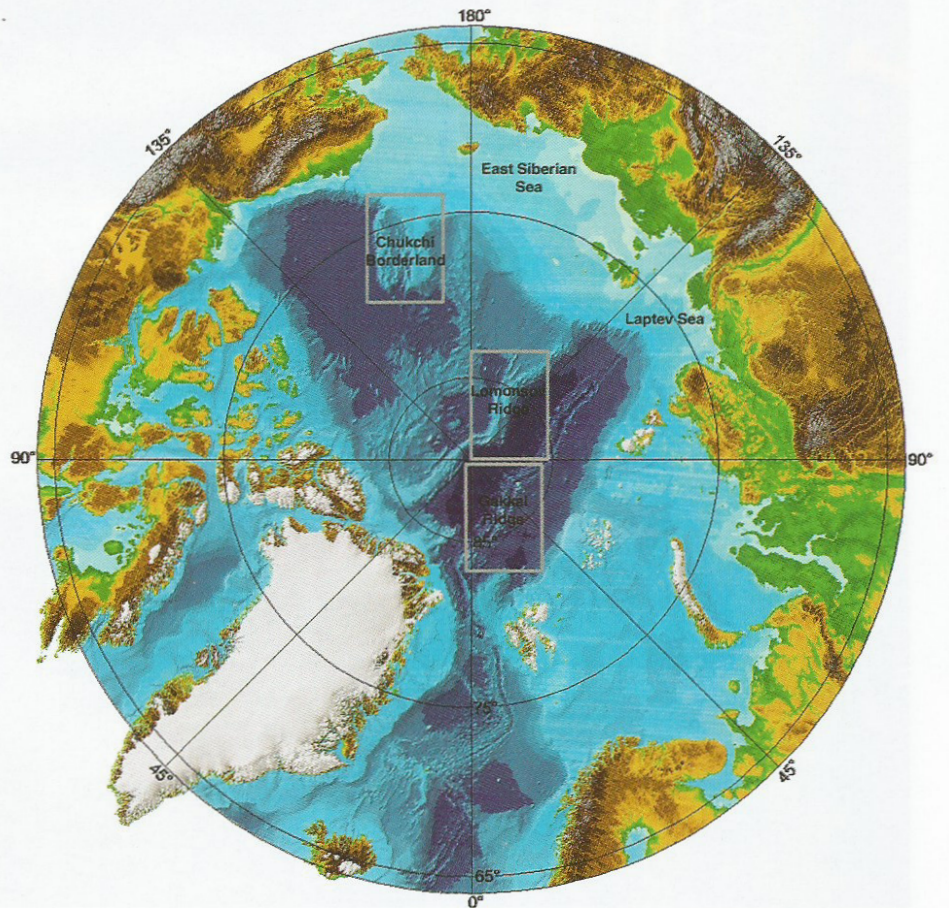
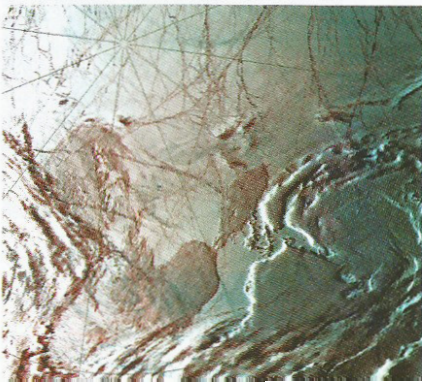

ŞİMAL MAQNİT QÜTBÜ YERİNİ DƏYİSİR

Şimal maqnit qütbü tezliklə Kanadanı tərk edib Sibirə yerini dəyişə bilər. Rusiya isə məşhur şimal parıltısından məhrum ola bilər. Bu barədə Kanadanın Geoloji Komissiyasının üzvü Larri Nyuitt xəbər verib. “Şimal qütbünün yerdəyişməsi indiki istiqamətdə və təpələrlə davam etsə, 2007-ci il üçün o, Kanadanın ərazisini tərk edə bilər, - geoloq xəbər verib. – Bundan sonra qütb Alyaskanın yanından keçəcək və təqribən 50 ildən sonra Sibir ərazisində olacaq”.

Ümumiyyətlə burada qeyri-adi heç bir şey yoxdur: maqnit qütbü hər il 10-40 km qədər yerini dəyişir. Lakin alimlərin müşahidələrinə əsasən, son 25 il ərzində bu proses həddindən artıq sürətlənib. Axırncı dəfə geomagnit sahəsinin istiqamətinin dəyişməsi 750 min il bundan qabaq baş verib.

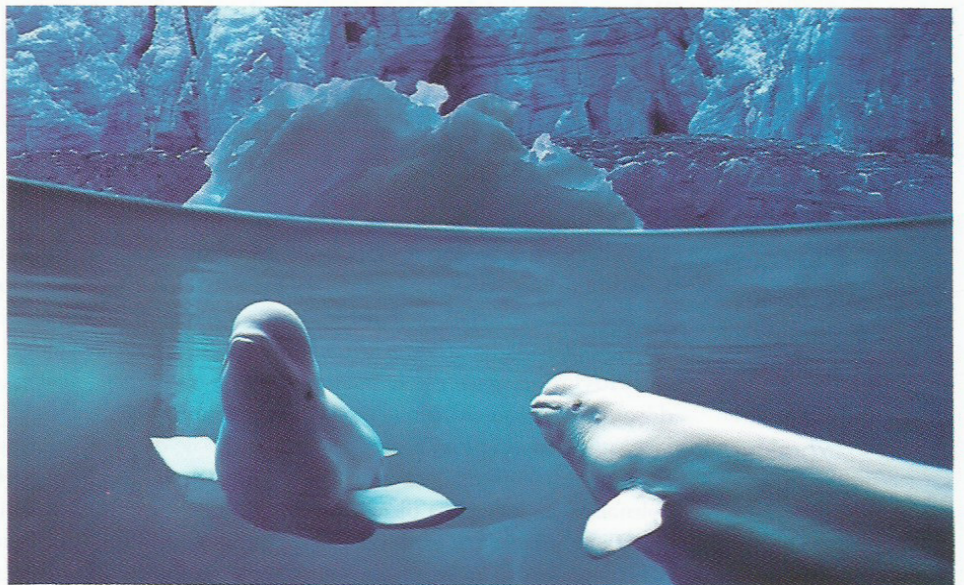
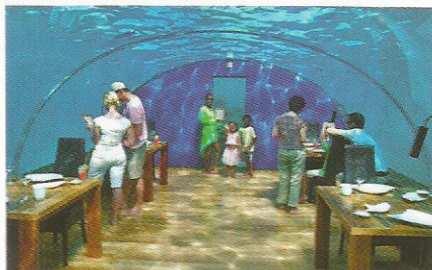
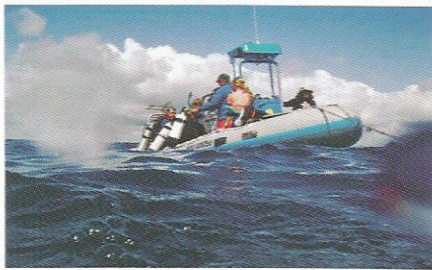

OKEANIN VARLIĞI BİR AXINDAN ASILIDIR

Bütün dünya okeanında həyat qidalı maddələrlə zəngin dərinlik sularını səthə qaldıran Cənub yarımkürəsindəki bir okean axınından asılıdır. Okeanoqraflar okean sirkulyasiyasının bir neçə istiqamətini ayırırsalar da, Princeton universitetində aparılan yeni tədqiqat göstərib ki, okeanlardakı biofəallığın üçdə dörd hissəsi yalnız bir axından asılıdır. Bu sirkulyasiyanın dəyişməsi nəticəsində bütün okeanların məhsuldarlığı dörd dəfə azala bilər.

LƏNKƏRAN MƏTBƏXİ

Lənkəranın mətbəx mədəniyyəti qədimdir, zəngindir. Arxeoloji qazıntılar zamanı Lənkəran ərazisində qədim insanlara məxsus və daşdan düzəldilmiş tava, həvəngdəstə, müxtəlif növ mətbəx çapacaqları, gil qab nümunələri, piyalə qırıntıları, saxsı sərnici (su qabı), antik dövrə aid kuzə, eramızdan əvvəl III-I əsrlərə aid gil küplər tapılmışdır.

Bölgədə təkcə dünydən 21 növ xörək hazırlanır. 23 növ ət xörəyi, 7 növ quş ətidən, 20 növ mənhsulundan, 9 növ balıqdan hazırlanan xörəklər məlumdur.

Digər xörək növləri olan ləvəngilər dadlı xörəklərdən hesab olunur. Bunlardan əlavə 8 növ aş, 5 növ kükü, 28 növ meyvə xörəyi, müxtəlif növ sırdaqlar məlumdur.

Lənkəran mətbəxi öz zənginliyi ilə digər regionların mətbəxindən fərqlənir. Bu fikri gözəl Lənkəran diyarına qonaq gəlmiş və bu diyarın dadlı, ləziz yeməklərini dadmış hər bir kəs təsdiqləyər.

Lənkərandə hazırlanan xörəklər:

Plovlar: daşma plov, süzmə plov, qara plov, döşmə plov, şüyüd plov, paxla plov, boranı plov, lərgə plov, mərci plov, kartof plov, lobya plov, düyü halvəsi, düyü löküsü, çəngürü, düyü firnis, ağ aş, çölmək plov, kəlləpaça plov və s.

Balıq xörəkləri: girdəbic balıq (ləvəngili ziyad), balıq sırdağı (xüsusilə çapaq balığından), qovurma

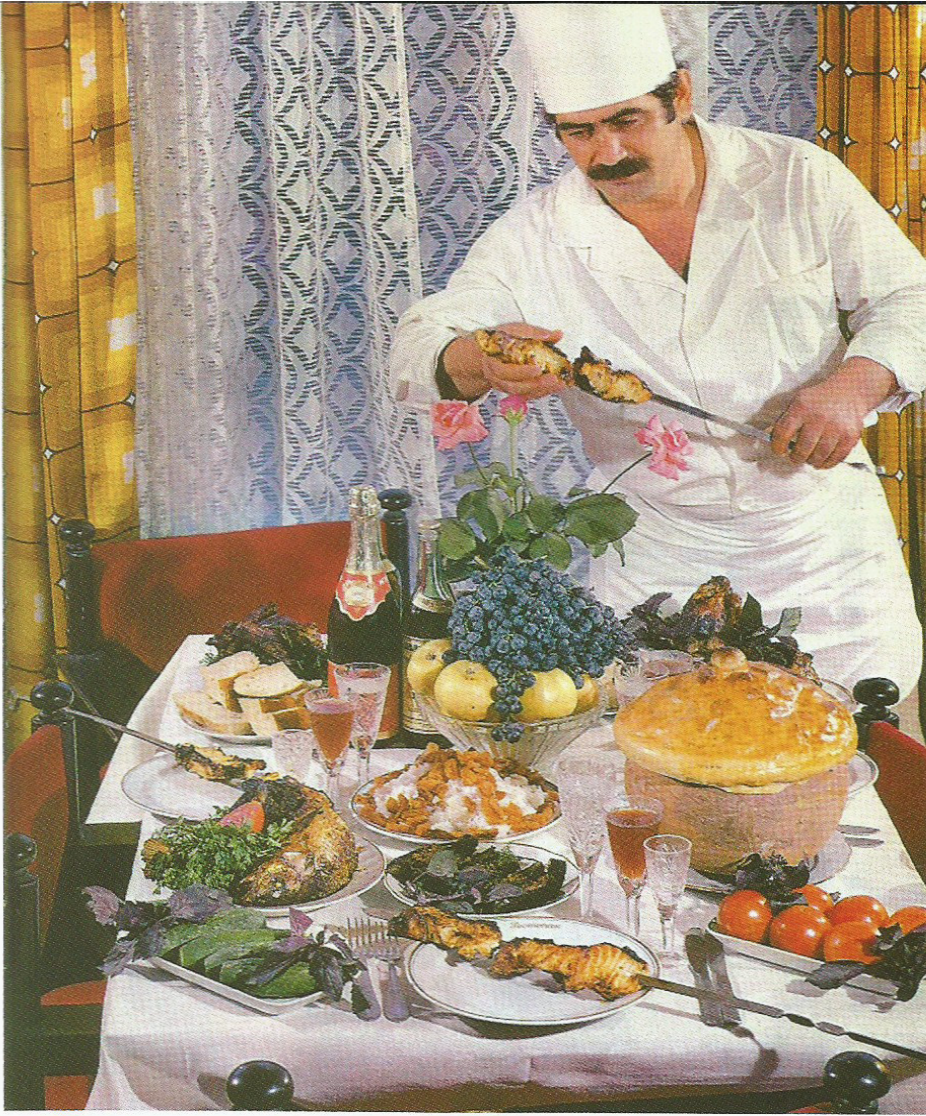
balıq, balıq kababı, soyutma balıq, şor balıq, təndirdə qızardılmış balıq, çəki girdəbic, balıq kürüsü və s.

Xuruşlar (ət, quş və toyuqdan hazırlanan xörəklər): Cücə kababı (ləvəngili), taskababı, çığırtma, murkutuş, müsəmma, fisincan, mütəlcəm, turşakabab, tikə-kabab, lülə kabab, tava-kabab, qiyməqatıq, səbzıqovurma, şirinqovurma, şami, çölmək kababı, plovaltı (qasqaldaq-çingir, ördək, yelbə), cızbiz, piti, küftə-bozbaş, tikə-bozbaş, kəlləpaça, xaş, qiyməbadımcan, badımcan sırdağı, tənək yarpağı dolması, kələm dolması, yelpənək dolması və s.

Kükülər: səbzi kükü, kartof küküsü, badımcan küküsü, qoz küküsü, ət küküsü.

Undan hazırlanan xörəklər: xəşil, düşbərə, əriştə, quymaq, umac, xəngəl, fəsəli, qutab və s.

Südlü yeməklər: bulama, südlü aş, firni və s.

Aşlar: ayran aşı, hədiy aşı, turşulu aş, ağ aş, boranı aşı və s.

Şirniyyatlar: tərhalva, umac halvası, şəkərbura, paxlava, qəndi külçə, şorçörəyi, bişi, bamiyə, qurabiyə, ziren çörək, peşmək, məcüm halvası, səməni halvası və s.

RAMAZAN QAFARLI

NƏRGİZ ÇİÇƏYİ

(AMARYLLIDAEAE)

«Yaşamaq üçün günəş, azadlıq və kiçik çiçəklər lazımdır», - Böyük nağılçı Hans Xristian Andersen bu sözləri yazmaqda haqlı idi. Həyatımızı çiçəklərsiz, güllərsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Dünyaya gözümüzü açanda analarımız bizə «gül balıslı gül beşikdə» layla çalmış, bağçaya, məktəbə çiçək dəstələri ilə yola salmış, orta təhsili başa vuranda, instituta daxil olanda, diplom alanda, ailə quranda, ad günlərində, qonaq gələndə - demək olar ki, ömrümüzün bütün bayramlarında gülə, çiçəyə tutulmuşuq. Güllər, çiçəklər həyatın və təbiətin gözəlliklərini duymaqda insanlara həmişə yardım etmişdir. Bəşər övladı yaranıb ayağını yer üzünə qoyduğu andan güllərə, çiçəklərə heyran qalmış, ən gözəl hislərini və duyğularını onlar vasitəsi ilə formalaşdırmışdır.

Əfsanələr və xalq mahnıları bu sahədə birinciliyi əldə saxlasa da, saflıqdan, gözəllikdən, mənəvi ucalıqdan bəhs edən hər bir folklor nümunəsində onlara üz tutulmuşdur.

Bəşər övladı yaranıb ayağını yer üzünə qoyduğu andan güllərə, çiçəklərə heyran qalmış, ən gözəl hislərini və duyğularını onların vasitəsilə formalaşdırmışdır. Ona görə də mifik təfəkkürdə güllərə və çiçəklərə də xüsusi yer ayrılmışdır. Güllər və çiçəklər ritualların da əsas atributlarından biri olmuşdur. Neçə min il qabaq ulu babalarımız ilin müxtəlif çağlarında xüsusi gül, çiçək bayramları keçirmişlər.

Azərbaycan türklərinin yaratdığı bir silsilə əfsanələrdə güllər və çiçəklər saf məhəbbət simvoluna çevrilmiş və özünəvurgunluqdan tutmuş torpağın yetişdirdiyi bütün dəyərli varlıqlara hörmət bəsləməyi şərtləndirən ən əsas vasitə kimi özünü göstərmişdir. Şöhrət, hünər, bolluq, sərvət haqqında danışılarda poetik obraz kimi daha çox güllərə və çiçəklərə müraciət edilmişdir.

Nərgiz çiçəyi (Narsis) - özünəvurgunluq rəmzidir. Arx qıraqlarında, suya yaxın yerlərdə yetişən Nərgiz çiçəyinin

biçimli qamətinə, möhtəşəm görünüşünə biganə qalmaq mümkün deyil. Bu çiçək şairlərə ilham verən və lirik şerlərin misralarında bədii obraza çevrilən bitkilərdən biridir. Adətən, mart - aprel aylarında açır (bu qış havaların xoş keçməsi Nərgizi yanvar ayının sonlarında oyanmağa məcbur edib, qərribə olsa da, indinin özündə də bağlarda torpaqdan baş qaldıran Nərgizə rast gəlmək mümkündür) və kəskin, güclü iyə malik olur. Deyirlər, Nərgiz çiçəklərindən böyük dəstə bağlayıb otaqda saxlamaq təhlükəlidir, adamda baş hərlənməsi yaradır. Təsadüfi deyil ki, "Narsiss" - yunanların "narkao" sözündən əmələ gəlmişdir ki, hərfi mənası "huşu aparan" deməkdir. Ləçəkləri incə, ağ-sarı rəngli və parıltılıdır. Nərgiz çiçəyinin başı həmişə yana əyilir. Ona arx qırağında rastlaşanda adamda belə təsəvvür yaranır ki, boynunu aşağı salıb suda öz əksinə tamaşa edir, gözəlliyi ilə öyünür. Gədəbəyin Qalakənd yaşayış məntəqəsinin qocaları

danışır ki, güya «Nərgiz gözəl bir oğlan imiş. Deyilənə görə, Nərgiz bir gün göldə əl-üzünü yuyarkən öz əksini suda görür və hiss etmədən əksinə valeh olur. Nərgizə elə gəlir ki, dünyanın ən ağıllı adamı göldən ona baxır, bu baxışla hər şey böyük məna kəsb edir. Nərgizə elə gəlir, dünyanın ən qüvvətli, qüdrətli, sehrkar adamı ona baxır, bu baxışda hər şey gözəlləşir - quru bu daqlar belə dərhal yarpaq açır. Bu baxışla hər şey - zəif həşəratlar da özündə fil gücü tapır. Beləliklə, gözəl Nərgiz öz-özünə vurulur. O nə edəcəyini bilməyərək, öz əksini qucaqlamaq istəyir. Özünü gölə tullayıb məhv edir. O gündən özünə vurulmağın acı nəticəsini, aqibətini hamı görür». Bu əfsanəni dinlədikcə adamın yadına qədim yunan mifi düşür:

Qeyri-adi gözəlliyə malik gənc Narsiss Ninfanın məhəbbətini rədd edir. Ninfanın ümitsizlikdən üzülür, cavabsız sevgisi, ehtirası onu qurudub əks-sədaya çevirir və son nəfəsində lənətlər yağdırır ki, "qoy Narsissin də qismətinə cavabsız eşq düşsün. Vurulduğu şəxsin ürəyinə heç vaxt yol tapa bilməsin".

...İsti yay günlərinin birində dodaqları çatlayan Narsiss bir bulağa rast gəlir və ►

göllənmiş suya doğru əyilir ki, susuzluğunun qarşısını alsın. Şəffaf suda öz əksini görür və heyrətdən yerindəcə donub qalır. Yangısını belə unudur. Çünki o anadək suda gördüyü gözəl bənzər məxluqla rastlaşmamışdı. Narsiss öz əksini başqası bilib ona dəlicəsinə vurulur, halı pərişanlaşır, dincliyi yoxa çıxır. Hər səhər gün doğanda bulağın başına gəlir, əyilib suda istəklisinə baxır və qollarını uzadır ki, onu qucaqlasın, lakin əllərini suya salan kimi hər şey puç olur. Bir müddət gözləyir. Su durulanda baxır ki, yenə vurğunu olduğu onunla üzbəüz durub...

Qaş qaralanadək "sevgilisi" Narsisslə gizlənpaç oynayır. Narsiss onunla hey yaxınlığa can atır, lakin bütün cəhdləri boşa çıxır. Narsiss nə yeyir, nə içir, nə də gözüne yuxu gedir. Nəhayət, elə hala düşür ki, bütün taqətini itirir, bulaqdan uzaqlaşmağa belə özündə güc tapmır və hamının gözü qarşısında əriməyə başlayır. Narsissin şux qamətindən əsər-əlamət qalmır. Bir səhər camaat yuxudan duranda görür ki, Narsissin bulaq başında izi-tozu da qalmayıb. Onu sonuncu dəfə torpağın hansı hissəsində müşahidə etmişdilər, orada gözəlliyi və kəskin qoxusu ilə ürəklərdə soyuqluq yaradan, ağ-sarımtıl rəngli, ətirli çiçək bitir.

Deyənlərə görə, o çağlardan bədqıliq intiqam tanrıları başlarına narsiss çiçəyindən çələng qoyurlar. Narsiss haqqında yaranan mif gerçəklikdə özünə vurğunlara, şəxsiyyətinə pərəstiş edənlərə qarşı hökm kimi səslənir. Seyrçilik xəstəliyinə tutulmanın bir şəxsin təmsalında faciəsini göstərir. Başqalarının yaxşı cəhətlərinə göz yumub, ancaq özünü sevənlər olan-qalan dəyərlərini də itirirlər. Yəqin ki, oxucu "Yanardağ əfsanələri" (toplayanı S.Paşayevdir) toplusundan gətirdiyimiz birinci nümunənin yunan mifi əsasında qondarıldığını görürlər. İlk növbədə, Azərbaycanda Nərgiz ancaq qızlara verilən addır. İkincisi, qəhrəman, nədənsə, özünü gölə atıb boğulur və çiçəyin göldən çıxmasını əsaslandırmaq mümkün olmadığı üçün sonda ünvanlaşma verilmir, başqa sözlə, özünə vurulan oğlanın Nərgiz çiçəyinə çevrilməsini təsdiqləməyə nə söyləyicinin, nə də toplayıcının cəsarəti çatır. Nərgiz (Narsiss) çiçəyi dünyanın müxtəlif xalqlarında tarixin ayrı-ayrı dövrlərində məhəbbətlə yad edilib və başqa-başqa mənalar kəsb edib.

Sonuncu Midiya hökmdarı Astiaqın nəvəsi, İran dövlətinin banisi Kir Nərgiz çiçəyini "gözəlliyin yaradıcısı, ölməzlik gətirən səadət" adlandırır. Qədim romalıları döyüşdən qələbə ilə qayıdan döyüşçüləri sarımtıl-parıltılı Narsisslə qarşılayırdılar. Qədim Pompeyin divarlarında bu çiçəyin şəklinə də rast gəlmək mümkündür. Çinlilərin Yeni il bayramında hər evdə Nərgiz çiçəyinin olması vacibdir. Xüsusilə Quanjouda məxsusi saxsı kasalarda, nəm qumda və plantasiyalarda Narsiss çiçəyini yetişdirirlər.

Nərgiz çiçəyi Avropaya 1570-ci ildə Konstantinopoldan (indiki İstanbul) gətirilib. Bir ingilis lorduna hədiyyə kimi göndərilmiş, əvvəl ancaq onun bağında yetişdirilmiş, sonra hamı bu çiçəyə maraq göstərmiş, nəhayət, Nərgiz çiçəyinə o qədər aludə olmuşlar ki, Narsissi Sevənlər Cəmiyyəti yaratmışlar. Almaniyada Nərgiz çiçəyi məhəbbət və xoşbəxt nikah rəmzi hesab edilirdi. Ərə gedən qızlar ata evində yetişdirdikləri Nərgiz çiçəklərini özləri ilə ər ocağına aparırdılar. Prussların qədim inancına görə, həmin çiçəklərin məhv olması yeni qurulan ailənin təməlinin düzgün qoyulmadığını bildirirdi. Ona görə də təzə gəlinlər Nərgiz çiçəyinə xüsusi qulluq göstərirdilər. İsveçdə hər il may ayının ilk istirahət günü xüsusi Nərgiz bayramı keçirilir, bütün binaların pəncərə və qapıları Nərgiz çiçəkləri ilə bəzədilir. Soyuğa davamlılığını nəzərə alan bağbanlar Nərgiz çiçəyinin onlarla növünü yaratmışlar. Nərgiz çiçəyinin əsl vətəni türk torpaqları olsa da, daha çox avropalılardan inancında əfsanələşmişdir. ►

NƏRGİZ RƏQSI

NƏRGİZ ÇİÇƏYİ AZƏRBAYCANDA

FİŞER ŞTERNBERGIYASI - STERNBERGIA FISCHERIANA

Status. Nadir areal azalan növdür.

Yayılması. Füzuli (Qara köpəktəpə, Dövlətyarlı, Yelligədik kəndləri), Ağdam (Göytəpə kəndi), Ağsu (Qalağaylı kəndi), Oğuz (Bucaq kəndi), Lənkəran (Çinarlı, Zəhmətəbad kəndləri), Şuşa (Topxana), Şamaxı (Şamaxı ətrafı) rayonları. Xaricdə – Şərqi Zaqafqaziya, Cənubi Tacikistan, İran.

Bitdiyi yer. Orta və aşağı dağlıq qurşaqlarının quru yamaclarında.

Ehtiyatı. Azdır.

Ehtiyatının dəyişilmə səbəbləri. Antropogen amillər.

Çoxalması. Soğanaqla çoxalır.

Becərilməsi. Azərbaycanın Botanika İnstitutunun botanika bağında (Bakı) becərilir.

Qəbul edilmiş qorunma tədbirləri. Xüsusi qorunma tədbirləri görülməmişdir.

Zəruri qorunma tədbirləri.

Füzuli rayonunda yasaqlıq yaratmaq. Geniş sürətdə becərmək, soğanağının və satışının qarşısını tam almaq lazımdır.

QIŞDA ÇİÇƏKLƏYƏN ŞTERNBERGIYASI

Status. Nadir, məhdud sahədə yayılan endemik növdür.

Yayılması. Qobustan (Qələndərtəpə, Şamaxı ətrafı) və Göyçay rayonu (Qaraməryəm kəndi).

Bitdiyi yer. Aşağı dağlıq qurşağın quru yamaclarında.

Ehtiyatı. Çox azdır.

Ehtiyatının dəyişilmə səbəbləri. Atropogen amillər.

Çoxalması. Soğanaqları vasitəsilə.

Becərilməsi. Bəzək bitkisi kimi becərilməsi məsləhət görülür.

Qəbul edilmiş qorunma tədbirləri. Qorunması üçün xüsusi tədbir işlənilib hazırlanmışdır.

Zəruri qorunma tədbirləri.

Göyçay rayonunda yasaqlıq təşkil edilməli, Şamaxı rayonu ərazisində geniş sürətdə becərilməlidir.

QAFQAZ XƏDİCƏGÜLÜ - GALANTHUS CAUCASICUS

Status. Arealı azalmağa olan nadir növdür.

Yayılması. Azərbaycanda Quba (Rus-tov), Şuşa (Keçal qaya və Topxana ətrafında), Füzuli (Dövlətkarlı), Cəlilabad (Musalı), Dəvəçi (Mumlu) rayonlarında bitir.

Bitdiyi yer. Meşənin nisbətən açıq hissələrində və kənarlarında, ağac və kolların ətraflarında.

Ehtiyatı. Çox azdır.

Çoxalması. Toxumla və vegetativ yolla çoxalır (xırda soğancıqlarla).

Ehtiyatının dəyişilmə səbəbləri. Dərman və bəzək bitkisi kimi sistemsiz yığılması.

Becərilməsi. Bakı Botanika Bağı.

Qəbul olunmuş qorunma tədbirləri. Geniş sürətdə becərilməlidir.

SARI ŞTERNBERQIYASI - STERNBERGIA LUTEA (L.)

Status. Nəslə kəsilməkdə olan nadir növdür.

Yayılması. Lerik (Axsaxlar kəndi), Xaçmaz (Samur çayı mənsəbində), Lənkəran rayonları, Azərbaycandan kənar – Qafqaz və Orta Asiyada, Aralıq dənizi ərazisində.

Bitdiyi yer. Aşağı dağlıq qurşağının quru yamaclarında.

Ehtiyatı. Məhduddur.

Ehtiyatının dəyişilmə səbəbləri. Antropogen amillər.

Çoxalması. Soğanaqla.

Becərilməsi. Azərbaycanın Botanika İnstitutunun botanika bağında (Bakı) becərilir.

Qəbul edilmiş qorunma tədbirləri. Xüsusi qorunma tədbirləri görülməmişdir.

Zəruri qorunma tədbirləri. Soğanaqlarının toplanışı və satışını qəti qadağan etmək. İntroduksiya etməklə geniş sürətdə əkmək lazımdır. ■

Mənbə: Hacıyev V.C., Musaev S.H. Azərbaycanın «Qırmızı» və «Yaşıl» kitablarına tövsiyə olunan bitki və bitki formasiyaları, Bakı, Elm, 1996.

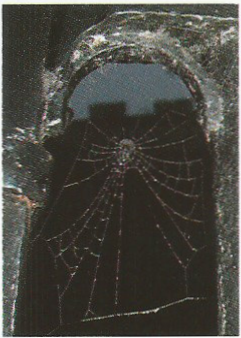

Ramazan Qafarlı

TALE

QORUYUCUSU

Hörümçək məcazi anlamda **uğur qazanmaq üçün axıdılan sonsuz qan-təri, yorulmadan çalışıb-vuruşmağı, haqqı, ədaləti, insan həyatını qorumağı** təcəssüm etdirir. Onun toru – əlaqə yaratma ilə yanaşı köhnəlik və faydasızlıq simvolu kimi də götürülür. Bədii ədəbiyyatda isə bağlılıq, ünsiyyət, rabitə vasitələri formalaşdıran proobrazdır. Balıqçılar tor düzəltməyi, əslində, hörümçəklərdən «öyrənmişlər». Təsadüfi olaraq inanclarda deyilmir ki, yolunu hörümçək toru kəsən adamı qarşıda böyük uğur gözləyir, ya da o, çoxdan uzaq səfərdə ilişib-qalan əziz qohumundan xoş xəbər, yaxud məktub alacaq.

Dünyanın hər yerində bu qəribə varlıq rəmzləşdirilir. Keltlərin təsəvvüründə hörümçək ömür sapını içinə dolayıb qoruyan varlıqdır.

Yunanlarda və misirlilərdə tale simvoludur. Əksinə xristianlar onu şeytan torunu daşıyan həşərat sayırlar. Eləcə də hörümçək Böyük Ananın dağıdıcılıq funksiyasını özündə əks etdirir.

Hörümçək məharətlə toxuduğu torun mərkəzində yerləşəndə hindlilər onu göy cisimlərinin kosmik sıralanmasının icraçısı, mayalılar isə fasiləsiz tor toxuyan hörümçəyi duyğular aləminin xülyası hesab edirlər.

İslam dünyasında da bir tarixi hadisəyə görə hörümçəyin adı hörmətlə yad edilir.

Məhəmməd peyğəmbər və tərəfdarları Mədinədə dinsizlər tərəfindən təqib olunurdular və şəhəri tərk etmək məcburiyyətində qalmışdılar.

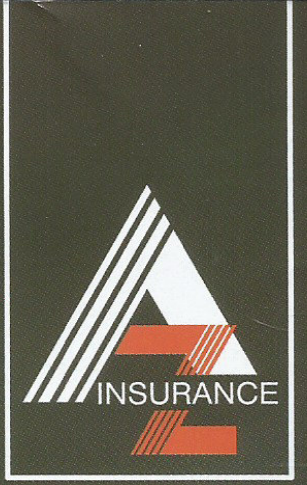
Mədinəlilər silahlanıb onların ardına düşürlər. Uzaqdan izlərini görüb üstlərinə gedirlər.

Müsəlmanlar səhralıqda bir mağara ilə qarşılaşırlar. Tezliklə yaxalanacaqlarını anlayan Məhəmməd peyğəmbər başının dəstəsinə mağarada gizlənməyi məsləhət bilir.

Dinsizlər bir dəstə adamın ucu-bucağı görünməyən qumsallıqda birdən-birə yoxa çıxdığını görür və mat-məəttəl qalırlar. Ətrafi arayıb onları tapmadıqda yəqin edirlər ki, müsəlmanlar mağaraya sığıbılar. Lakin mağaranın ağzına çatanda baxırlar ki, keçid tamamilə hörümçək toruna bürünüb. Mağaraya girib gizlənən olsaydı, orada hörümçəklərin torları pozulardı.

Əslində isə müsəlmanların mağaraya girməsindən dərhal sonra hörümçəklər böyük fədakarlıqla keçiddə tor qurmuşdular.

təəccüblənməyin,
siğortalıdır!

insurance from A to Z...

“AzSiğorta” Şirkəti

M. Muxtarov küç., 190
AZ 1065, Bakı, Azərbaycan
tel.: (994 12) 418 62 02
fax: (994 12) 436 73 70
e-mail: info@azinsurance.eu
www.azinsurance.eu

Sağlam gələcək - bizimlə gələcək!

Sizin
sağlamlığınız üçün
yüksək keyfiyyətli
dərman preparatları!

Azərbaycan, Bakı - AZ 1108
Atatürk pr-ti 3078
Tel.: (99412) 563 37 17, 563 41 01
Faks: (99412) 436 05 28
E-mail: hbcoltd@ultel.net
www.hb-med.com

10 il
sağlamlığınızın keşiyində

418 06 61

ALTÉS PLAZA
DE-LUXE CLASS

★ ★ ★ ★ ★

5 ulduzlu həyat
5 ulduzlu mənzildə